

ÓBUDAI EGYETEM
ÓBUDA UNIVERSITY

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉSTERVEZET

DR. KÁLLAI KRISZTINA

A humanitárius szervezetek felkészültségi szintjének vizsgálata a természeti katasztrófák és emberkereskedelem összefüggéseinek vonatkozásában

Témavezető:

Dr. Sáfár Brigitta

BEVEZETÉS	4
A tudományos probléma megfogalmazása	4
A téma aktualitása.....	6
Célkitűzések.....	8
A téma kutatási kérdései	8
A téma kutatásainak hipotézisei	9
Kutatási módszerek.....	10
1. A TERMÉSZETI KATASZTRÓFÁKAT KÖVETŐ EMBERKERESKEDELEM MEGJELENÉSÉNEK KOCKÁZATA ÉS AZONOSÍTÁSA.....	11
1.1 A katasztrófa terminológiai és fajtái.....	11
1.2 Az emberkereskedelem jelenségének azonosítása.....	14
1.3 A kizsákmányolás fajtái.....	16
1.4 Nemzetközi kitekintés.....	18
2. A HUMANITÁRIUS SZERVEZETEK EGYÉNI FELKÉSZÜLTSGÉNEK, MINT A REZILIENCIA KÉPESSÉG ALAPJÁNAK SZEREPE.....	22
2.1 A reziliencia pszichológiai irányú megközelítése	27
2.2 A reziliencia további dimenziói-a reziliencia további értelmezései az ökológián és pszichológia tudományterületén túl	31
2.3 A stressz és az általa kiváltott hatások.....	34
2.4 Az IFCR- A Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok rezilienciáját támogató irányelve	36
2.5 Egyéni felkészültség és a reziliencia kapcsolata.....	41
3. A REZILIENCIA FEJLESZTÉSE A KORAI VESZÉLYJELZŐ RENDSZEREK ÉS A KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ BIZALOMÉPÍTŐ HATÁSAI RÉVÉN	44
3.1 Krízis kommunikáció.....	46
3.2 A korai veszélyjelző rendszer fajtái.....	47
3.2.1 Sendai-Keretegyezmény	50
3.2.2 Quasi-Zenith Satellite rendszer.....	53
3.2.3 Rainman projekt.....	55
3.3 Krízis kommunikáció.....	58
4. EMPIRIKUS KUTATÁS - MÓDSZERTAN ÉS EREDMÉNYEK	62
4.1 Kutatási módszer	62
4.2 Kérdőíves vizsgálat.....	68
4.2.1 A minta bemutatása	68
4.2.2 Méréseszközök bemutatása.....	70
4.3. Interjúk vizsgálata.....	78
5. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK.....	93
5.1 Új tudományos eredmények	98

5.2 A kutatás korlátai	103
5.3 Ajánlások	103
IRODALOMJEGYZÉK	105
A JELÖLT ÉRTEKEZÉSSEL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI	124
TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	126
ÁBRAJEGYZÉK.....	127
FÜGGELÉK	128
Kérdőív kérdések	128
Interjúalanyok főbb jellemzői.....	131
Interjúkérdések.....	131
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	134

BEVEZETÉS

Korunk egyik legmeghatározóbb humanitárius biztonsági kihívásaként definiálható az egyre gyakrabban és váratlanul megjelenő természeti katasztrófákat követő kihívások kezelése és az ezekre irányuló hatékony válaszreakciók kialakítása. Az olyan humanitárius válságok, mint a természeti katasztrófák, a humanitárius szervezetek által biztosított speciális szükségletek végrehajtását igénylő környezetet teremtenek, melyek nemcsak az érintett térségek infrastruktúrájára gyakorolnak hatást, hanem összetett társadalmi folyamatokat is eredményezhetnek. Így a fokozott kiszolgáltatottságot előidéző helyzet következtében az emberkereskedelem kockázata jelentősen növekszik, veszélyeztetve a humanitárius szervezetek által végzett ellátás biztonságát. Ennek kiemelt jelentősége van, hiszen a humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei kulcsszerepet játszanak az ilyen típusú krízishelyzetekre adott megfelelő válaszok során, mivel döntéseik és más gyakorlati tevékenységük közvetlen hatást fejthetnek ki a túlélők biztonságának megteremtése, valamint az emberkereskedelem azonosításának és kezelésének vonatkozásában.

A fentiek alapján indokoltá válik annak vizsgálata, hogy a humanitárius szervezetek reziliencia szintje, valamint a korai veszélyjelző rendszerek alkalmazása miként járul hozzá ezen krízishelyzetek hatékony kezeléséhez. Ezzel összefüggésben vizsgálható az is, hogy a korai veszélyjelző rendszerek által biztosított információáramlás és a kríziskommunikáció milyen szerepet játszik a megfelelő reagálásban, valamint az emberkereskedelem kockázatának kezelésében.

Ebben a fejezetben a kutatási témakör jelentőségét és aktualitását mutatom be, valamint ismertetem problémakör általános tényezőit és a célkitűzéseket, az ezekhez kapcsolódó hipotéziseket, illetve a kutatás során felhasznált módszert.

A tudományos probléma megfogalmazása

Az emberkereskedelem egyre inkább a természeti katasztrófák következtében fokozódó sebezhetőség humanitárius biztonsági kockázatként értelmezhető, amely az érintett egyének fizikai, társadalmi és gazdasági biztonságát egyaránt veszélyezteti. Ugyanakkor nem egyértelmű, hogy a humanitárius szervezetek milyen mértékben képesek az

emberkereskedelem felismerésére és azonosítására, valamint mennyire felkészültek az ilyen jellegű kockázatok kezelésére katasztrófahelyzetekben.

A természeti katasztrófák és az emberkereskedelem közötti összefüggések vizsgálata a nemzetközi szakirodalomban korlátozott mértékben jelenik meg, bár egyes kutatások utalnak a két jelenség közötti összefüggésre, ezek eredményei és gyakorlati implikációi nem tekinthetők kellően feltártnak. Továbbá a kutatás szempontjából fontos tudományos problémának tekinthető, hogy ezen összefüggés ismerete és tudatosítása a humanitárius szervezetek által végzett ellátás biztonságának vonatkozásában sem jelenik meg egységesen.

A humanitárius szervezetek reziliencia szintjét vizsgáló szakirodalmak és tanulmányok többsége a reziliencia olyan általános jellegű sajátosságait emeli ki, mint a stressztűrés vagy a mentális típusú rugalmasság, viszont nem szolgálnak kellő magyarázattal a terepen végzett teljesítmény, felkészültség vonatkozásában, az olyan speciális reziliencia dimenziók kapcsán, melyek esetleg jelentősen hozzájárulhatnak az emberkereskedelem elleni hatékony fellépéshez a humanitárius szervezetek által végzett ellátások vonatkozásában. A speciális reziliencia-dimenziók erősítése mellett szükség van olyan célzott tréningekre is, amelyek a humanitárius szervezetek tagjait az emberkereskedelem felismerésére, azonosítására és kezelésére készítik fel, mivel ezen kompetenciák hiánya jelentősen korlátozza a megfelelő humanitárius ellátás biztosítását.

A korai veszélyjelző rendszerek az elmúlt évtizedekben a katasztrófakezelés és válságmegelőzés egyik kulcsfontosságú, a humanitárius műveletek biztonságát biztosító eszközzé váltak, mely rendszerek alapvető célja a veszélyek korai azonosítása, az információ a lehető legrövidebb időn belüli továbbítása, valamint a döntéshozók, a humanitárius szervezetek és az érintett közösségek időbeni tájékoztatása. A nemzetközi szakirodalom ugyanakkor döntő mértékben a rendszer technológiai és működési aspektusaira fókuszál, viszont kevés kutatás vizsgálja a korai veszélyjelző rendszerek olyan társadalmi hatásait, mint a humanitárius szervezetek és érintett közösségek reziliencia szintjének és a bizalom kialakulásának összefüggései. A rendszer technológiai jellemzői és az emberi tényezők közötti összefüggések ritkán kerülnek interdiszciplináris megközelítésben vizsgálatra. A korai veszélyjelző rendszerek, -mint a humanitárius szervezetek által biztosított szükségletek biztonságának alapvető eszközei-, társadalmi és humán dimenziói a nemzetközi szakirodalomban kevésbé feltártak. A meglévő kutatások

elsősorban technológiai szempontból vizsgálják és elemzik ezen rendszerek sajátosságait, humanitárius biztonsági megközelítés keretében a bizalomépítés, a felkészültség erősítésének vizsgálata csak korlátozottan jelenik meg a szakirodalomban.

A természeti katasztrófák és az emberkereskedelem közötti összefüggések kontextusában a technológiai rendszerek humanitárius biztonsági célú feltárásamind elméleti, mind gyakorlati szempontból új nézőpontot jelen, mely egy eddig kevésbé vizsgált kutatási terület hiányosságát pótolja.

Továbbá a katasztrófák és az emberkereskedelem kapcsolatát számos tanulmány érinti, viszont hiányzik egy olyan átfogó empirikus vizsgálat és modell, amely integrálná a reziliencia-fejlesztés és a korai veszélyjelzők által biztosított megfelelő információáramlás egy időben való alkalmazása és a humanitárius szervezetek emberkereskedelem elleni fellépés hatékonyságának összefüggéseit. Így az értekezéstervezet ezt a hiányosságot pótolva, két, egymástól eltérő, egy infrastrukturális és humán folyamat mentén, modellt alkotva, újszerű aspektusból világít rá a jelenség kapcsán megfogalmazott kérdésekre adható válaszok hiányosságaira, mely alapvetően a humanitárius szervezetek által végzett ellátás biztonságát erősítő tényezők és feltételek keretrendszerében vizsgálja az emberkereskedelem kockázatát a megelőzés és reakálás vonatkozásában.

A téma aktualitása

A globálisan növekvő katasztrófakockázatok és az ezekhez kapcsolódó társadalmi kiszolgáltatottság erősödése következtében az emberkereskedelem egyre inkább humanitárius biztonsági kockázatként értelmezhető, amely új megközelítéseket tesz szükségessé a katasztrófakezelés és a humanitárius beavatkozások területén.

Az emberkereskedelem a 21. század egyik legsúlyosabb humanitárius biztonsági kihívása, melynek fenyegetettsége megnőhet az olyan krízishelyzetekben, mint a természeti katasztrófákat követő káosz helyzet, mely jelenség napjainkban egyre aktuálisabb, mivel az éghajlatváltozás következtében a természeti katasztrófák gyakoribbá, intenzívebbé és kiszámíthatatlanabbá válnak. Ennek következtében a katasztrófákat követő instabil időszakokban várhatóan egyre nagyobb mértékben növekszik az emberkereskedelem megjelenésének kockázata, mely komplex,

interdiszciplináris válaszlépéseket követel meg a humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei részéről, azaz nemcsak a katasztrófák közvetlen következményeire kell reagálniuk, hanem a közvetett társadalmi hatásokra is.

A digitalizáció és az adatalapú döntéshozatal térnyerése korunk egyik legmeghatározóbb jelensége, amely jelentős hatást gyakorol a kríziskezelés és a humanitárius beavatkozások működésére. A megbízható információk birtoklása és időben történő továbbítása napjainkban kulcsfontosságúvá vált, különösen a természeti katasztrófák előrejelzése és következményeinek kezelése során.

Ugyanakkor egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a digitalizáció és a mesterséges intelligencia korszakában ezen rendszerek hatékony alkalmazása nem korlátozódhat pusztán a technológiai hatékonyság vizsgálatára, ezen rendszerek társadalmi következményeit is érdemes megvizsgálni. Ezzel összefüggésben különösen időszerű annak feltárása, hogy a korai veszélyjelző rendszerek alkalmazása milyen mértékben befolyásolja a humanitárius szervezetek és érintett közösségek bizalmi szintjét, felkészültségét, mely a reagálási képesség alapjának tekinthető a katasztrófák és az emberkereskedelem közötti kockázati folyamat kezelésének vonatkozásában. Ennek értelmében a korai veszélyjelző rendszerek, mint komplex technológiai eszközök jelentősége felértékelődik, hiszen a pontos információáramlást biztosítva nemcsak a gyors reagálást teszi lehetővé, hanem hozzájárul a többszintű bizalom kiépítéséhez.

A kutatási téma kapcsán felmerülő kérdések és hipotézisek vizsgálata azonban nem szűkíthető le kizárólag a technológiai rendszerek használatára és fejlesztésére irányuló vizsgálatok alkalmazására. A korai veszélyjelző rendszerek hatékonyságát csak akkor lehet eredményesen hasznosítani, ha ezzel párhuzamosan a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek megfelelő felkészítése is megvalósul. Ezen megközelítés mentén speciális felkészítő tréningek alkalmazása különös jelentőséggel bírhat, mivel olyan tréningeket foglal magában, amelyek az általános reziliencia erősítésén túl, speciális reziliencia- dimenziók fejlesztésére irányulnak, ezzel elősegítve az emberkereskedelem sajátosságainak azonosítását és kezelését, mely számos humanitárius szervezet esetében hiányosan vagy egyáltalán nem valósul meg. A korai veszélyjelző rendszerek szakszerű, pontos alkalmazása, valamint a speciális felkészítő programok humán fejlesztő hatása egymást kiegészítve képezheti a hatékony válaszadás alapját határozottan hozzájárulva a humanitárius szervezetek megfelelő emberkereskedelem-

elleni felkészültségéhez, azaz a vizsgált, aktuális és időszerű komplex kihívás hatékonyabb kezeléséhez és megelőzéséhez, megteremtve ezzel a humanitárius szervezetek által végzett ellátások humanitárius biztonságának feltételeit.

Célkitűzések

A kutatás céljai öt terület köré szerveződnek az alábbiak szerint:

1. Feltárni a természeti katasztrófákat követő társadalmi és szervezeti káoszhelyzetek hatását a humanitárius szervezetek által végzett ellátás biztonságát veszélyeztető emberkereskedelem megjelenésének kockázatára, különös tekintettel a nőket és kiskorúakat érintő sebezhetőség növekedésére.
2. Elemezni a technológiai alapú korai veszélyjelző rendszerek szerepét és hatását - bizonyos társadalmi viszonyrendszerek folyamatát befolyásoló kríziskommunikáció mentén- a többirányú bizalom és együttműködés megteremtésének céljából.
3. Vizsgálni az általános reziliencia szerepét a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek emberkereskedelemmel szembeni felkészültségével kapcsolatban.
4. Elemezni a humanitárius szervezetek helyzetspecifikus rezilienciájának különböző dimenzióit, illetve meghatározni, hogy ezek közül melyek járulnak hozzá leginkább az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség erősítéséhez.
5. Kidolgozni a humanitárius szervezetek reziliencia fejlesztésének integrált folyamatmodelljét, amely a kutatás kvantitatív és kvalitatív eredményeinek szintézise alapján két irányból rendszerezi a kutatás eredményeinek összefüggéseit a természeti katasztrófák, az emberkereskedelem kockázata, és a humanitárius szervezetek felkészültsége, a többszintű bizalom, a reziliencia azonosított dimenziói között.

A téma kutatási kérdései

1. Milyen mértékben növeli a természeti katasztrófák utáni káosz az emberkereskedelem- mint a humanitárius szervezetek által biztosított ellátások biztonságát veszélyeztető tényező- megjelenésének kockázatát, különösen a nők és kiskorúak esetében, illetve hogyan készülhetnek fel erre hatékonyan a humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei?

2. Milyen szerepet játszanak a korai veszélyjelző rendszerek a humanitárius szervezetek beavatkozási kapacitásának erősítésében, a bizalomépítésben és az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépésben?
3. Hogyan befolyásolja az általános (CD-RISC) és a helyzet-specifikus reziliencia “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának” rövidített változata (HAWRS-R. dimenziók) az emberkereskedelemmel szembeni felkészültséget és védekezőképességet?
4. Hogyan hatnak a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek helyzetspecifikus reziliencia-dimenziói az emberkereskedelemmel szembeni védekezőképességre?

A téma kutatásainak hipotézisei

A kutatási célok és kérdések alapján a következő hipotézisek fogalmazódtak meg:

H1: A természeti katasztrófákat követő káosz helyzet következtében megnő a humanitárius szervezetek által biztosított ellátások biztonságát veszélyeztető, a leginkább a kiskorúakat és nőket érintő emberkereskedelem megjelenésének kockázata. Ennek értelmében elengedhetetlen a jelenség azonosítására és kezelésére való felkészítés.

H2: A korai veszélyjelző rendszerek a hatékony kríziskommunikáció alkalmazásával elősegítik a humanitárius szervezetek pontos és időbeli beavatkozását, mely mind a humanitárius szervezetek tagjainak, mind az érintett közösségek emberkereskedelemmel szembeni felkészültségének egyik alapjaként értelmezhető.

H2a: Feltételezem, hogy az emberkereskedelem hatékony kezelésének alapja, hogy a korai veszélyjelző rendszerek vizsgálata ne korlátozódjon pusztán technológiai megközelítésre, hanem kiterjedjen a többszintű bizalom kiépítésén keresztül azok társadalmi dimenzióinak vizsgálatára is. A korai veszélyjelző rendszerek ezen hatásainak integrált elemzése és alkalmazása együttesen elősegítheti a humanitárius szervezetek eredményesebb emberkereskedelem elleni felkészültségének kialakítását.

H3: Feltételezem, hogy az egyén általános reziliencia szintje (CD-RISC) meghatározó az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépés vonatkozásában.

H4: Igazolni kívánom, hogy a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek rezilienciájának “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának” rövidített változata (HAWRS-R.) egyes helyzet-specifikus dimenziói erősítik az emberkereskedelemmel szembeni hatékony felkészültséget.

Kutatási módszerek

Az empirikus vizsgálat kevert módszert, azaz kvantitatív és kvalitatív módszereket és mérőeszközöket alkalmaz.

A *kvantitativ szakasz* kérdőíves adatfelvételre épült, amelyet humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei töltöttek ki. A kutatás során mérőeszként egy reziliencia helyzet-specifikus dimenzióit tartalmazó, valamint egy saját fejlesztésű skálát alkalmaztam, amely az emberkereskedelem elleni fellépésre való képesség és hatékonyság egyéni percepcióit vizsgálta, illetve az egyén általános reziliencia szintjét is mértem. Az adatok elemzése során feltáró faktorelemzéssel határoztam meg a helyzet-specifikus reziliencia dimenzióit. Ezt követően a hierarchikus regressziós elemzés során függő változóként az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságának percepciója, magyarázó változóként az első modellben az egyéni reziliencia, míg a második modellben a helyzet-specifikus dimenziók is bevonásra kerültek.

A *kvalitativ szakaszban* szakértői mélyinterjúk készültek három humanitárius szervezet képviselőjében. A feldolgozás során tematikus tartalomelemzést használtam, melynek első lépéseként kutatási céljaimhoz igazodva hoztam létre a főbb témaköröket, majd ezekhez kapcsolódva alakítottam ki a kódokat. A kódolási folyamat induktív és deduktív elemeket egyaránt tartalmazott, melynek keretét a szakirodalmi előzmények és az interjúalanyok válaszaiból kiindulva új, a gyakorlatban megjelenő információk és tapasztalatokat is beemeltem, így a vizsgálat ezen része rugalmasan igazodott az empirikus adatokhoz, mely lehetővé tette az interjúalanyok szubjektív élményeinek és szakmai tapasztalatainak megjelenítését.

1. A TERMÉSZETI KATASZTRÓFÁKAT KÖVETŐ EMBERKERESKEDELEM MEGJELÉNÉSÉNEK KOCKÁZATA ÉS AZONOSÍTÁSA

A természeti katasztrófákat követő időszakok sajátossága, hogy az érintett térségekben megnövekszik a társadalmi instabilitás, amely fokozza a lakosság kiszolgáltatottságát. E körülmények kedvező feltételeket teremtenek az emberkereskedelem megjelenéséhez, különösen a leginkább sérülékeny csoportok, kiskorúak és fiatal nők esetében. A jelenség felismerése és azonosítása ugyanakkor jelentős kihívást jelent a humanitárius ellátásokat végző szervezetek tagjai és önkéntesei számára a katasztrófákat követő káoszhelyzetekben. Az emberkereskedelem pontos azonosítása, valamint a kutatás megalapozása szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a kutatás alapját képező alapvető fogalmak egyértelmű definiálása, amelyre a következő alfejezetekben kerül sor.

1.1 A katasztrófa terminológiai és fajtái

A kutatás fókusza a humanitárius szervezetek tevékenységének és sajátosságainak vizsgálata a természeti katasztrófák által sújtott térségekben, ennek értelmében a hipotézisek által megfogalmazott állítások igazolására elvégzett vizsgálat eredményeinek megfelelő értelmezése céljából elsőként bemutatom és elemzem a természeti katasztrófa típusait és fogalmi meghatározását.

A katasztrófa görög eredetű szó, mely jelentése alapján a leginkább, a fordulat, megsemmisülés, csapás, megrázó hirtelen esemény, az emberi élet, az anyagi javak, természeti értékek pusztulása fogalmakkal azonosítható. Mindamellett, hogy minden egyes ország hazai érvényű jogszabályban rögzíti a fogalom sajátosságait, emellett a katasztrófa jelenségének definiálását szükséges a nemzetközi szintű meghatározással is kiegészíteni elméletben és gyakorlatban egyaránt, mely az ENSZ Katasztrófakockázat-csökkentési Hivatala (UNISDR) Nemzetközi Stratégia által ratifikált jogszabály alapján a katasztrófa jelentős akadályként értelmezhető egy közösség vagy társadalom működésének vonatkozásában, mely során nagymértékű emberi, tárgyi, gazdasági vagy környezeti károk érik az érintett közösséget, amelyek elhárítása meghaladja az érintett közösség vagy társadalom saját erőforrásai által biztosított eszközöket és megoldásokat [1]. Az ENSZ Katasztrófakockázat-csökkentési Hivatala (UNISDR) irányelve szerint a katasztrófa megjelenése többnyire a következő okokra vezethető vissza: a veszélyeknek

való kitettség, a sebezhetőség, a megelőzéshez és a károk csökkentéséhez szükséges megfelelő eszközök és intézkedések hiánya [1]. A hazai katasztrófavédelmi meghatározás és szabályozás a 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről jogszabály alapján értelmezhető, azaz: a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezésilehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli[2]. Továbbá 2011. évi CXXVIII. törvény összefoglalja azokat a katasztrófákat, veszélyeket, melyek bekövetkeztének esetén az érintett hatóságok veszélyhelyzet hirdet, melyet a részletesen megfogalmaz a törvény 44. paragrafusa: „A veszélyhelyzet az Alaptörvény 53. Cikkében meghatározott olyan helyzet, amelyet különösen a következő események válhatnak ki:

a) elemi csapások, természeti eredetű veszélyek, különösen:

- aa) árvízvédekezés során, ha az előrejelzések szerint az áradó víz az addig észlelt legmagasabb vízállást megközelíti és további jelentős áradás várható, vagy elháríthatatlan jégtorlasz keletkezett, vagy töltésszakadás veszélye fenyeget,
- ab) belvízvédekezés során, ha a belvíz lakott területeket, ipartelepeket, fő közlekedési utakat, vasutakat veszélyeztet és a veszélyeztetés olyan mértékű, hogy a kár megelőzése, az újabb elöntések elhárítása meghaladja az erre rendelt szervezetek védekezési lehetőségeit,
- ac) több napon keresztül tartó kiterjedő, folyamatos, intenzív, megmaradó hóesés vagy hófúvás,
- ad) más szélsőséges időjárás következtében az emberek életét, anyagi javait a lakosság alapvető ellátását veszélyeztető helyzet következik be,
- ae) földtani veszélyforrások.
- b) ipari szerencsétlenség, civilizációs eredetű veszélyek, különösen:
  - ba) a veszélyes anyagokkal és hulladékokkal történő tevékenység során a szabadba kerülő anyag az emberi életet, egészséget, továbbá a környezetet tömeges méretekben és súlyosan veszélyezteti,

bb) nem tervezett radioaktív kiszóródás és egyéb sugárterhelés, amely a biztonságot kedvezőtlenül befolyásolja és a lakosság nem tervezett sugárterhelését idézi elő.

- c) egyéb eredetű veszélyek, különösen:
- ca) tömeges megbetegedést okozó humánjárvány vagy járványveszély, valamint állatjárvány,
  - cb) ivóvíz célú vízkivétellel érintett felszíni és felszín alatti vizek haváriaszerű szennyezése,
  - cc) bármely okból létrejövő olyan mértékű légszennyezettség, amely a külön jogszabályban meghatározott riasztási küszöbértéket meghaladja,
  - cd) a kritikus infrastruktúrák olyan mértékű működési zavara, melynek következtében a lakosság alapvető ellátása több napon keresztül, vagy több megyét érintően akadályozott.”[2]

A katasztrófák típusainak és azok sajátosságainak pontos meghatározásához a katasztrófák következményeinek csökkentését eredményező protokollok kialakítása szükséges. A Nemzeti Katasztrófa Kockázat Értékelésben összefoglalt feltárt sajátosságok mentén vizsgálva, a természeti és civilizációs eredetű veszélyforrások az alábbiak szerint csoportosíthatók [3]:

1.) Természeti eredetű katasztrófák (elemi csapások):

- árvíz,
- belvíz,
- rendkívüli időjárás okozta veszélyhelyzet (rendkívüli hideg, aszály, szélvihar, tornádó, hőség),
- földtani veszélyforrások
  - földrengés,
  - földcsuszamlás,
  - beszakadás,
  - talajsüllyedés,
  - partfalomlás,
  - sárfolyás,
  - gázfeláramlás.
- kiterjedt tűz.

2.) Civilizációs eredetű veszélyforrások:

- veszélyes ipari, mezőgazdasági létesítmények működéséből eredő veszélyeztető hatás,
- nukleáris létesítmények veszélye,
- közlekedési, szállítási útvonalak sérülékenysége (veszélyes anyagok szállítása, légi, vízi, földi közlekedési balesetek stb.),
- katonai célból, veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek, létesítmények.

3.) Kritikus infrastruktúrákkal kapcsolatos kockázatok:

- a lakosság alapvető ellátását biztosító infrastruktúrák sérülékenysége,
- közlekedési infrastruktúra sérülékenysége,
- a közigazgatás és a lakosság ellátását közvetetten biztosító létesítmények sérülése.

4.) Egyéb eredetű veszélyek

- felszíni és felszín alatti vizek szennyeződése
- tározók (zagy- és víztározók) sérülékenysége
- járványok
- légszennyezettség

A kutatás szempontjából vizsgált megfelelő egyéni hatékonysági és reziliencia szintre épülő katasztrófa és áldozat kezelés egyik alapja a jogszabályokban felsorolt katasztrófák fajtáinak és azok sajátosságainak ismerete, mely jelentősen befolyásolja a védelmi munka és a humanitárius segítségnyújtás eredményességét.

1.2 Az emberkereskedelem jelenségének azonosítása

A katasztrófák által sújtott régiók áldozatainak védelme és rehabilitációja szempontjából fontos elkülöníteni az emberkereskedelem és az embercsempészet fogalmait, mivel számos esetben – a megfelelő azonosítás hiányában – az emberkereskedelem áldozatait a hatóságok prostituáltként és nem áldozatként kezelik [4].

Az embercsempészet esetében az érintett egyének saját elhatározásból fizetnek a embercsempészeknek a kívánt célországba történő szállításért, ezzel szemben az emberkereskedelem egy rendkívül összetett fogalom, illetve változó a jelenség megítélése a különböző országok egymástól eltérő szabályzása miatt.

Az emberkereskedőkre jellemző, hogy erőszakkal hurcolják el áldozataikat hazájukból, vagy saját szüleik adják el őket, de számos esetben a szegénység elől menekülnek jól fizető és megbízható munkalehetőség reményében, akik így egy életre szóló adósságot

halmoznak fel az utazás további költségeinek fedezésére, és a későbbiekben rabszolga típusú munkával fizeik ezt meg az emberkereskedőnek [5]. Az ilyen áldozatok többsége olyan fiatal lányok, akiket hamis ígéretekkel csábítanak el a hazájukból, azzal ösztönözve őket, hogy a külföldi munka lehetőségével anyagi segítséget nyújthatnak az otthon maradt családjuknak. A jelenség pontos meghatározásának alapja, hogy az emberkereskedelem az alapvető emberi jogokat megsértő súlyos bűncselekmény, melynek megelőzését és kezelését nemzetközi és európai irányelvek határozzák meg, ezek közül a legjelentősebb a 2000. december 12-én Palermóban meghatározott 55/25. számú ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatal rendelete alapján az emberkereskedelem, az emberi áldozatok gyűjtés-toborzása, szállítása, elrejtése, kényszerítése, korlátozása, csábítása és fizikai bántalmazása [6]. Továbbá az emberkereskedelem olyan bűncselekményként értelmezhető, ahol a prostitúció típusú kizsákmányolás áldozatai túlnyomórészt nők és gyermekek. Fontos megemlíteni, hogy a későbbi egyezmények hatálya már mindkét nemre kiterjed, így mind a nők, mind a férfiak lehetnek az emberkereskedelem áldozatai. Ugyanakkor az érvénybenlévő irányelvek továbbra is hangsúlyozzák, hogy a szexuális kizsákmányolás áldozatai többnyire nők és kiskorú lányok [7].

Mivel az országok egymástól eltérő büntetőjoggal és kulturális hagyományokból eredő normákkal rendelkeznek, ezért számos kizsákmányolás jellegű esetet nem tekintenek emberkereskedelemnek, hanem a kizsákmányolt áldozatokat kezelik és ítélik el bűnözőkként. Így határozottan kijelenthető, hogy az emberkereskedelem számos probléma és kihívás szintézise, melyek közül az egyik legjelentősebb kihívásnak tekinthető a környezeti migráció, mely az illegális migráció fogalmának részeként reménytelen helyzetbe került áldozatok körében jelenik meg a természeti katasztrófák következtében. Azaz az otthonukat, a katasztrófa sújtotta területet elhagyó érintettek reménytelen és rendkívül kiszolgáltatott helyzetbe kerülve az emberkereskedelem áldozataivá válnak [8].

A globalizáció jelenségének köszönhetően jelentős különbségek alakultak ki a gyorsan és lassan fejlődő országok között, leginkább az eltérő ipari környezetek és munkaerő-igények tekintetében. Ennek következtében a gyorsabban fejlődő országokban magasabb életszínvonal tapasztalható, mely egyúttal növeli a munkaerő-keresletet is, míg a lassabban fejlődő térségekben nagyszámú szabad munkaerő-kínálat jelenik meg, melynek sajátossága, hogy legális, illetve illegális eszközök alkalmazásával az érintettek könnyen eljutnak az előnyöket biztosító munkaerőpiacokra [9]. Kétségtelen tény, hogy ezen folyamatot a klímaváltozás okozta egyre intenzívebb természeti katasztrófák

egyértelműen fokozzák, amely az illegális migráció fogalmának részeként értelmezhető. A reménytelen helyzetbe került érintettek elhagyják a katasztrófa sújtotta területet, akik a folyamat során könnyen az emberkereskedelem áldozataivá válhatnak.

A COVID-19 világjárvány idején okozott betegségek tovább súlyosbították ezt a migrációs nyomást, mellyel a szervezett bűnözés intenzitása is megnőtt, kihasználva a hazájukat elhagyni vágyók kiszolgáltatott helyzetét. Az érintett áldozatok kizsákmányolásának megakadályozása elsősorban ezen bűnszervezetek terjeszkedésének felszámolása, melyet a szomszédos, a migrációs útvonalak által érintett országok, valamint a nemzetközi szervezetek együttműködése segíthet, melyhez a fejlett országoknak, köztük az Európai Unió, valamint a nemzetközi szervezetek elmélet és gyakorlati támogatása szükséges [10].

1.3 A kizsákmányolás fajtái

Az emberkereskedők módszerei ugyan változatosak, de egyetlen céljuk a kizsákmányolás, többnyire szexuális kizsákmányolás formájában. A jelenség, azaz a szexkereskedelem komplex sajátosságai és az érintett országok általi eltérő megítélése miatt nehéz pontosan meghatározni az emberkereskedők által alkalmazott kizsákmányolási forma egységes fogalmát. Becslések szerint évente több mint egymillió gyermek kerül a szexpiacra világszerte, főként fejlődő országokból, többnyire olyan területekről, ahonnan környezeti migrációs okok miatt menekülnek, mint például a klímaválság által kiváltott váratlan természeti katasztrófák. A szexuális kizsákmányoláson túl, az emberkereskedelem gyakori fajtája a kényszermunka, pontos adatok szerint az emberkereskedők 170 millió kiskorút kényszerítenek kényszermunkára, méltatlan körülmények között, akik elsősorban gyári és mezőgazdasági munkát végeznek [11]. Számos más módja is van a kiskorúak kizsákmányolásának, az utcán koldulnak, zsebtolvajként tevékenykednek, más egyéb, háztartáson kívüli kívüli szolgáltatásokat nyújtanak, illetve vannak olyan áldozatok, akiket párhuzamosan más kihasználási formákkal, csak alkalmanként használnak szexuális kizsákmányolásra. Ennek köszönhetően számos fejlődő országban az emberkereskedők számára ez egy kedvező, nyereséggel teli üzleti iparágnak számít [12].

Meg kell említenünk a gyermekek részvételét a fegyveres harcokban, illetve az emberkereskedők irányítása alatt lévő hálózatokban működő kábítószerkereskedelemben betöltött aktív szerepüket [13]. Ezenkívül rendkívül gyakori a környezeti migráció által érintett területekről származó gyermekek zsebtolvajjá való

kiképzése a nyugati, fejlettebb országokban, mint például az Egyesült Királyságban, akik közül számos gyermeket később háziszolgaként dolgoztatnak [14]. A kiszolgáltatott gyermekek kizsákmányolásának sajátosságait nehéz egységesen meghatározni, mivel a gyerekmunka fogalmának és jelenségének definiálása kultúránként eltérő lehet, mely leginkább a “harmadik világ” országaiban tapasztalható, ahol a gyermekek rendszeresen nehéz, megerőltető fizikai munkát végeznek, ezért ezen térségek hatóságai és az illetékes szervek a gyermekek ilyen típusú munkavégzését nem tekintik kizsákmányolásnak [15]. Általános meghatározás alapján, a gyermekek által végzett kényszermunkának tekinthető az olyan típusú munka, amely a gyermek iskolai teljesítményének és koncentrációjának jelentős romlásához vezet, illetve a gyermek szabadidejében végez és a személyes jogait tekintve megalázó a gyermek számára [16].

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) meghatározása alapján a gyermekek körében alkalmazott kényszermunkák típusai közül a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia komplex sajátossága miatt az emberkereskedelem legszörnyűbb formájának tekinthető, mivel az emberkereskedők által alkalmazott abúzus és kizsákmányolás következtében a gyermekek nemcsak fizika, hanem mentális értelemben is sérülnek [17].

A többségében kiskorúakat érintő szexuális kizsákmányolás pontos meghatározása jellemző típusok alapján a következők: szex-turizmus, kényszerházasság, prostitúció, gyermekekről készült pornó videók, filmek, fotók vagy hangfelvételek előállítása, terjesztése [18].

Számos esetben a megfelelő kezeléséhez szükséges olyan alapvető információk, mint a kizsákmányolt gyermekek pontos életkorának hiánya jelentős megnehezítik a kezelésten túl, a jelenség fogalmi meghatározását is. A természeti katasztrófák által sújtott térségekben gyakran előfordul, hogy az emberkereskedők nem szállítják tovább a gyerekeket a fejlett országokba, hanem a kizsákmányolásért fizető egyén látogat el ezekbe a régiókba (Délkelet-Ázsia, Afrika, Kelet-Európa, Latin-Amerika és a Karib-térség), azzal a céllal, hogy igénybe vegye az emberkereskedők által kínált szolgáltatásokat [19].

A szervezett emberkereskedelemmel foglalkozó hálózatok számos módszerrel kaparintják meg kiskorú áldozataikat, melyek közül az egyik leggyakoribb a szülőknek tett hamis ígéret, melynek tartalma, hogy a gyermeket kizárólag a korának megfelelő körülmények közötti házi munka jellegű tevékenységek elvégzésére alkalmazzák. Ezzel

szemben számos olyan esetet ismerünk, melynek során a szülők úgy adják el saját gyermeküket, hogy tudatában vannak a szexuális kizsákmányolásnak [20].

1.4 Nemzetközi kitekintés

Afrika érintett régióiban az emberkereskedelem fogalmának egyedi kulturális szokásokból és gyakorlatból fakadó eltérő értelmezése rendkívül megnehezíti az emberkereskedelem azonosítását és kezelését, mivel az érintett térségekben az emberkereskedelmet nem tekintik az áldozatok szempontjából ártalmas szervezett bűnözési formának. Ennek köszönhetően a kiskorú áldozatok láthatatlanok maradnak a hatóságok számára, így ezen gyermekek határokon átívelő szállítása zavartalanul folyik. Az afrikai térségre jellemző, hogy a szülők saját elhatározásukból, egy adott szakma elsajátításának céljából küldik el a gyermekeit az emberkereskedőkhöz. Ezek a családok általánosan úgy vélik, hogy a büntetés alkalmazása a gyermek nevelésének lényeges eszköze, mely motiválhatja a gyermeket a teljesítménye fokozásában, ennek köszönhetően az emberkereskedők által alkalmazott erőszak részükről természetesnek tekinthető [21].

A térségben jellemző kulturális sajátosságok jelentősen megnehezítik a lány gyermekek sorsát, mivel a „patriarchális” típusú szemlélet szerint, a lány gyermekek nem örökölhetik apjuk vagyonát vagy földjeit, ennek következtében a térségre jellemző egyetlen bevételi lehetőségtől, a mezőgazdasági jellegű munkából származó jövedelem lehetőségétől is elesnek, így ezen lány gyermekek a későbbiek folyamán nagy eséllyel választják az emberkereskedők által felajánlott bevételi lehetőségeket. Ezt a folyamatot jelentősen felerősítheti az éghajlatváltozásból eredő, bevételi források lehetőségét csökkentő környezeti hatások [22].

Továbbá a térségben jellemző emberkereskedelem sajátosságai kapcsán fontos megjegyezni, hogy az afrikai terrorszervezetek többsége emberkereskedelemből származó bevételből fedezik tevékenységükhöz szükséges pénzügyi forrásaik nagy részét. Ennek egyik legjobb példája az ugandai Lord's Resistance Army of Uganda és a szubszaharai régióban működő Revolutionary United Front of Sierra, amelyek fő bevételi forrása a kiskorúak kizsákmányolásából származó anyagi juttatások [8].

Ezen terrorista csoportok kizsákmányolás célú tevékenységét felerősíti és egyúttal segíti a természeti katasztrófák vagy más hasonló káosz helyzetet eredményező események, mely során zavartalanul folytathatják az áldozatok erőszakkal való elhurcolását, azaz ezek az érintett egyének egy természeti katasztrófa által okozott káosz helyzetben

egyértelműen esélyesebb célponttá válnak. A káoszhelyzetet eredményező események alapvetően félelmet és bizonytalanságot váltanak ki az érintett társadalom tagjaiból, így az emberkereskedők könnyebben tudnak az áldozatok bizalmába férkőzni [23].

A Kelet-Ázsiában is érvényes, nemzetközileg ratifikált irányelvek és jogszabályok ellenére, a globális emberkereskedelem áldozatainak kétharmada, azaz 25 millió ember azonosítható a régióban, ennek értelmében ezekben az országokban az emberkereskedelem az egyik legjelentősebb biztonsági kihívásként értelmezhető [24]. Az áldozatok többsége a Kelet-Ázsiában és a Csendes-óceáni térségében kimentett áldozatok közül a régió belüli, többnyire Bangladesből és Mianmarból származnak [25].

A Thaiföldön azonosítható emberkereskedelem vonatkozásában a belföldi régióból származó áldozatok mellett, a szomszédos országokból, Kambodzsából, Laoszból származó külföldi áldozatok száma is magas. Továbbá az Indonéziából, a Fülöp-szigetektől és Vietnamból származó emberkereskedelem áldozatait többségében Malajziába közvetítették [26]. Kínában az áldozatok származását tekintve kambodzsai, indonéz, mongol és vietnami származású áldozatokat azonosítanak, míg Japánban az áldozatok többsége Délkelet-Ázsiából érkezik, illetve jellemző a belföldi térségekből induló emberkereskedelem [27]. Az elmúlt évek során ezen országokban megnőtt a szexuális kizsákmányolás célú emberkereskedelem bizonyos új technológiák elterjedését és alkalmazását követően, melynek leggyakoribb formája az abúzus online, élő formában való közvetítése, mely a Fülöp-szigeteken Thaiföldön és Kambodzsában leginkább a kiskorúakat érinti [28].

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) adatai alapján a Délkelet-Ázsiai régióba irányuló migráció egyik legelterjedtebb kizsákmányolási formája a kényszermunka, ahol az érintett egyének közül jelentős számban válnak a szexuális emberkereskedelem áldozatává. Az emberkereskedők a kiszolgáltatott helyzetben lévő vándorló egyénektől rendkívül magas közvetítői díjat kérhetnek, az egyéb felmerülő költségek, a repülőjegy és a szállásköltség mellett, mely költségeket többnyire nem képesek teljesíteni a vállalt munkáért járó bér összegéből, ennek köszönhetően önként vállalnak szexuális kizsákmányolás jellegű tevékenységet, ugyanakkor rendkívül gyakori jelenség az érintett egyének akaratuk ellenére való szexuális kizsákmányolása [29].

A napjainkban intenzíven tapasztalható éghajlatváltozás következményei határozottan felerősítik az emberkereskedelem megjelenését és tevékenységét mind globális, mind

regionális szinten, mint, ahogyan azt a 2013 során, a Fülöp-szigeteket sújtott Haiyan tájfun is bizonyította [30]. A katasztrófát követően tovább mélyült a katasztrófát megelőzően is jelenlévő emberkereskedelemben és szegénység. A Haiyan tájfun által sújtott régióikhoz tartozó közösségek mintegy 39 százaléka számolt be a kényszermunkában részt vevő gyermekek számának növekedéséről [31].

Az emberkereskedelem azonosítása és az áldozatok védelme rendkívül nagy kihívást jelent a hatóságok számára, mivel ezen országokban a globálisan és regionálisan érvényes emberkereskedelem elleni normák és irányelvek között rendkívül nagy eltérés van, mivel a végrehajtó szervek korlátozott finanszírozása és erőforrásai, a vonatkozó törvények megfelelő végrehajtása, valamint az hatóságok közötti koordináció hiánya nem teszi lehetővé, hogy az elkövetőket felelősségre vonják, következésképpen a régióban tapasztalható emberkereskedelem továbbra is az egyik legnagyobb biztonsági jellegű kihívás a térségben [32]. A térségben a Fülöp-szigetek emberkereskedelem elleni jogi keretrendszerét tekinthetjük a legátfogóbbnak, ugyanakkor a hatóságok nem rendelkeznek a megfelelő végrehajtáshoz szükséges és a művelet egyéb folyamataihoz szükséges logisztikával, a digitális típusú bizonyítékok elemzéséhez szükséges forrásokkal, valamint megfelelő számú személyzettel [33]. A hatékony megelőzés és büntetőeljárás hiányosságain túl, az áldozatok védelmének módszerei és eszközei is jelentős fejlesztésre szorulnak, melynek az emberkereskedelem elleni küzdelem kulcsfontosságú részeként átfogó egészségügyi, különösen mentális szolgáltatásokhoz való hozzáférést kellene biztosítani [34]. Ennek szükségességét támasztja alá, hogy Kambodzsából, Thaiföldön, Vietnámból származó áldozatok több mint 60 százaléka számolt be depresszió állapotára utaló tünetekről, 40 százalékuknál pedig poszttraumás stressz szindrómát diagnosztizáltak [35].

A UNICEF szerint több délkelet-ázsiai ország létrehozott az áldozatok támogatására irányuló szolgáltatásokat és fejlesztéseket, ugyanakkor számos olyan ország, mint a Fülöp-szigetek esetében a szexuális célú kizsákmányolás elkövetőinek elítélése, a tevékenységet biztosító hálózatok felszámolása, a speciális menedék- és mentálhigiénés szolgáltatások kialakítása, a kormány tudatos erőfeszítései ellenére nem részesülnek elegendő állami finanszírozásban [36]. Thaiföld különösen érintett a természeti katasztrófák következtében felerősödő emberkereskedelem jelenségének vonatkozásában, mely olyan területen található, ahol rendszeresen visszatérő

monszunidény jellemző, amelyek jelentős, az érintett közösségekre biztonságát veszélyeztető következményeket eredményeznek, erre láthattunk példát a 2011-ben történt thaiföldi árvíz kapcsán is [37]. Az éghajlatváltozásnak köszönhetően az elkövetkező évtizedekben az ehhez hasonló természeti katasztrófák egyre gyakoribb megjelenésével kell számolnunk, mely az érintett térség regionális szervezeti rendszerét átmenetileg szétzilálja, ezzel megteremtve az emberi jogok durva megsértésére irányuló olyan tevékenységek, mint az emberkereskedelem megjelenését, mely során az egyéneket erőszak, csalás vagy kényszerítés alkalmazásával munkára vagy más szolgáltatások nyújtására kényszerítik [38].

A humanitárius szervezetek katasztrófát követő, térségben tapasztalt emberkereskedelem megjelenésének kapcsán a regionális gyermekvédelmi szervek által kialakított ideiglenes szállások rendkívüli aggodalomra okot adó tény, hogy ezen a gyermekek elszakadva a szüleiktől állandó felügyelet nélkül ezeken a szállásokon fokozottan ki vannak téve az emberkereskedelem és a bántalmazás kockázatának. Ennek megelőzésére a humanitárius tevékenységben résztvevő szervezetek igyekeznek ezt a hiányos védelmet pótolni, illetve biztosítják az érintettek számára a kockázatok felismeréséhez szükséges tájékoztató jellegű anyagokat, melynek rendkívül nagy jelentősége van a térségben megjelenő emberkereskedelem mérséklésének vonatkozásában [39].

2. A HUMANITÁRIUS SZERVEZETEK EGYÉNI FELKÉSZÜLTSGÉNEK, MINT A REZILIENCA KÉPESSÉG ALAPJÁNAK SZEREPE

A reziliencia kifejezés elsőként a 21. század elején jelent meg, leginkább tudományos jellegű elméleti és gyakorlati tapasztalatok értelmezésének vonatkozásában, azonban napjainkra rendkívül gyakran és széles körben, elsősorban szervezeti problémák megoldására irányuló alternatívaként, a tudományos területen kívül is alkalmazott definícióvá vált. Gyakori használata ellenére, a reziliencia fogalma modern világunk működésének értékes és megkerülhetetlen eszközeként jelentősen hozzájárult az alapvető reziliencia alapú elméletek és stratégiák megteremtéséhez az elméleti politikatudománytól a kormányzati stratégiáig, a gyermekpszichológiától a széleskörű társadalomtudományokig [40].

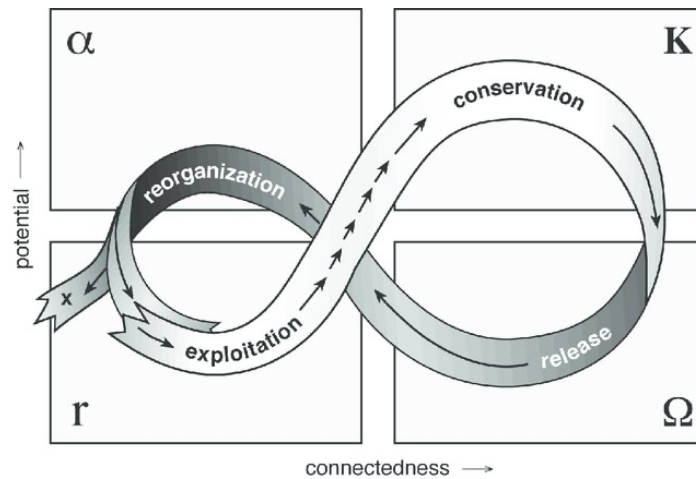
A magyar nyelvben nem létezik a reziliencia kifejezés pontos megfelelője, ennek megfelelően saját nyelvünk is a latin eredetű reziliencia definícióval utal mind a gyakorlati, mind a tudományos diskurzusok során arra a jelenségre, melynek központi kérdése a természeti vagy emberi eredetű stressz által kiváltott változások feldolgozásának lehetőségei a pozitív irányú helyreállítás-visszaállítás megteremtésének céljából. Az Amerikai Pszichológiai Társaság (2014) a rugalmasságot úgy határozza meg, mint „a nehézségekkel, traumával, tragédiával, fenyegetésekkel vagy akár jelentősstresszforrásokkal szembeni sikeres alkalmazkodás folyamata”. Bár a reziliencia fogalmának ezen meghatározása egészen pontos, mégsem tükrözi a reziliencia összetett természetét ugyanis az ellenállóképesség meghatározói számos biológiai, pszichológiai, társadalmi és kulturális tényezőt foglalnak magukban, amelyek egymással kölcsönhatásba lépve határozzák meg, hogyan reagálunk a stresszes élményekre [41]. A reziliencia alapú elmélete az ökológia területéről ered, mely alapvetően a heurikus elméleti modellhez köthető. Majd az 1970-es évektől kezdve a reziliencia alapú megközelítés különösen az integratív vagy evolúciós típusú reziliencia fokozatosan belépve más tudományágak területére, átalakította azok alapvetőelméleti alapjait [42].

Ezt követően, elsősorban empirikus kutatási megközelítések és eredmények alapján, számos elmélet került napvilágra a reziliens típusú magatartás fejlődésének, előfeltételeinek és funkciójának megértésének céljából, melynek megalkotója a reziliencia tudományterületének egyik kiemelkedő alakja Ann S. Masten, aki a személyiségjegyekre összpontosítva, az egyénben kereste a magyarázatot a reziliencia

sajátosságainak összefoglalására. Masten megfigyelései szerint, a rugalmas ellenállóképességgel rendelkező egyén jellemző tulajdonságai közé tartozik az aktív megküzdés, a rugalmas válasz, a találékonyság, az önhatékonyság, az ego kontroll, az érzelmi intelligencia, az optimizmus, a negatív események kognitív újra értelmezésének képessége, a szociális kompetencia és a szociális támogatás keresése [43].

Ezen folyamatok értelmezését megkönnyítette a Gunderson és Holling [44] nevéhez köthető korszakalkotó ökológiai modell, mely az ember és természet rendszerének megváltozását egy egységes rendszer keretein belül értelmezi. Az elmélet megjelenése előtt a reziliencia alapvető kérdéseit vizsgáló kutatások az ökológiai rendszereket lineáris, reduktív rendszereknek tekintették, melyben az egyensúly helyreállítást célzott beavatkozások révén értelmezték kedvezőtlen változások ellensúlyozásának céljából. Az elmélet rámutatott egy bizonyos rendszer teljesítménye és túlélésre, változásra való képességek közötti összefüggésekre. A reziliencia fogalmának egységes értelmezése is ezen modell alapján született meg, sajátos képességként definiálva, melynek segítségével egy rendszer megőrzi belső egyensúlyát a ráható erőkkel szemben, illetve rugalmas módon reagál a rendszer egyensúlyát megszüntető erőkre, megteremtve ezzel a rendszer új egyensúlyát. Azaz a reziliencia egy rugalmas ellenállási képesség, amely egy rendszer, legyen az egyén, szervezet vagy ökoszisztéma, azon képességét jelenti, melynek segítségével sikeresen alkalmazkodik az intenzív, rendszeres vagy akár sokkszerű külső hatásokhoz, továbbá az elmélet alapján a modell segít értelmezni a komplex rendszerek stabilitását és változásait.

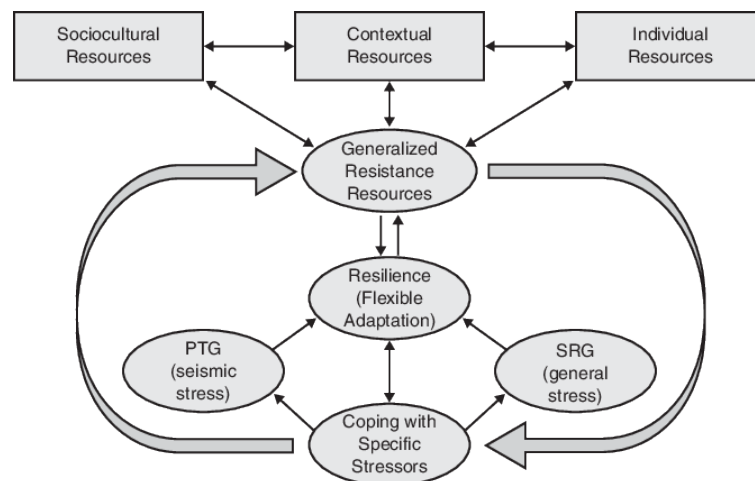
Gunderson és Holling [44] felismerte, hogy egyrészt a rendszer összetevőinek változásai, üteme több nagyságrenddel is eltérhet egymástól, ami megnehezíti a komplex változások észlelését, másrészt ezek az összetevők bonyolult módon lépnek kölcsönhatásba, így gyors és radikális jellegű változások nem tervezett folyamatokhoz és állapotokhoz vezethetnek.

The adaptive cycle (from Panarchy, edited by Lance H. Gunderson and C.S. Holling: Figure 2-1 (page 34). Copyright © 2002 Island Press.

1. ábra: Adaptív ciklus modell. Forrás: [44]

Ezt az elmélet szélesítette ki Costanza [45] által megalkotott ökológiai alapú modell, a reziliencia jelenségére vonatkozó fogalmak egységesítésének eszközével, az emberi és természeti környezet leírása és értelmezése céljából.

2. ábra: Ökológiai alapú modell. Forrás: [46]

Az ökológia mellett a kulturális antropológia is jelentős hatást eredményezett a reziliencia egységes fogalmának és folyamatának meghatározása vonatkozásában, melynek egyik legjelentősebb eredménye a Rappaport [46] elméletének felhasználásával készült kutatás, ami a kultúrát is, a rezilienciához hasonlóan, egy bizonyos egyensúlyi állapotként mutatja be [47].

A fogalom ökológiai alapú értelmezését követően, mely elsősorban az élő környezet és bizonyos emberi tevékenységek közötti kapcsolatokat vizsgálta, az 1950-es évektől kezdve a pszichológia tudományterületéhez tartozó megközelítés vált uralkodóvá, mely

a rezilienciát a traumával való megküzdés képességeként említette [48]. Elsőként Garmezy és Tellegen [49] fogalmazta meg, hogy a reziliencia a gyermekek vizsgálata kapcsán a speciális kompetenciájának megnyilvánulása az őt érő stresszes eseményekkel szemben.

A korai tanulmányok alapján elsősorban a gyermek, mint önálló egyén, illetve kamaszkorú gyermekek vonatkozásában olvashattunk a reziliencia fogalmáról, mely értelmezés szerint a reziliens gyermek jellemző tulajdonsága a “sebezhetetlenség” [50] és az úgynevezett “legyőzhetetlenség” [51]. Viszont a későbbi, reziliencia jelenségével foglalkozó kutatások egybehangzóan arra az álláspontra jutottak, hogy ez a fajta megközelítés és értelmezés számos szempontból félrevezető lehet, ennek következtében a reziliencia fogalmának értelmezése kiszélesedett. Elsőként Rutter [52] fogalmazta meg, hogy a gyermekek esetében jelentős védőfaktoroként jelennek meg bizonyos külső hatások, melyek intenzíven formálják a gyermekek reziliencia szintjét. Ezen külső hatások három, egymástól jól elkülöníthető szinten jelennek meg, a család, a tágabb közösség és az egyén egyedi tulajdonságához köthető olyan személyek vagy jelenségek, mint egyes közösségek vezetői. Rutter meghatározása [53] szerint a stresszel való megküzdés lehetővé teszi az önbizalom és bizonyos kompetenciák megerősítését, továbbá hangsúlyozza, hogy az ellenállóképességet nem lehet személyiségjegyként meghatározni, mivel adott egyén ellenálló lehet egyfajta kihívással szemben, míg egy másik kihívással szemben már kevésbé. Az elmélet alapján a reziliencia egy dinamikus folyamatként értelmezhető, melynek eredményességét befolyásolja a környezettel való interakció, a belső képességek mellett, azaz egy olyan folyamatra utal, amely során egy egyén pozitív jellegű alkalmazkodásra képes a kedvezőtlen, fenyegető körülmények ellenére.

Az 1980-as évek során további védőfaktorokat tartalmazó szintek jelentek meg, melyek kiszélesítették a rezilienciát vizsgáló, elsősorban pszichológiai tudományterületek tapasztalatait [54].

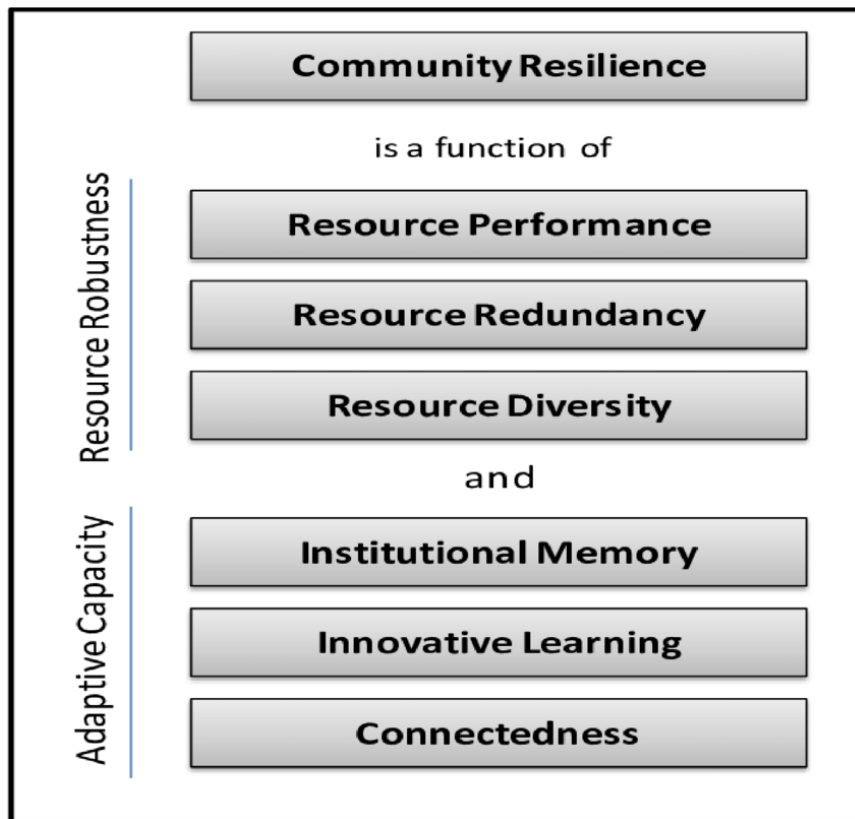
A pszichológia területének értelmezése alapján a reziliencia olyan fenyegető tényezők és védőmechanizmusokra jellemző folyamatok és tulajdonságok aspektusából közelíthető meg, amelyek negatív irányba befolyásolják az egyén bizonyos irányú fejlődését [55]. Ezeknek a tényezőknek az egymáshoz viszonyított aránya szintén fontos tényező, továbbá úgynevezett kockázati tényezők is jelentős hatással lehetnek a reziliencia képességi szintjére, melyek olyan speciális tényezőkkel függnek össze, mint a szülői alkoholizmus, anyagi nélkülözés vagy érzelmi elhanyagolás. Ennek értelmében a

reziliencia olyan komplex jelenségként értelmezhető, mely jelentős befolyásoló tényező az azt vizsgáló kutatások első szakaszától a kutatási célokhoz megfelelő definíció és az alkalmazandó értékelési módszerek kiválasztásáig, valamint az így nyert eredmények későbbi értelmezhetőségéig.

A 20. század során az emberi tevékenység egyértelmű hatásának vizsgálata a környezet átalakításának vonatkozásában jelentősen átalakította reziliencia jelenségéről és sajátosságairól alkotott elméleteket, mely a fogalom használata és értelmezése kapcsán a lakóhelyek túlélésének és fenntarthatóságának kérdéseire irányította a figyelmet. Ennek értelmében ez az új irány központi kérdése, hogy egyes ökoszisztémák milyen mértékben képesek felépülni bizonyos válságokból vagy katasztrófákból. Ezt követően egyre gyakrabban jelent meg a reziliencia fogalma többnyire az összefüggések logikus magyarázatának igényeként, amely már nemcsak az ellenállás, hanem a rugalmasság aspektusát is magában foglalta. Azonban a fogalom egyedi és pontos meghatározása jelentősen eltérhet az alkalmazási területtől függően, melyet többnyire a magyar nyelvben a rugalmas ellenállóképesség szinonimával helyettesítenek, melynek elsődleges célja a komplex kihívásokkal teli helyzetben való biztonság és változás megteremtése [56].

A 21. század idején a reziliencia fogalmának értelmezése kapcsán a jelenséget vizsgáló elméletek többnyire az egyszeri, rövidtávú hatásokat eredményező traumák feldolgozásának kérdéseit elemezték [57].

A traumák feldolgozásának vonatkozásában számos vita alakult ki a reziliencia képesség fejlesztését illetően, azaz egyes elméletek szerint a reziliencia fejlesztését az egyének alapvető készségei határozzák meg, míg más elméletek, a reziliencia külső forrásokból (család, egyéb társadalmi közösségek) eredő fejlődési lehetőségeit hangsúlyozzák. Továbbá a megfelelő ellenálló képességgel rendelkező egyének alapvető jellemzője, hogy a pozitív érzelmek birtokában hatékonyabbak a nagy érzelmi terhet, stresszt jelentő élmények csökkentésének folyamata során és könnyen aktiválják a pszichológiai erőforrásokat mind általános, mind sokkoló katasztrófa-helyzetekben [58].

3. ábra: A közösségi reziliencia aspektusai. Forrás: [59]

Összességében a reziliencia egy összetett fogalom, így annak pontos értelmezése eltérő lehet az egyén, a család, a szervezet, a társadalom vagy akár a kultúra egyes szintjein, azonban bármely definíciója azt hangsúlyozza, hogy a megfelelő ellenálló képességgel rendelkező egyén biztos, hatékony megküzdési készségekkel rendelkezik, melynek segítségével eredményesen tudja kihasználni a társadalmi, közösségi jellegű támogatást [59], ugyanakkor fontos különbséget tenni a megküzdés és a reziliencia között, mivel az alapvető elméletek alapján a két fogalom nehezen szétválasztható egymástól. Ezért egyes elméletek értelmezése alapján a reziliencia egy önálló fogalom, míg más irányelvek azt a megállapítást erősítik, mely alapján a reziliencia csupán a megküzdés eredményeként értelmezhető [60].

2.1 A reziliencia pszichológiai irányú megközelítése

Norman Garmezy, klinikai pszichológust gyakran említik a reziliencia tudományterület megalapítójaként, akinek kutatási területe elsőként a skizofréniára és más hasonló mentális betegségekre fókuszált, majd ezt követően kezdte el tanulmányozni a stresszel szembeni lehetséges válaszreakciókat a kompetencia és a rugalmasság fogalmai mentén. Garmezy volt a Kompetencia Projekt alapítója, mely egy longitudinális tanulmány, amely

a veszélyeztetett gyermekek pozitív fejlődési eredményeivel foglalkozott. Garnezy a reziliencia képességét nem a stresszel szembeni sérthetlenségként határozta meg, hanem rugalmas ellenállóképességként, mely a felépülés képessége és az adaptív viselkedéshez szükséges eszköz egy stresszt kiváltó eseményt követően [61].

A Minnesotában végzett tanulmány a reziliencia egy rendkívül egyedi aspektusát mutatta be és vizsgálta, ami a skizofréniával küzdő szülők gyermekeinek bizonyos kompetenciáját mérte, a korábban megszokott pszichopatológiai típusú szemléletek helyett. Az eredmények szociális és motivációs kompetenciáját mérő társas szociometriai eszközökkel készültek, melyeket az érintett pedagógusok értékelésével egészítettek ki. A vizsgálat eredménye szerint azon gyermekek között, akiknek édesanyja skizofréniában szenvedett, gyakran azonosítottak viselkedészavart és hiperaktivitást. Továbbá megállapítható, hogy a második csoporthoz tartozó, introvertáltként azonosított gyermekek között alacsonyabb szintű elfogadási készséget mértek a kortársaikkal szemben [62].

Ezen eredmények alapján azt állította, hogy bizonyos egyéni és családi szintű védőfaktorok, valamint a családon kívüli tényezők mind befolyásolják a reziliencia képességének kialakulását. Ennek értelmében az egyéni tényezőkre a temperamentum, míg az új helyzetekkel való megküzdés módjára és a kognitív készségek fogalmával utalt. Családi tényezőkként definiálta a családi összetartozást, egy gondoskodó felnőtt jelenlétét, illetve speciális helyzetek során megfelelő válaszreakciót kialakító szülők hiányában például a nagyszülők által betöltött nélkülözhetetlen szerepet. A vizsgálat alapján meghatározott további, családon kívüli támogató tényezők olyan, a gyermekek számára elérhető és használható külső támogató rendszerekre utal, mint egy támogató pedagógus, vagy olyan intézmények, melyek lehetővé teszik a tágabb közösséggel való kapcsolat kialakítását és fenntartását. Garnezy [63] munkásságának további jelentősége az általa megalkotott reziliencia sajátosságait, forrásait leíró és rendszerező modellek, melyek a következők:

Kompenzációs modell: a stresszorok ugyan csökkentik az egyén kompetenciáját, viszont a személyes tulajdonságok erősítik az ellenállóképességet. Egy magas stressz szinttel rendelkező otthoni környezetben élő gyermek esetében ez gyakorlatban azt jelenti, hogy erős ellenállóképességgel rendelkezhet, amennyiben közvetlen és támogató kapcsolattal rendelkezik, például az egyik nagyszülővel, aki ellensúlyozza a szülők által teremtett stresszel teli otthoni környezetet.

Védő és sérülékenységi modell: A modell a stresszorok és a személyes tulajdonságok közötti kapcsolatot vizsgálja, amelyben a stressz és az általa okozott következmény közötti összefüggés a vizsgált egyén tulajdonságának szintjétől függően módosul. Azaz bizonyos esetekben, a mélyszegénység ellenére egy gyermeknek lehet összetartó, támogató családi közege, amely akár csökkentheti is a szegénység által okozott kihívások egyénre gyakorolt negatív típusú hatásait is.

Kihívás modell: az adott stresszhelyzet által kiváltott sajátosságok és kihívások javítják az ellenállóképességet, mivel bizonyos stressz hasznosnak bizonyul az egyének számára, mellyel hozzájárul a megküzdési készségek fejlesztéséhez [63].

Emmy E. Werner a reziliencia pszichológia alapú eredetét és alapjait vizsgálva különös figyelmet szentelt a gyermekek reziliencia szintjét befolyásoló jelentős környezeti változásoknak, aki a II. világháború ideje alatt gyermekként szörnyű nélkülözéseket szenvedett el családjával együtt, különösen a háború utáni éhínség idején. Ennek köszönhetően Werner a nehézségekkel szembeni ellenállás okait és hatásait elsősorban saját élettörténetéből érti meg.

Werner legismertebb longitudinális munkája megkérdőjelezte és egyben teljesen átalakította a szignifikáns mértékű sérülékenységnek kitett gyermekek és a későbbi, felnőtt korokra jellemző kedvezőtlen hatások összefüggéseit vizsgáló elméleteket. A vizsgálat értelmében az ellenállóképesség és az egyéni tulajdonságok kapcsolatára, valamint a társadalmi-kulturális kontextus közötti kölcsönhatásra összpontosított, amely a leghatékonyabb eszköznek bizonyult az érintett gyermekek nehézségeinek leküzdése során. A vizsgálatot megelőzően, a téma kapcsán a fejlődépszichopatológia területe jellemzően olyan korai életkori kockázati tényezőket vizsgált, amelyekről úgy gondolták, hogy negatív hatással lehetnek az egyén fejlődésére, mint például a skizofrén szülő, a szegénység, a szülő elvesztése és más hasonló nehézségek. Az ilyen hátrányos helyzetben felnövő gyermekeknél később számos, negatív típusú hatást azonosítottak, úgymint a fiatalkori bűnözés, bizonyos pszichopatológiai állapotok és az öngyilkosság [64].

Ezzel szemben Werner 698 gyermekből álló longitudinális vizsgálata eltérő aspektusból elemezte a reziliencia fogalmát, melyet 1955-ben készített a Kauai-szigeten született gyermekekkel, ahol többnemzetiségű gyermekeket és családjaikat 1, 2, 10, 18, 32 és 40 éves korokban vizsgálták [65]. A kohorszt alkotó gyermekek körülbelül 30%-át a vizsgálat szempontjából magas kockázatúnak ítélték meg, mivel számos olyan kihívással szembesültek a mindennapok során, mint a szegénység, hátrányos családi környezet, beleértve a mentálisan beteg vagy alkohol- és drogfüggő szülőket, valamint a perinatális

típusú stresszt. A vizsgálat eredménye szerint minden adott évben elvégzett értékelésen a gyermekek többsége a neurotipikus fejlődés jegyeinek megfelelt. Továbbá a perinatális sérüléseket elszenvedett gyermekek nagy része is megfelelően fejlődött, annak ellenére, hogy több kockázati tényezővel rendelkeztek [66]. Ezen gyermekek a meghatározott időnkénti vizsgálatok alkalmával megállapították, hogy azon csecsemők és kisgyermekek, akik sikeresen megbirkóztak a korábbi, stressz alapú nehézségekkel a későbbi fejlődésük során könnyen kezelhető temperamentummal rendelkeztek, azaz könnyen megnyugtathatók voltak stressz helyzetben, akik együttműködők voltak az őket gondozókkal. Az óvodáskorra ezek a gyerekek már rendelkeztek az egyik legfontosabb képességgel, a könnyű megküzdési stratégiával, melyet az önálló autonómia és a szükség esetén segítségkérés képessége jellemez. A vizsgálat kisiskolás kori eredményei szerint, ezen gyermekek az iskolai közösségben való tevékenységük alapján jó problémamegoldó és kommunikációs készségekkel rendelkeztek [67].

Fontos kiemelni, hogy a vizsgálatban részt vett gyermekek rendelkeztek legalább egy felnőtt gondozóval, aki pozitív támaszt nyújtott a gyermek számára, abban az esetben, ha a szülők mentálisan sérültek, ezt a szerepet egy nagyszülő vagy más rokon pótolta. A vizsgálat azt is bizonyította, hogy ezen gyermekek, akik jellemzően erősebb ellenálló képességgel rendelkeznek, könnyebben alakítottak ki kapcsolatokat egy támogató felnőttel. Így Werner elsőként határozta meg a temperamentum és az intelligencia jelentőségén túl, a család és más közösségek hatását a rugalmas ellenállóképesség, azaz a reziliencia kialakulásának vonatkozásában.

A longitudinális vizsgálat következő szakaszában, a serdülőkorban végzett mérések szerint sok kauai gyermek számára ez az időszak kihívásokkal teli volt, akik között gyakori volt a bűnözés, a korai, házasságon kívüli terhesség, alkohol vagy drogfüggőség. Ettől függetlenül a következő életszakaszban mért eredmények alapján a korábbi nehézségeik ellenére, sikeresen léptek át a felnőttkori életszakaszba, többnyire egy támogató közösség, oktatási vagy katonai intézményekben való részvétel segítségével [68].

A vizsgálat utolsó szakasza is megerősítette azt az alapvető feltételezést, mely szerint a kisgyermekkorban átélt stresszhelyzetet teremtő kihívások ellenére, az egyén hatékony reziliencia szintet képes kialakítani, az olyan kihívásokkal teli életszakaszt követően is, mint a mélyszegénység, több gyermek vállalása vagy bizonytalan megélhetési lehetőségek [69]. Összefoglalva Werner munkája a fejlődési szakaszok rugalmasságát hangsúlyozta, illetve megállapította, hogy a rezilienciát számos összefüggés vizsgálata

mentén, évtizedek alatt kialakuló jelenségként kell értelmezni. Werner a későbbi munkásságával is jelentősen hozzájárult a reziliencia fogalmának meghatározásához, mely során figyelmét az amerikai polgárháború [70], valamint a múlt század elején, az Egyesült Államokba bevándorolt gyermekek nehézségeinek és ellenállóképességének vizsgálatára fordította [71].

2.2 A reziliencia további dimenziói-a reziliencia további értelmezései az ökológián és pszichológia tudományterületén túl

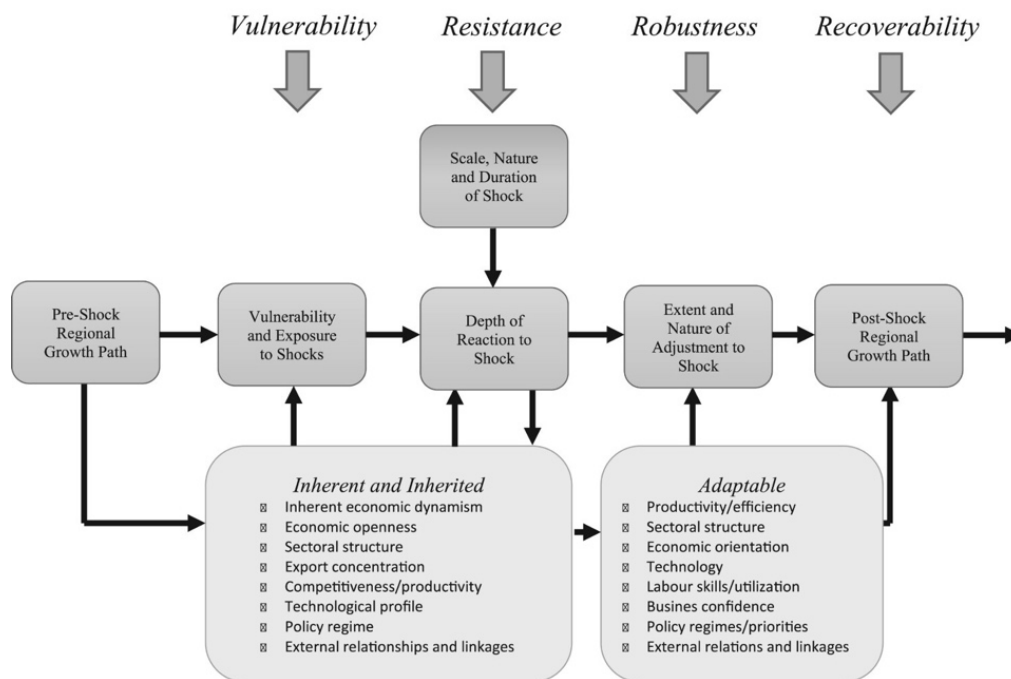
A reziliencia fogalma adott kontextus, egyedi megközelítés és értelmezés alapján számtalan módon értelmezhető. Ennek megfelelően ezen alfejezet bemutatja az értekezés szempontjából releváns és vizsgált, ökológiai, kulturális és pszichológiai értelmezésen túl, a reziliencia további dimenzióit.

Közösségi megközelítés:

A közösségi ellenállóképesség egyik legfontosabb tényezője a közösségi kohézió és támogatás elősegítése az adott közösség keretein belül [72]. Berger szerint „a közösségi kohézió, a közösséghez való tartozás érzése, valamint az egyének részéről, a kormányba és a helyi vezetésbe vetett bizalom biztosítja bármely politikai erőszak alkalmazását követő stressz kialakulásának feldolgozásában, melynek köszönhetően az érintett közösség olyan közös módszert alakít ki, amely lehetővé teszi a stresszt átélt közösség számára, hogy a stresszt kiváltó eseményt a megújulás és újjáépítési szemlélete alapján átalakítsa”. Shaw és Janulis [73] elmélete alapján a reziliencia hatékony alkalmazásához nem elegendő, ha a fogalmat csak egyéni szinten határozzuk meg, hanem a megfelelő szintű rugalmas ellenállóképesség kialakításának céljából a közösségi vagy rendszerszintű szerepét is figyelembe kell venni.

Gazdasági megközelítés: a gazdasági ellenállóképesség a vállalatok, cégek és egyes országok, térségek és régiók maximális potenciális veszteségeinek elkerülését és alkalmazkodási válasz kialakítását biztosító képessége [74].

Továbbá a gazdasági ellenállóképesség elmélete és azok tapasztalatai alapján, a súlyosabb következményekkel járó recessziókat erősebb fellendülések követik, melyet Milton Friedman üzleti folyamatok sajátosságaira vonatkozó modellje egyértelműen megerősít. Az elmélet alapján a hosszabb idegi tartó recessziók esetében viszont gyakran gyengébb helyreállást tapasztalhatunk, azaz korlátozott az érintett közösségek gazdasági ellenállóképessége [75].

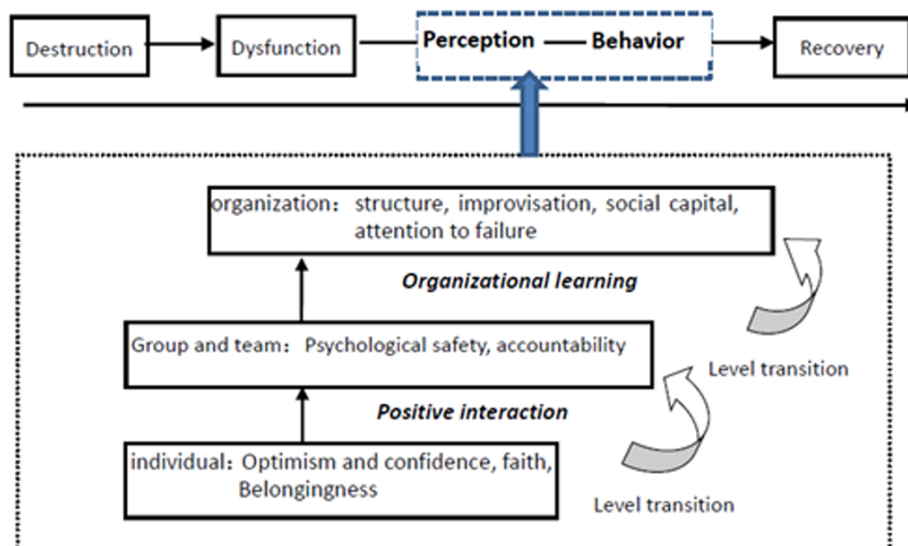
4. ábra: A regionális gazdasági reziliencia dimenziói és reakciófolyamata. Forrás: [75]

Mérnöki megközelítés: A "rugalmasság" kifejezésének használata az anyagtudományban régóta ismert és használt fogalom, melynek célja a kémia és a fizika alapvető tudományait felhasználva bizonyos anyagok viselkedésének és tulajdonságainak megértése. A jelenség ismerete, egy adott cél esetében segíti a megfelelő anyagok használatát, illetve olyan új anyagok fejlesztését, amelyek jobban megfelelnek ezeknek a céloknak. Ezen területen alkalmazott rugalmas ellenállóképesség jó példája, amikor egy külső erő hat egy rugalmas anyagra, ennek következtében az anyag megváltoztatja az alakját és meghajlik, amennyiben ez a hatást megszüntik, az anyag visszanyerheti az eredeti formáját [76].

Szervezeti megközelítés: Egy szervezet ellenállóképessége olyan képességként határozható meg, mely megőrzi vagy helyreállítja az érintett szervezet egyensúlyi állapotát, továbbá hozzájárul a normál működés fenntartásához az egyensúlyt megszüntető eseményt vagy folyamatos stresszt kiváltó tényezőket követően [77]. Más elméletek szerint a szervezet rugalmas ellenállóképessége pozitív alkalmazkodást, adaptálódást jelent a kihívást jelentő körülmények közepette, azaz a szervezet az alkalmazkodáshoz szükséges eszközök és módszerek használatát követően képes megerősödni [78]. Mcdonald megközelítése alapján a szervezeti reziliencia, ellenállóképesség a környezet követelményeihez való alkalmazkodáshoz szükséges tulajdonságok és tapasztalatok átadásaként értelmezhető, illetve a környezet által generált, kihívást jelentő körülmények változékonyságának kezelése [79]. Sheffi [80] tovább definiálta a rugalmasságot a szervezeteket érintően, úgymint a szervezet azon

képessége és gyorsasága, amellyel egy zavaró eseményt követően képesek visszatérni az átlagos teljesítményszintjükre. Továbbá a rugalmas szervezet egyik alapvető tulajdonsága a “stabil remény alapú szemlélet”, mely a környezet kihívásainak értelmezéséhez szükséges, reális értékélésen alapuló bizalom [81]. A remény erősíti a rugalmas ellenállóképességet a váratlan események kiszámíthatatlansága miatt kialakult félelemmel szemben, továbbá tudatosítja a szervezet tagjaiban, hogy folyamatosan frissíteni és finomítani kell a környezetünkről alkotott szemléletünket, valamint a szervezet azon képességébe vetett hitet, hogy ezt a tudást hatékonyan tudja hasznosítani váratlan, kihívást jelentő események esetén [82].

A szervezeti reziliencia elméleti modellje szerint, a képesség különböző szinteken fejlődik az egyénitől a csoportos és szervezeti szintig, és a szervezeti ellenállóképesség fejlesztése különböző dimenziókban valósul meg, a kognitív ellenállóképességtől a viselkedési ellenállóképességen át a kontextuális ellenállóképességig. Ennek eredményeként a szervezeti ellenállóképesség egy dinamikus képesség, amely önmagát erősíti a szinteken keresztül, és folyamatosan fejlődik az észleléstől a viselkedésen át a kontextuális hálózatiig, a szervezeti ellenállóképesség egy szervezeti képesség a váratlan, néha katasztrófális események túlélésére, azokhoz való alkalmazkodásra, azokból való felépülésre, és gyakran virágzásra, tágabb értelemben pedig a turbulens környezetben való túlélésre, ahhoz való alkalmazkodásra, abból való felépülésre. A szervezeti ellenállóképesség túlmutat a nehézségek kezelésén és feldolgozásán. Az ellenálló szervezetek gyakran megerősödnek a nehézségeket követően, a szerzett tapasztalatokból tanulva. Ebben a folyamatban az ellenálló szervezetek áttekintik ezen tapasztalatokat, meghatározzák azokat a kihívásokat, amelyeken a szervezetek keresztülmentek, melyet a megfelelő módon dokumentálnak, hogy a jövőben is felhasználhatóvá váljon, és ennek következtében tanulnak és fejlődnek a nehéz helyzetek kezelésének következtében. Ez a folyamat abban is segít a szervezeteknek, hogy visszanyerjék a kontextuális tudatosságot, és felkészüljenek a további kihívásokra. Ezenkívül dinamikus szervezeti képességként a szervezeti ellenállóképesség tovább erősödik, amikor a szervezetek átmennek az előrejelzés és tervezés, a kezelés és túlélés, valamint a tanulás és növekedés folyamatán, mely egy önfejlesztő folyamatként értelmezhető. A megfelelő rugalmas ellenállóképességgel bíró szervezetek még ellenállóbbá válnak a kihívást jelentő helyzeteket követően [83].

5. ábra: Szervezeti reziliencia elméleti modellje. Forrás:[83]

Fiziológiai megközelítés: A fizikai ellenállóképesség, amelyet úgy definiálunk, mint az egyén képessége az akut vagy krónikus betegségek következtében megjelenő stresszorokkal szemben, elsősorban a fizikai típusú hanyatlás ellensúlyozását vagy az abból való felépülést segíti, egy olyan fogalom, amely többnyire az idősebb betegeket érinti. A fizikai ellenállóképesség jelentősen különbözik a pszichológiai ellenállóképességtől, amely a nehézségekkel, traumákkal, tragédiákkal, fenyegetésekkel vagy jelentős stresszforrásokkal szembeni alkalmazkodás képességére utal. Ezzel szemben a fizikai ellenállóképesség célja a szervezet alapvető funkcióinak fenntartására vagy helyreállítására patológiai típusú kihívásokat követően. A fizikai ellenállóképesség alapvetően adaptív fiziológiai válaszok létrehozását jelentik a szervek, sejtek és molekulák szintjén, melyek mozgásszervi, neurológiai, immunológiai folyamatokhoz köthetőek, ezzel hozzájárulva a homeosztázis megfelelő működéséhez változó körülmények között [84].

2.3 A stressz és az általa kiváltott hatások

A reziliencia fogalmának megfelelő értelmezéséhez és meghatározáshoz rendkívül fontos megérteni a stressz eredetét, fajtáit és sajátosságait. A stressz összetett fogalom, melyet leginkább úgy lehet definiálni, mint az egyén homeosztázisát fenyegető, észlelt veszély, mely lehet fizikai, pszichológiai/érzelmi típusú jelenség, vagy egyszerre mindkét szinten megjelenő veszélyt jelentő kihívás [85]. Az olyan mértékű stressz, mely intenzitása és gyakorisága alapján súlyos vagy krónikus stressznek minősíthető mind fizikai, mind pszichológiai szempontból negatív egészségügyi következményekkel járhat. Ezzel

szemben a gyenge vagy közepes stressznek való kitettség, azonban sokkal kevésbé valószínű, hogy negatív egészségügyi következményeket okoz, emellett hasznos következményekkel is járhat a fejlődés szempontjából [86]. A stressz megélése és észlelése bizonyos mértékig szubjektívnek tekinthető, azaz az érintett egyének eltérően érzékelik és értelmezik az adott stresszhelyzeteket, melynek hatását befolyásolhatja egy korábbi stresszhelyzetre adott válaszreakciójuk [87].

Laraus [88] szerint az egyénre ható stresszorok típusát és súlyosságát, illetve azok feldolgozásának lehetőségeit az egyedi, bizonyos stresszorokra adott válaszok tapasztalatai, valamint az általa alkalmazott megküzdési stratégiák kiválasztása határozza meg, amelyekkel vagy megváltoztatja a stresszhelyzetet, vagy módosítja érzelmi reakcióját. Ezen megküzdési stratégiák kiválasztása és alkalmazása összefüggésben állnak az akut és krónikus stresszre adott neuroendokrin válaszok különbségeivel [89]. A stresszre adható válaszok vonatkozásában alapvetően három lehetséges válaszreakciót határozhatunk meg, melyek közül az első szintnek tekinthető a rövid ideig tartó stresszhelyzethez kapcsolódó válaszreakciók, amelyek lehetőséget adnak az eredeti helyzet visszaállítására, mely pozitív hatású, fejlődést eredményezhető válaszként értelmezhető, ugyanis preventív módon felkészíthetik az egyént a későbbi események során jelentkező stresszt kiváltó helyzetre [90]. Fontos megjegyezni, hogy mivel ez folyamat csak enyhe stresszhormon-emelkedést eredményez, az egyéneknek lehetőségük van ezt önállóan szabályozni. Továbbá egy támogató szakértő vagy akár hozzátartozó szerepe jelentős a stressznek való kitettséget idején, mely további pozitív fejlődést eredményez az egyén számára. A stresszhelyzetek második szintjének tekinthetjük a még tolerálható, de alapvetően súlyos intenzitású stresszhelyzetet, azonban időbeliséget tekintve csak átmeneti stresszhatást okoz az egyén számára. Ebben a helyzetben a stresszhormon szintje megemelkedik, de az egyén esetlegesen előnyös képességeinek és a támogató környezetnek köszönhetően könnyen feldolgozza az őt ért stresszhatást. A stresszhelyzet harmadik szintjeként határozhatjuk meg a toxikus stresszel járó helyzeteket, mely tartós stresszt jelent az egyén számára [91]. Ez a típusú stresszhelyzet krónikus aktiválódást vált ki az egyén szervezetéből, mely egy állandóan magas stresszhormonszintet eredményez, mivel a támogató közösségi háttér és kapcsolatok, illetve az egyén megfelelő válaszreakciók kialakításához szükséges alapvető képességek hiányoznak, ennek eredményeként pedig az egyén élete végéig tartó fizikai és pszichológiai tüneteket tapasztalhat meg. A stresszhelyzetekre adható válaszreakciók vizsgálata során elengedhetetlen hangsúlyozni Taylor [92] elméletet, mely szerint a

későbbi, felnőttkorra jellemző válaszreakciók alkalmazása függ a csecsemőkorban és a kisgyermekkorban, azaz a kritikus agyfejlődési időszakokban átélt stresszes élményektől, melyek megváltoztathatják az agy alapvető, felnőttkori érzelmi és kognitív viselkedés kialakításához szükséges működés alapjait.

A stressz és a reziliencia összefüggéseinek meghatározása kapcsán érdemes megvizsgálni a kumulatív stressz modellt, mely az érintett egyén egész élete során való stresszorok felhalmozódását és azok pszichopatológiai jellegű következmények kialakulását elemzi. Az elmélet szerint pszichopatológia következményekkel akkor számolhatunk, ha a megélt stresszhelyzet szintje túllépi a kritikus stressz szintjét, melyre hatással vannak bizonyos epigenetikai változások is, ugyanis a korai életkorban átélt stresszhelyzetek jelentős változásokat idézhetnek elő, amely biztosítja az egyén szervezetének alkalmazkodási képességét ezzel csökkentve egyes fiziológiai betegségek kialakulásának kockázatát.

Összességében reziliencia és stressz kapcsolatát vizsgálva, a felhasznált elméletek és modellek elemzése alapján megállapítható, hogy a reziliencia nem egy statikus fogalom, hanem olyan dinamikus jelenség, mely reagál bizonyos intervencióra [93].

2.4 Az IFCR- A Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok rezilienciáját támogató irányelve

A Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok által kidolgozott pszichológiai típusú elsősegélynyújtási irányelvet tartalmazó dokumentum [94] pszichológiai elsősegélynyújtás igénybevételét igénylő szervezetek munkatársai és önkéntesei számára készült, mely rendkívül jó példája a szervezet tagjai által tapasztalt stressz sajátosságainak és azokra irányuló kezelések lehetőségeinek összefoglalásának a reziliencia vizsgálata mentén. A dokumentum a pszichológiai elsősegélynyújtást egy közvetlen válasz, konkrét intézkedések, előírások ötvözeteként definiálja, amelynek elsődleges célja a bajba jutott személyek támogatása. Az irányelvben megfogalmazott elmélet és gyakorlati tapasztalatok önállóan is használhatóak pszichoedukációs célokra, valamint a hozzájuk tartozó speciális képzési modulok referenciaanyagként.

A dokumentum meghatározása alapján, a pszichológiai elsősegélynyújtás egy folyamat, amelynek legjelentősebb része, hogy a tagok segítséget nyújtanak a bajba jutott emberek számára, továbbá biztosítják az érintettek számára a kihívásokkal szembeni megküzdés lehetőségét. Ennek köszönhetően az érintettek megfelelően tudják kezelni a speciális helyzetük során kialakult kihívásokat, illetve hatékony döntéseket tudnak hozni. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a pszichológiai elsősegélynyújtás elsődleges célja a

bajba jutott személy iránt érzett törődés igénye, mely magában foglalja az áldozatok reakcióinak megfigyelését, a figyelmes hallgatást és a gyakorlati segítségnyújtást, problémamegoldást.

A Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok az elmúlt évek során számos különböző pszichológiai elsősegélynyújtási modellt dolgozott ki, melyek részleteiben eltérőek, de alapvetően ugyanazon normákat és előírásokat követik, azaz a bajba jutott embereknek a személyes biztonságuk megerősítésével segítséget nyújtanak, megnyugtatják őket, beszélgetnek velük, mellyel biztosítják a számukra szükséges ellátások igények elméleti és gyakorlati feltételeit. A dokumentum a WHO modelljével [95] megegyező "hármas" cselekvési elvet alkalmazza a „Keress, figyelj és kapcsolódj” elmélet alapján.

KERESS

- információkat arról, hogy mi történt és mi történik és ki szorul segítségre
- biztonsági kockázatokat
- fizikai sérüléseket
- azonnali alapvető és gyakorlati szükségleteket
- érzelmi reakciókat.

A FIGYELEM arra utal, hogy a segítő

- hogyan közelít valakihez
- hogyan mutatkozik be
- hogyan figyel és hallgatja az érintettet
- hogyan fogadja el mások érzéseit
- hogyan nyugtatja meg a bajba jutott személyt
- hogyan kérdez a szükségletekről és aggodalmakról
- hogyan segít a bajba jutott személynek megoldást találni azonnali szükségleteire és problémáira.

A KAPCSOLÓDÁS jelentése,

- segíteni az embereknek
- információhoz jutni
- kapcsolatba lépni szeretteikkel és társadalmi támogatóikkal
- gyakorlati problémákat megoldani
- szolgáltatásokhoz és egyéb segítséghez jutni.

A dokumentum alapvetően Hobfoll és munkatársai [96] elméletére alapozza a gyakorlati eszköztárát, mely a vészhelyzetekben alkalmazható pszichoszociális támogatást illetően a következő beavatkozási alapelvet hangsúlyozza:

- a biztonság biztosítása
- a nyugalom elősegítése
- az egyéni és kollektív hatékonyság elősegítése
- a kapcsolódás elősegítése
- a remény érzésének elősegítése.

Az olyan természeti katasztrófák, mint a földrengések, árvizek és tűzvészek gyakran nagy kiterjedésű pusztítást, otthonok elvesztését eredményezik, mely jelenség gyakran káoszt és pánikot okoz. Továbbá a természeti katasztrófák által érintett emberek fizikai sérüléseknek vannak kitéve, illetve mások sérüléseit vagy akár halálának is szemtanúivá válhatnak, ennek köszönhetően féltik a saját életüket és biztonságukat. A katasztrófák során akár elszakadhatnak családjuktól és szeretteiktől, és ideiglenes vagy végleges áttelepítésre kényszerülnek, mely élményeket nehéz lehet feldolgozni közvetlenül a katasztrófa idején és azt követő időszakban is.

A károsultak segítségét végző szervezetek tagjai és önkéntesei számos alkalommal erőszak, például családi konfliktusok, szexuális és nemi alapú erőszak, bűnözői erőszak, emberkereskedők által elkövetett kizsákmányolás szemtanúivá vagy áldozataivá is válhatnak. Ezen erőszakos élmények rendkívül intenzív fizikai és érzelmi reakciókat váltanak ki az áldozatokból. Így elengedhetetlen tudatosítani a humanitárius szervezet tagjaiban, hogy az áldozatok hogyan reagálnak az erőszakos élményekre, melyet számos tényező befolyásol, úgymint az erőszakos cselekmény és következményeinek súlyossága, az erőszak kontextusa vagy az elkövető személye. Az ilyen esetekben a pszichológiai elsősegélynyújtás felbecsülhetetlen értékű támogatás lehet, amely segít az érintett személynek megnyugodni és ésszerű döntéseket hozni a jövőjét érintő tervekkel illetően.

A humanitárius szervezetek tagjainak mentális állapota

A felelősségteljes segítségnyújtásnak jelentős részét képezi a segítők önmagukról, saját egészségükről és jólétükről való gondoskodása. A pszichológiai elsősegélynyújtás fizikailag és érzelmileg egyaránt rendkívül nagy, embertpróbáló feladat, melyet megnehezít, hogy nem könnyű kapcsolatba lépni az érintett szorongó egyénnel, melyet a segítőszemély kudarcként él meg, ami büntudathoz, szomorúsághoz és frusztrációhoz vezethet.

A segítő munkát végzők elsődleges motivációja a rászorulóknak megsegítésére, szükségleteik kielégítése, biztosítása. Nem ritka, hogy ezen motiváció alapja, hogy saját maguk is átéltek már hasonló veszteséget vagy egyén kihívást jelentő élethelyzetet és ennek eredményeként segíteni szeretnének olyan rászorulóknak, akik hasonló

kihívásokkal küzdenek. Ezen személyes tapasztalatok elősegíthetik a mások helyzetének megértését és az empátiát, ugyanakkor előfordulhat, hogy negatívan hat a segítő tevékenységére, mert előre megfogalmazott feltételezéseket alkot az adott helyzetről, leginkább a bajba jutott személy szükségleteit illetően. Ez rendkívül veszélyes lehet, mert torzítja a segítő nyitottságát és meglévő képességeit is, mely megnehezíti bajba jutott személy helyzetének reális értékelését.

Emellett, a segítőik saját korlátjainak felismerése is fontos előfeltétele a pszichológiai elsősegélynyújtás folyamatának, azaz egyes segítőik jobban érzik magukat, ha egy-egy emberrel foglalkoznak, míg mások inkább csapat tagjaként való segítséget részesítik előnyben, vagy vannak olyan humanitárius szervezeti tagok és önkéntesek, akik nem szeretnek gyerekekkel dolgozni, mivel rendkívül megrázó számukra a sérült vagy bántalmazott gyerekekkel való találkozás. Így elengedhetetlen hangsúlyozni a saját képességeink és korlátjaink figyelembevételét, amikor is másik segítő bevetését kell igényelni. A legfontosabb tény, melyet a segítőket ért stressz kapcsán meg kell fogalmaznunk és szem előtt tartanunk, hogy minden segítő ember, nemcsak az érintett károsultak és áldozatok.

A stressz és a kiégés jeleinek és tüneteinek felismerése

Az IFCR irányelve rendkívül fontosnak tartja, hogy a humanitárius szervezet tagjai és az önkéntesek megértsék és felismerjék a stressz és a kiégés jeleit, annak érdekében, hogy elkerüljék a stressz által okozott súlyosabb következményeket. Alapvetően a stressz olyan adekvátnak tekinthető reakcióként értelmezhető, mely egy fizikai vagy érzelmi kihívásra adott válasz, mely általában akkor jelenik meg, amikor a követelmények nem állnak arányban a feldolgozáshoz szükséges eszközökkel. A dokumentum részletesen összefoglalja a humanitárius veszélyhelyzetek kezelő szervezetek tagjai és önkéntesek által tapasztalható gyakori stresszjeleket, melyekre fokozottan figyelmet kell szánni és megfelelő időben és módon azonosítani azokat. Ezek közül a leggyakoribb fizikai tünetek, az alvási problémák, gyakori a hát és nyakfájásból eredő fejfájás, az érzelmi alapú hangulatingadozások, szorongás, depresszió, illetve az olyan mentális nehézségek, mint a nehéz koncentráció, feledékenység vagy rémálmok. Az összefoglaló továbbá tartalmaz olyan lelki és viselkedésbeli tüneteket, mint az üresség érzése, elkeseredettség vagy agresszió és élvezeti szerek használata [94], lásd az 1. táblázatot.

PHYSICAL
Stomach problems like diarrhoea or nausea Rapid heart rate Feeling very tired Muscle tremors and tension Back and neck pain due to muscle tension Headaches Inability to relax and rest Being frightened very easily
EMOTIONAL
Mood swings: feeling happy one moment and sad the next moment Feeling over-emotional Being quickly irritated Anger Depression, sadness Anxiety Not feeling any emotions
MENTAL
Poor concentration Feeling confused Disorganised thoughts Forgetting things quickly Difficult making decisions Dreams or nightmares Intrusive and involuntary thoughts
SPIRITUAL
Feelings of emptiness Loss of meaning Feeling discouraged and loss of hope Increasingly negative about life Doubt Anger at God Alienation and loss of sense of connection
BEHAVIOURAL
Risk-taking e.g. driving recklessly Over-eating or under-eating Increased smoking Having no energy at all Hyper-alertness Aggression and verbal outbursts Alcohol or drug use Compulsive behaviour, i.e. nervous tics and pacing Withdrawal and isolation

1. táblázat: A stressz és a kiégés jeleinek és tünetei. Forrás: [94]

Ennek értelmében az eredményes segítségnyújtás érdekében elengedhetetlen, hogy a humanitárius szervezetek és önkéntesei figyeljenek saját reakcióikra és tüneteikre. A táblázatban felsorolt kategóriák egyfajta ellenőrzőlistaként is működhetnek az érintettek számára. Továbbá a dokumentum a következő segítő és egyben védelmező faktorokat sorolja fel:

Személyes védelmi tényezők

- Csapat tagjának lenni
- A munka céljának elismerése
- Mások segítése céljából érzett motiváció
- A napi rutinok és struktúrák fenntartása
- Képesség a munka elhagyására és pihenésre
- Annak ismerete, hogy szükség esetén támogatás áll rendelkezésre
- Képesség a csapattagok támogatására és tőlük való támogatás fogadására
- Saját kulturális gyakorlatok és hiedelmek fenntartása
- Támogató csalárhoz vagy közösséghez tartozás.

Szervezeti jellegű védelmező tényezők

- Rendszeres találkozók, amelyek egyesítik az összes alkalmazottat és önkéntest, és elősegítik a csapathoz szervezethez való tartozás érzését
- Olyan szervezeti kultúra kialakítása, ahol az emberek nyíltan beszélhetnek, megoszthatják problémáikat, és tiszteletben tartják a titoktartás elvét
- Az önkéntesek munkájának elismerése
- Ésszerű munkakörülményeken alapuló irányelvek és stratégiák
- Világos információk biztosítása a rendelkezésre álló támogatások igénybevételéről.

Összességében a szervezet támogató jellege rendkívül fontos tényező a pszichoszociális segítségben résztvevő valamennyi személy megerősítését illetően, de ennél is fontosabb a megfelelő csapatvezető, akivel bármely tag vagy önkéntes bármikor beszélhet, ha túlterheltnak érzi magát, vagy ha az érintett károsultak vagy áldozatok segítségét jelentősen megterhelőnek érzi.

2.5 Egyéni felkészültség és a reziliencia kapcsolata

A kutatási téma fókuszja az általános reziliencia és a humanitárius szervezetek tagjainak terepen végzett egyéni felkészültségének, hatékonyságának és reziliencia szintjének kapcsolata, ezért rendkívül fontos a téma kapcsán elemezni a két fogalom alapvető sajátosságait és összefüggéseit.

Bármely felmerülő nehézség és probléma során az egyéni reziliencia szintje kulcsfontosságú a kihívások kezelése és leküzdése kapcsán. Az olyan komplex feladatok teljesítése, mint a természeti katasztrófák által érintett közösségek ellátása minél gyorsabb döntéshozatali folyamatot követel meg, hiszen az ilyen helyzetekben a késlekedés súlyos következményekkel járhat. Az egyre gyakrabban megjelenő váratlan természeti katasztrófákon túl az olyan helyzetek, mint a COVID-19 járványra adott

válaszok vagy bizonyos terrorcselekmények megakadályozására irányuló folyamatos éberség és hatékony válaszadás fenntartása, olyan speciális helyzeteknek minősülnek, melyek eredményes kezelésének elengedhetetlen eszköze az egyének és közösségek megfelelő reziliencia szintje [97].

A munkavégzés eredményességének, azaz a megfelelő szintű felkészültség és a reziliencia összefüggésének vizsgálatát elsőként Mallak [98] elemezte egy reziliencia-skála alapján, melyet bizonyos amerikai egészségügyi szektorban végzett kutatások alkalmával használt. Ezt követően jelent meg az egyéni reziliencia mérésnek alapja, a Connor és Davidson [99] által szerkesztett, CD-RISC nevű skála, amelyet alapvetően általánosabb munkahelyi környezetben való használatra terveztek. Ekkora már, a témában végzett, klinikai jellegű kutatások mellett, a munkahelyi reziliencia területén született kutatások és elméletek száma is jelentősen megnőtt [100].

Bármely munkahelyen végzett tevékenység és a reziliencia összefüggésének vizsgálata során arra keressük a választ, hogy a munkavállaló képes-e a jelentős stresszt kiváltó helyzetből eredő következményeket kezelni és feldolgozni, illetve ezen stresszfaktor megszűnését követően képes-e visszatérni az eredeti vagy újonnan kialakított, jobb mentális állapotába. Ennek érdekében az érintetteknek több kihívást jelentő folyamaton kell keresztülmennie annak érdekében, hogy visszatérjen az eredeti állapotához. Ezek a folyamatok általában bizonyos védelmi faktorok formájában jelennek meg, melyeket egyértelműen el kell különíteni a sebezhetőséggel összefüggő kockázati faktorokkal [101]. A munkahelyen tapasztalható védelmi faktorok a megküzdési stratégiák elméletéből és a munkahelyi stressz kezelésének módjából eredeztethetőek [102].

Bizonyos munkakörülmények jelentős stresszfaktort eredményeznek az érintett egyének számára [103], mely során megállapítható, hogy a magasabb reziliencia szinttel rendelkező egyének eredményesebben képesek megbirkózni a magasabb stressz szintet kiváltó munkaterheléssel, mint az alacsonyabb reziliencia szinttel rendelkező egyének. Bowling és Kirkendall [104] a munkaterhelést a munka mennyiségének és nehézségének összességéként definiálták, amely negatív korrelációt mutat a társadalmi támogatást illetően, ugyanakkor pozitív korrelációt jelent a negatív érzelmekkel, a szerepkonfliktussal, az egyén által betöltött szerepek fenntartásával és ezek egyensúlyának megőrzésére irányuló képességek vonatkozásában a munka és a család területén. A munkahelyi körülmények által okozott stressz szintje és az egyéni hatékonyság, eredményesség közötti kapcsolatok vizsgálata során összefoglalható, hogy a munkaterhelés negatív összefüggésben áll a pszichológiai és fizikai jóléttel; emellett a

magasabb munkaterhelés összefüggésbe hozható a gyakoribb hiányzásokkal és munkahelyről való kilépési szándékkal [105].

A magasabb reziliencia szinttel rendelkező egyén több védelmi típusú eszközt alkalmaz a jelentős stresszt eredményező helyzetekben, ezért kevésbé sérülékeny, mint az az egyén, akire alacsonyabban egyéni reziliencia szint jellemző. Az hatékony munkavégzési képesség egy általános mérőeszköz a reziliencia vonatkozásában bizonyos munkacsoportok, vállalatok, iparágak, szervezetek körében, melyről megállapítható, hogy a munkaterhelés és az azzal járó stressz megélése negatívan befolyásolja a munkavégzési képességet, az egyéni hatékonyságot, azaz egyértelműen kijelenthető, hogy az az egyén, aki sikeresen kezeli a munkaterheléssel járó stresszt, eredményesebbnek és minőségibb szintű munkát végez [106].

3. A REZILIENCIA FEJLESZTÉSE A KORAI VESZÉLYJELZŐ RENDSZEREK ÉS A KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ BIZALOMÉPÍTŐ HATÁSAI RÉVÉN

A kutatás témájának fő fókuszja, a reziliencia vizsgálata kapcsán rendkívül fontos kiemelni a bizalom fogalmát, mind a hatóságok és humanitárius szervezetek, mind a humanitárius szervezetek és lakosság között, mely a megfelelő informálás és kríziskommunikáció alkalmazásával, jelentősen hozzájárul az eredményes reziliencia szint kiépítéséhez.

Egy adott közösség reziliencia szintjét alapvetően a bizalomszint és az egyenlőtlenség mértéke és azoknak egymásra ható kapcsolata határozza meg, melyek önmagukban is létező társadalomtudományi területek [107].

Az érintett közösségek megfelelő reziliencia szintjének kialakítása során figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a bizalom szintjét jelentősen befolyásolhatják olyan tényezők, mint az érintett térségre jellemző vagyoni különbségek, a hátrányos szociokulturális sajátosságok, mivel ezen tényezők nehezítik a bizalom szintjének növelését, ennek következtében ezek a közösségek nem képesek megfelelő módon reagálni és adaptálódni bármely veszélyhelyzet során. Továbbá elengedhetetlen azt a tényt is figyelembe venni, hogy bizonyos társadalmi közösségekben a hivatalos intézmények és azok képviselőjével szemben alapvetően sokkal alacsonyabb a bizalom szintje, az egyének részéről, mint a társadalom többi tagjával szemben [108].

A kölcsönös tapasztalatok egymással való megosztása, a képességek szintjének növelése, a hálózati tudásszerzés intenzívitásával kiegészítve növelheti az érintett közösség bizalomszintjét, mellyel javul a környezeti kihívásokhoz való alkalmazkodás és a közösség koordináció-cselekvőképessége is [109]. A bizalomszint egy olyan skálaként is értelmezhető, ahol az egyik érték az alapvető tudás értéke, a másik nagy jelentőséggel bíró érték pedig, a tudás hiányának sajátosságai, mely különbsége segíti a megfelelő bizalomszint kiépítését [110].

Ezen skála kiegyensúlyozásához hozzájárul a “bizalomba vetett hit” elve, melynek alapja, hogy a bizalom alapvetően kedvező jövőbeli elvárásokat, bizakodást jelent olyan helyzetekben, amikor az adott helyzet eredménye megjósolhatatlan [111].

A bizalom szintjének kiépítése nemcsak a reziliencia képesség szempontjából fontos, hanem alapvetően minden egyes közösség működésének alapja, mivel az egyéni szociális

interakciók is a kölcsönös bizalmon alapulnak, azaz adott helyzet vagy tevékenység során az egyén a számára kedvező eredményt vár. Amennyiben ez a tényező nem áll fenn a kritikus infrastruktúra intézményeivel szemben, az érintett egyének nem képesek kellő hatékonysággal részt venni a szociális közösség mindennapjaiban [112]. Ennek függvényében a bizalom és a reziliencia képességének kapcsolata az ismeretlennel szembeni megfelelő válaszadásként értelmezhető, mely során lehetetlen előre megjósolni az adott szituáció kimenetelét [113]. A fő kérdés a reziliencia és a bizalom kapcsán, hogy az egyén és a közösség hogyan ismeri fel és kezeli a bizonytalan, ismeretlen új helyzetet, illetve hogyan értelmezi a pontatlan információt, ami szintén növeli a bizonytalanság esélyét [114]. Az érintett közösség, alapvető emberi hibaként definiálva, könnyen kezelheti ezen téves információkat, amennyiben kellően stabil bizalomszinttel rendelkezik az információt biztosító intézmények, szervezetek, egyénekekkel szemben [115]. Az általános elméleti érvelés azt sugallja, hogy a tudás korlátairól szóló kommunikáció elősegítheti a tudatos rendszerbizalmat, magában foglalva a kudarc lehetőségét, és a várakozások kiigazításával fenntarthatja a stabil bizalmat.

Egy közösséget alapvetően a reziliencia képessége és szintje határozza meg, mivel a mindennapok során felmerülő, számos területet érintő, egymástól eltérő jellegű kihívásokat eredményező váratlan események megelőzésének és következményeinek hatásos kezelését jelentősen befolyásolja az érintett közösség adaptív alkalmazkodóképessége. Ezen képesség kialakításának egyik alapja a közösség bizalom szintjének megteremtése, mivel az érintettek nem tudnak hatékonyan hozzájárulni a társadalmi közösség mindennapi tevékenységeihez, ha a létfontosságú infrastrukturális intézmények irányába hiányzik a megfelelő szintű bizalom, ennek köszönhetően megnehezíti mind a preventív felkészülést, mind az eredményes válaszadást a katasztrófák során.

Ennek értelmében a bizalom szintjének kialakítása kulcsfontosságú az ellenállóképesség szempontjából, de egyben bármely közösség működésének alapja is, mivel az egyének közötti társadalmi interakciók is a bizalom érzésén alapulnak, miközben a közösség minden tagja előnyös eredményt feltételez egy adott körülmény esetén. Az érintett közösségben megteremtett megfelelő bizalomszint hozzájárul a közösségen belüli tapasztalat és információcseréhez, mely a váratlan katasztrófákra való hatékony válaszadás, a preventív felkészülés szignifikáns eszköze.

3.1 Krízis kommunikáció

Az éghajlatváltozásnak köszönhetően évente számos olyan földrengést, árvizeket és más víz alapú katasztrófákat tapasztalhatunk meg világszerte, mely több billió dollár kárt okozva, számos ember életének mindennapjait kockáztatja, illetve számos emberi áldozatot követel. Az elkövetkező évtizedekben ez a tendencia egyre jelentősebben megnyilvánul az egyre gyakoribb természeti katasztrófák megjelenésével [116].

A jelentős mértékű károk enyhítése és emberéletek megóvása érdekében a természeti katasztrófák sikeres kezelése kulcskérdés az érintett kormányok számára. Ennek értelmében számos olyan kockázatkezelő programot dolgoztak ki a kormányok, melyeknek fő célja a preventív jellegű kockázatcsökkentés és a helyreállítás [117]. Ennek köszönhetően az elmúlt években a természeti katasztrófa alapú kockázatkezelés számos elméleti, gyakorlati irányelvben és a tudományos területen megfogalmazódik [118].

Ezen elméletek gyakorlati eredményének tekinthetjük a korai veszélyjelző rendszerek kialakulását, mely az előrejelzésen, katasztrófa értékelésen, kommunikáción és időbeni reakció elemzésén alapul és működik, azzal a céllal, hogy a megfelelő információt időben juttassa el az érintett térség egyéneihez, közösségeihez és kormányaihoz, mely elengedhetetlen az időbeni cselekvéshez a természeti katasztrófák által okozott kockázatok csökkentése során.

Az elmúlt évtizedben a természeti katasztrófák korai veszélyjelző rendszere jelentősen fejlődött az aktuális technológia fejlődéseknek és az új előrejelző rendszer modelljeinek köszönhetően, melynek egyik fő sajátossága, hogy a megfelelő információt a lehető legrövidebb idő alatt eljuttatja az illetékes kormányzati szervekhez a leghatékonyabb és leggyorsabb döntéshozatal érdekében kárenyhítés és emberéletek megmentésének céljából [119]. Így a korai veszélyjelző rendszer legfőbb feladatai közé tartozik az előrejelzés, korai figyelmeztetés és a katasztrófa management, azzal a céllal, hogy azonosítsa és enyhítse a várható katasztrófa által okozott károkat. A folyamat két legjelentősebb pontja, az előrejelzés és a korai figyelmeztetés rendkívül hasonló jelenségek, ezért a legtöbb esetben az előrejelzést a korai figyelmeztetés részeként értelmezik, mivel a korai figyelmeztetés sokkal mélyebb kockázati elemzést, megfigyelést, megfelelő kommunikációt és válaszadási reakciót alkalmaz. A rendszer a computer alapú rendszerek segítségével a megfelelő információkat összegyűjti, elemzi és tárolja annak érdekében, hogy a megfelelő időben, a megfelelő módon eljuttassa ezeket az információkat veszélyhelyzet idején az érintett hatóságoknak. Továbbá az információk

elemzéséhez elengedhetetlen a kifinomult és alapos időjárás, hidrológiai és más hasonló modellek alkalmazása, mely ennek köszönhetően a korai veszélyjelző rendszer jelentős részét képezi.

Továbbá fontos megjegyezni, hogy az információ elemzését és felhasználását jelentősen befolyásolják bizonyos földrajzi, politikai és kulturális sajátosságok [119]. Ettől függetlenül minden egyes korai veszélyjelző rendszerre jellemző, hogy számos, egymástól eltérő olyan technológiákat alkalmaz, mint a szenzor eszközök, ICT technológia alkalmazása az érzékelőadatok továbbításának céljából [120].

A rendszer olyan speciális szoftvereket használ, melyek az információk, adatok szűrését, törlését és tárolását szolgálják, melyet olyan szoftverek használatával egészít ki, mely elemzi a felhasználható eszközöket, dokumentumokat és modelleket. A többségében vizsgált és felhasznált modellek többnyire hidrológiai és evakuálási jellegű modellek. A korai veszélyjelző rendszer utolsó pontját, a döntéshozatali folyamatot pedig ezen eszközök együttes alkalmazása segíti [121].

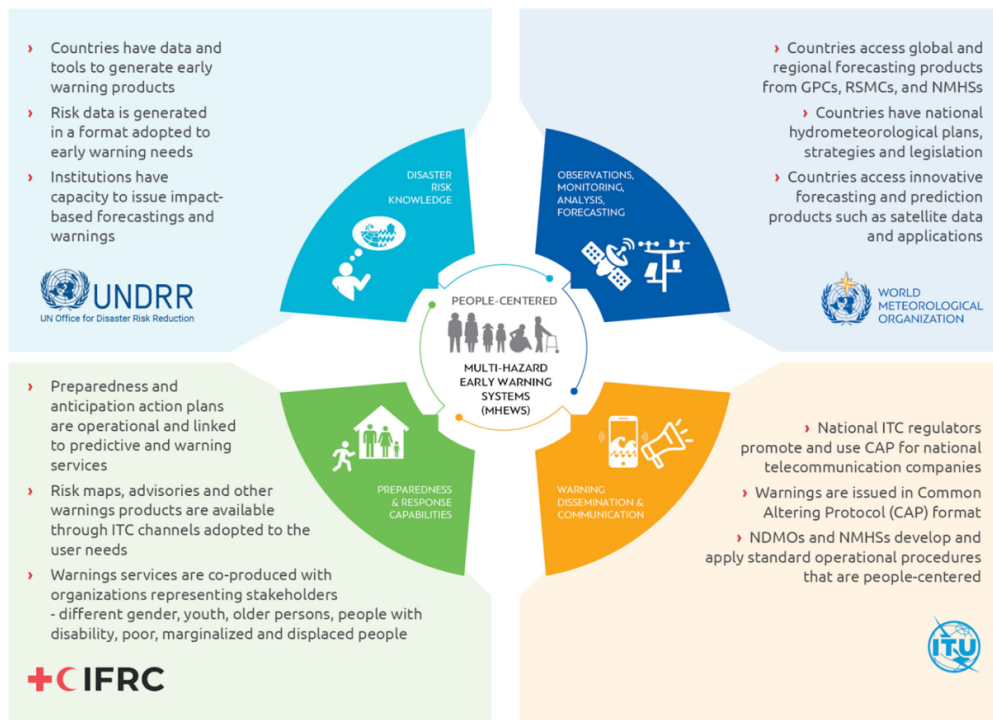
Mivel a korai veszélyjelző rendszereket számos földrajzi és adminisztratív jellegű sajátosság befolyásolja, ezért megalkották a *Delft-FEWS* és *MIKE Flood Watch* rendszert, melyek egy általános elemzést és eszközt alkalmaznak. Mindkét eszköz célja egy olyan rugalmas rendszer kiépítésének eredménye, mely biztosítja az időbeli információcserét, elősegíti a szenzorok és más adatok összekapcsolását, a leghatékonyabb válaszadási folyamatot a megfelelő modellek és vizualizációs eszközök segítségével a veszélyhelyzetek idején [122].

3.2 A korai veszélyjelző rendszer fajtái

A „Multi-hazard early warning system”, azaz több veszélyforrásra irányuló korai riasztási rendszer számos, egymástól eltérő katasztrófák és azok kezelésére szolgál, ahol a veszélyes események akár önállóan, akár párhuzamosan vagy láncreakció szerűen történnek, mindenképpen hatással vannak egymásra. Ez a típusú korai figyelmeztető rendszer koordinált és kompatibilis mechanizmusok és kapacitások révén, több tudományág bevonásával képes egyidejűleg egyszerre több veszélyre figyelmeztetni, mellyel jelentősen növeli az előrejelzések hatékonyságát [123].

A társadalmi alapú fejlesztések a kockázatkezelés és előrejelzés vonatkozásában az érintett közösség társadalmi sajátosságaihoz és változásaihoz igazodik, illetve fejleszti a közösség katasztrófák idején alkalmazható rezilienciáját. Ez a típusú fejlesztés

szignifikánsan csökkenti az a számos emberéleteket követelő, súlyos egészségügyi és anyagi károkat okozó károkat.

6. ábra: A „Multi-hazard early warning system”, több veszélyforrásra irányuló korai riasztási rendszer. Forrás: [123]

A korai veszélyjelzés közösségi alapú fejlesztései alapvetően emberközpontú, alulról felfelé szerveződő rendszerek, mely során az egymástól különböző, széttagolt térségeket egységes információkkal látják el a katasztrófa-helyzetekre vonatkozóan [124].

Az emberközpontú korai veszélyjelző rendszer (PEWS) elsődleges célja: „Felkészíti a veszélyeknek kitett egyéneket és közösségeket arra, hogy elegendő időben és megfelelő módon cselekedjenek a személyi sérülések, az életveszteség, valamint az anyagi és környezeti károk csökkentése érdekében.” [125]. Ezzel hozzájárul ahhoz, hogy az érintett egyének felismerjék a sérülékenység és károk csökkentésének folyamata során betöltött fontos szerepüket, továbbá erősíti a közösség reziliencia képességét, annak érdekében, hogy saját maguk is meg tudjanak birkózni a regionális kockázatokkal [126].

Összefoglalva az emberközpontú korai veszélyjelző rendszernek (PEWS) négy alapvető eleme van: *risk awareness*- kockázattudatosság, *risk surveillance and alert services*-

kockázatfigyelés és riasztási szolgáltatások, *risk communication and distribution*-kockázatkommunikáció és -terjesztés, *reaction capacity*- reagálási képesség.

7. ábra: Emberközpontú korai veszélyjelző rendszernek (PEWS). Forrás: [125]

Ezen elméletek gyakorlati eredményének tekinthetjük a korai veszélyjelző rendszerek kialakulását, mely az előrejelzésen, katasztrófa értékelésen, kommunikáción és időbeni reakció elemzésén alapul és működik, azzal a céllal, hogy a megfelelő információt időben juttassa el az érintett térség egyéneihez, közösségeihez és kormányaihoz, mely elengedhetetlen az időbeni cselekvéshez a természeti katasztrófák által okozott kockázatok csökkentése során.

Az elmúlt évtizedben a természeti katasztrófák korai veszélyjelző rendszere jelentősen fejlődött az aktuális technológia fejlődéseknek és az új előrejelző rendszer modelljeinek köszönhetően, melynek egyik fő sajátossága, hogy a megfelelő információt a lehető legrövidebb idő alatt eljuttatja az illetékes kormányzati szervekhez a leghatékonyabb és leggyorsabb döntéshozatal érdekében kárenyhítés és emberéletek megmentésének céljából [127]. Így a korai veszélyjelző rendszer legfőbb feladatai közé tartozik az előrejelzés, korai figyelmeztetés és a katasztrófa management, azzal a céllal, hogy azonosítsa és enyhítse a várható katasztrófa által okozott károkat. A folyamat két legjelentősebb pontja, az előrejelzés és a korai figyelmeztetés.

3.2.1 Sendai-Keretegyezmény

Napjainkban az egyik legfontosabb, világméretű kihívásként definiálható katasztrófa-megelőzéses kárcsökkentés megoldására kínál lehetőséget az ENSZ Közgyűlése által 2015-ben ratifikált Sendai-Keretegyezmény, a Katasztrófa Kockázat Csökkentésére 2015–2030-Keretegyezmény. Az Egyezmény elengedhetetlen célokat fogalmazott meg a következő 15 évre. A természeti katasztrófák kapcsán megjelenő célok között prioritást élvez a katasztrófák által okozott halálozás és jelentős mértékű károk a gazdaság és a kritikus infrastruktúra terén. A dokumentum egyik legfontosabb feladatául jelenik meg a leginkább érintett térségek megfelelően adaptálható katasztrófa megelőzési stratégiájának kidolgozása, melynek fontos eleme a nemzetközi együttműködés kiépítése más, hasonlóképpen érintett országokkal. A nemzetközi együttműködés eredményeként teljes körű hozzáféréssel biztosítva, korai veszélyre figyelmeztetőrendszereket építhetnek ki. Továbbá a Sendai-Keretegyezmény alapvető prioritásokat is megfogalmaz a résztvevő államok részére, melyek közül nagy jelentőséggel bír a kockázatoknak való kitettség és sérülékenység fokának megértése, illetve a lakosságot és a javakat fenyegető veszélyek ismerete. Ezen célokazért érintett állami hatóságok megerősítésén keresztül, a katasztrófa kockázat megelőzésével és kezelésével valósíthatóak meg, melynek jelentős eszköze a rugalmas ellenállóképesség elsajátítása. A Keretegyezmény gyakorlatban való alkalmazása során összegyűlt tapasztalatok rendkívül jól adaptálhatóak az emberkereskedelem és környezeti migráció során keletkező kihívás kezelése kapcsán is, mely jelenségek intenzíven jelennek meg a természeti katasztrófák által sújtott térségekben [128]. A 2005-ben létrehozott és elfogadott Hyogoi Cselekvési Tervet követően, mely 2015-ben vesztette érvényét, életbe lépett a Sendai- Keretrendszer. Az ENSZ Japánban megtartott 2015.évi katasztrófakockázat-csökkentési célú ülésén elfogadta a 2015-2030 közötti időszakra szóló „Sendai Keret a Katasztrófakockázat Csökkentésére” című, okiratát [129].

A Keretegyezmény által megfogalmazott célok globális érvényű feladatokat jelölnek ki. Ezek a következők:

1. A 2020-2030-as időszakra megvalósítva, szignifikánsan csökkenteni a katasztrófák halálos áldozatainak számát, a 2005-től-2015-ig tartó évek alatt regisztrált adatok, 100.000 főre vetített arányához viszonyítva.

2. Továbbá a GDP arányaihoz igazítva, 2030-ig redukálnia katasztrófák következtében kialakuló gazdasági károkat.
3. 2030-ig jelentősen csökkenteni kell a természeti katasztrófák által generált károkat, melyek érintik mind a kritikus infrastruktúrát, mind a létfontosságú szolgáltatási szektorágazatait. Ezen szektorok közül nagy jelentőséggel bír az egészségügyi és oktatási infrastruktúra reziliencia alapú védelmének fejlesztése.
4. A 2020-ig megjelölt céldátum feladata, hogy minél több ország rendelkezzen kellőképpen adaptálható országos vagy regionális katasztrófaelhárítási stratégiával.
5. Annak érdekében, hogy a fejlődő országok is képesek legyenek a Keretegyezmény általmegfogalmazott feladatok teljesítésére, és azok a már meglévő rendszerbe való beépítésére, elengedhetetlen a működőképes és fenntartható támogatás eszközével kialakított nemzetközi együttműködés a 2030-as időszakra vonatkozóan.
6. 2030-ig az emberek hozzáférési lehetőségének biztosítása a különböző veszélyeket jelző rendszerekhez és a kockázati adatokhoz [128].

3.2. A Sendai megállapodás hangsúlyai

1. A katasztrófa kockázatok kezelését integrálni kell a fenntarthatófejlődési stratégiákba.
2. Az új kockázatok megelőzése.
3. A katasztrófa kockázatok csökkentése céljából összehangolt együttműködés kiépítése a fenntartható fejlődés elve alapján, a katasztrófavédelem és a klímaváltozás területén.
4. Nagyobb figyelmet kell fordítani a klímaváltozás megértésére.
5. Nagyobb figyelmet kell fordítani az időjárási előrejelzések fejlesztésére.
6. Előnyben részesíteni a katasztrófa kockázat kezelését szemben a katasztrófa kezelésével.
7. A tudomány és a technológia fokozott bevonása a szakpolitikák kialakításába.
8. A helyreállítási, újjáépítési időszakra nagyobb hangsúlyt fektetni.

A Keretegyezmény iránymutatás a nemzetközi katasztrófaelhárítási rendszereket illetően, mely összegzi a célok eléréséhez szükséges elsődleges feladatokat, fejlesztési lehetőségeket. A dokumentum meghatározó a sikeres nemzetközi katasztrófavédelem kialakítása során, a globális veszélyhelyzet-elhárítás egyfajta alapokmányaként értelmezhető. Az Egyezményben foglaltak a katasztrófaelhárítás egységes szemléletének kialakítására irányuló dokumentumként értelmezhető, mely iránymutatásai általános érvényűek.

Cselekvési prioritások

A Keretegyezmény négy cselekvési prioritást is előír:

1. megérteni a katasztrófakockázatot,
2. a katasztrófakockázat kezelése céljából erősíteni a katasztrófavédelmi kormányzást
3. a katasztrófakockázat csökkentéséhez szükséges eszközök támogatása a rugalmas ellenállóképesség kialakításának érdekében
4. a „Build Back Better-konceptió” alapján megfogalmazott rehabilitáció és újjáépítésmegvalósításának érdekében a megfelelő válaszlépések eszközével erősíteni a preventív jellegű felkészültséget [128].

Összességében a Keretrendszer elsődleges prioritásként a katasztrófakockázat minden egyes dimenziójának megértését jelöli meg, azaz a sérülékenységet, a kapacitás mértékét és minőségét, a személyekre és javakra gyakorolt hatást, a veszély jellemzőit és az érintett környezet sajátosságait [130]. A katasztrófakockázat-kezelés a Keretrendszer második pillérét alkotja, mely kiemeli a nemzeti, regionális és globális szinten történő kockázatmegelőzés, -csökkentésre, -felkészülésre, -válaszadásra, -helyreállításra és -rehabilitációra adott megfelelő válaszok jelentőségét, mely elősegíti a hatékony válasz kialakításához elengedhetetlen együttműködést és a partnerséget. A harmadik prioritás értelmezése szerint, a katasztrófakockázat-megelőzés és csökkentés eredményességéhez hozzájárul az állami és magán forrásból támogatott intézkedések, melyek jelentős mértékben javítják az emberek, közösségek, országok és vagyonuk, valamint a környezet gazdasági, társadalmi, egészségügyi és kulturális ellenálló képességét [131].

A Keretrendszer által megnevezett prioritások közül az utolsó kritikus pont, a katasztrófavédelem reagálásának folyamata során felmerülő felkészültség megerősítésének szükségességét és az ezekhez szükséges intézkedések megalkotását, valamint a hatékony reagáláshoz és helyreállításhoz szükséges kapacitások minden szinten való biztosítását emeli ki. Ezen prioritások alapján megfogalmazhatjuk, hogy a helyreállítás és újjáépítés szakasza és azok elemei rendkívül kritikus folyamatokként definiálhatóak, melyek hatékony alkalmazását az eredményes katasztrófakockázat-csökkentés érdekében, integrálni kell az adott fejlesztési intézkedések [132].

8. ábra: Sendai Keretrendszer. Forrás: [132]

3.2.2 Quasi-Zenith Satellite rendszer

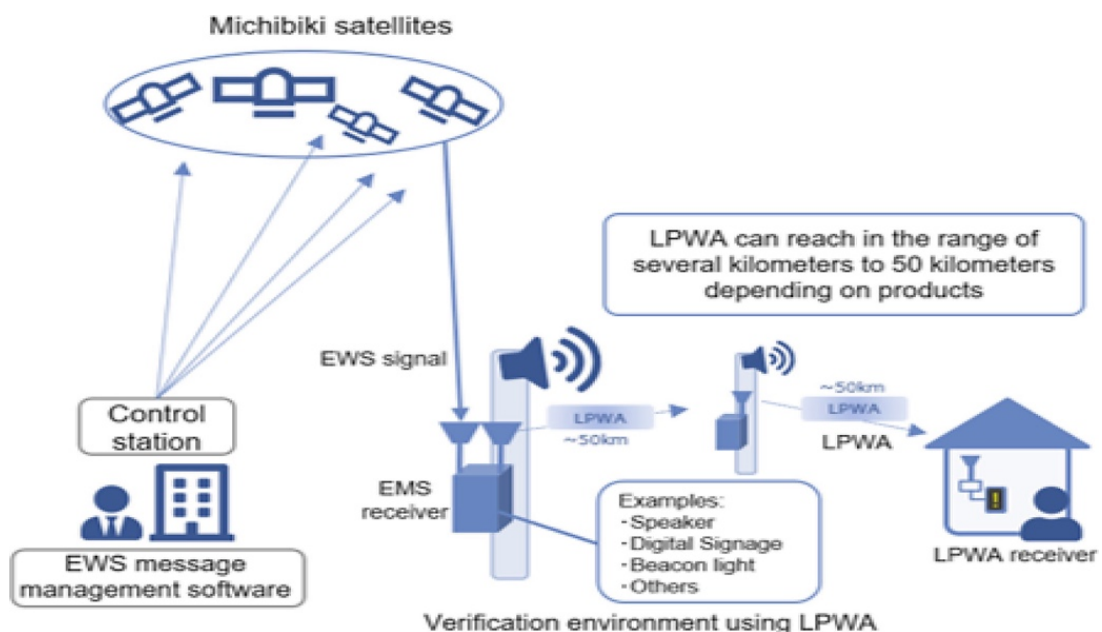
Számos esetben a katasztrófa elkerüléséhez szükséges információ, a korai veszélyjelző rendszer hiányossága miatt, nem jut el az érintett közösséghez, többnyire olyan esetekben, amikor a szélsőséges katasztrófahelyzetnek köszönhetően a használt hálózati rendszerek megszakadhatnak vagy túlterhelődhetnek [133].

Annak ellenére, hogy az elmúlt években jelentős fejlesztések zajlottak az ázsiai és a csendes-óceáni térség országaiban, ezen térségekben többnyire az úgynevezett "földi" telekommunikációs létesítményektől, mint a telefonok, Wi-Fi, rádiók, mobiltelefonok függ a figyelmeztető információk terjesztésének gyorsasága és minősége, melyek működése kifogástalan ezen térség országainak nagy részében, viszont az olyan közösségekhez, ahol korlátozott vagy nincs internet- vagy mobilkommunikációs rendszer, nem jut el időben a katasztrófa kezeléséhez szükséges információ [134].

Ezen hiányosságokból fakadó kihívásokra megfelelő megoldást nyújthatnak a műholdas technológiával kiegészített korai veszélyjelzőrendszerek, melynek egyedülálló példája a

Japánban meghonosított, Quasi-Zenith Satellite System Early Warning Service, (későbbiekben: QZSS-EWS) azaz a műhold technológiát használó korai veszélyjelzőrendszer, mely szolgáltatás 2018-ban kezdte meg működését, rövid figyelmeztető üzeneteket továbbítva a földön lévő eszközökre a természeti veszélyek, például földrengések és cunamik kialakulása során. Mivel az üzenet műholdakon keresztül kerül továbbításra, az érintett közösség tagjai időben értesülnek a veszélyekről, ami lehetővé teszi az azonnali evakuálást még a katasztrófák bekövetkezése előtt [135].

Közeledő vészhelyzet esetén a Japán Meteorológiai Ügynökség a MLIT kódokat használva vészhelyzeti információkat hoz létre, és továbbítja azokat a QZSS-EWS műholdcsatornán. A műholdas csatornán keresztül a végfelhasználók két fázisban kapják meg az előrejelző üzenetet. Az első fázisban az üzenetet elküldik a vevőnek, azaz az eszköznek, mobiltelefonok vagy autóban használt navigációs esetében közvetlenül hang- vagy vizuális kijelzőn kapják meg az üzenetet. A második fázisban az eszköz továbbíthatja az üzenetet nagyterjedésű hálózatokon, amelyek aktiválják a hangszórókat, szirénákat, elektronikus táblákat és jelzőfényeket a közterületeken, melyek akár 50 kilométer távolságban is érzékelhetőek. Így azok is értesülhetnek a vészjelzésről, akik éppen nincsenek információ fogadására képes eszköz közelében [136].

9. ábra: Quasi-Zenith Satellite rendszer. Forrás: [136]

2024 óta számos ázsiai-csendes-óceáni régió országaiban elérhető a rendszer, melynek alapja, a fő műholdvezérlő állomás, továbbra is Japánban van, illetve a figyelmeztető üzenetet továbbítását is szintén kétlépcsős folyamat keretében valósul meg. A QZSS-EWS más országokban történő üzembe helyezésének előkészítése során a japán Kormányzati Hivatal Nemzeti Űrpolitikai Titkársága (NSPS) a következő tevékenységeket koordinálta: a rendszer létesítményeinek fejlesztése a tengerentúli szervezetektől érkező üzenetek fogadásához, mivel az üzeneteknek át kell haladniuk a japán vezérlőállomáson, oktató jellegű bemutatók a célországokban a terminálok, vevőkészülékek optimális rendszerkonfigurációjának felderítése céljából, valamint a hatékony működéshez szükséges minőségi felmérések és tanulmányok készítése [137].

3.2.3 Rainman projekt

A "RAINMAN-Toolbox" elnevezésű, a heves esőzések okozta veszélyhelyzetek kezelésére megalkotott irányelvet a "RAINMAN" projekt keretében alkották meg. A projektet 2017. júliusától 2020. júniusáig az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) finanszírozta a "CENTRAL EUROPE" nevű program keretében. A rendkívül hatékony eszközöket és módszereket tartalmazó irányelv megalkotását hat közép-európai ország, heves esőzések kockázatkezelésével foglalkozó hatóságai széleskörű elméleti és gyakorlati tapasztalatra alapozták. A projekt és az annak keretében megalkotott irányelv szükségességét mutatja az a tény, hogy a szélsőséges esőzések pusztító hatásai a legjelentősebb természeti kockázatoknak tekinthető, melynek során minden évben emberek ezrei halnak meg, veszítik el otthonukat. Ezen veszélyhelyzet kockázata Európában évente évről évre növekszik. Mivel a "RAINMAN" projekt elsődleges feladatának tekinti a heves esőzések által okozott károk csökkentését, az által fejlesztett gyakorlatorientált eszközök és innovatív módszereket segítségével, jelentős segítséget nyújtott az érintett régiók önkormányzatainak és lakóinak a heves esőzések kezelésének ideje alatt, mellyel jelentősen hozzájárult a heves esőzések által okozott kockázatok enyhítésére. A projekt egy mindenki számára könnyen elérhető, hat nyelven olvasható információs platform, mely elsősorban az érintett térségek regionális hatóságai számára fogalmaz meg hasznos eszközöket [138].

Továbbá a projekt olyan hasznos letölthető anyagokat tartalmaz, melyek közül számos dokumentum kiemeli a megfelelő krízis kommunikáció jelentőségét, erre nagyon jó példa a Brsitól székhelyű "Environmental Agency" által kiadott, "Flood and Coastal Erosion Risk Management Research Development Programme" keretében megfogalmazott ajánlások.

A kiadvány az aktuális, Nagy-Britanniában hivatalosan, elsősorban árvíz idején alkalmazott krízis kommunikáció módszerének és lépésein keresztül mutatja be a krízis kommunikáció lényegének megértéséhez szükséges eszközöket és a folyamat eredményességét befolyásoló tényezőket. Ezen tényezők közül rendkívül fontos tisztában lennünk azzal, hogy az érintett közösség mit gondol a természeti katasztrófák által okozott kockázatról, melyet a dokumentum a következő idézettel foglal össze:

“Sokan azt hiszik, hogy nem veszélyeztetik őket olyan események, amelyeknek ugyan a valószínűsége ugyan alacsony, de az általa okozott károk viszont jelentősek. Ezt a vélekedést és egyúttal a biztonságérzetüket megerősíti minden olyan nap, amely során nem szembesülnek a váratlan katasztrófák következményeivel. A közösség ezt a típusú „biztonságban lenni” érzését azonnal „kockázatban lenni” érzése váltja fel egy katasztrófa bekövetkezése után... viszont az eseményt követően, az idő múlásával az átélt tapasztalatok és a felkészültség szükségessége csökken és a bizonyos “biztonságérzet” újra megjelenik, mely visszatér az esemény előtti szintre, jellemzően két éven belül.” [139]

A dokumentum alapján az érintett közösségek kockázat-észlelése és megértése három megközelítés alapján értelmezhető:

Az egyéni szintű megközelítés az egyének viselkedésére és azt motiváló belső tényezőkre fókuszál, míg a személyközi (interperszonális) szintű megközelítés mások egyéni viselkedésre gyakorolt hatását vizsgálják, melyek elsősorban külső tényezőkre összpontosítanak. Ezen megközelítés alapja, hogy az egyének viselkedése, a viselkedést irányító normák megváltoztatásával befolyásolható. Ezzel szemben a közösségi és csoportszintű megközelítés a viselkedés okának értelmezését, a társadalmi intézmények és közösségek összefüggésében vizsgálja, valamint a társadalmi rendszereken belüli tényezők jelentőségét emeli ki [140].

A hatékony krízis kommunikációnak elengedhetetlen része a közösség szintjén kiépített bizalom, mely ugyanakkor a megfelelő reziliencia szint alapja is, melynek a “Projekt” irányelvei alapján jó példája a helyi vezetőkkel való intenzív együttműködés, illetve az érintett lakosság számára prioritást élvező kérdések, igények vizsgálata ahelyett, szemben a projekt számára előnyt jelentő intézkedésekkel [141].

Továbbá a projekt, a hatékony krízis kommunikáció részeként említi az árvíz kockázati térképek, videók használatát, valamint történelmi árvizek szintjének jelölését a középületeken lakossági tájékoztatás céljából, mivel ezen eszközök növelik a kockázat megértését és tudatosságát. Az árvíz kockázati tudatosság kialakítása bizonyos játékok használatával is elősegíthető. Ezek a játékok általában hagyományos társasjátékok, mely

során kigyókat és létrákat kell használni, mint azonnali beavatkozást igénylő események eszközei, melynek célja az érintett közösségek minél gyorsabb helyreállítási képességének növelése a súlyos áradásokat követően, amelyet a Lancaster Egyetemen a Living with Environmental Change (LWEC) fejlesztett ki, a 2007 júniusi „hulli” árvíz valós élményeire alapozva, melyet 10 éves kortól ajánlanak [142].

A dokumentum fontosnak tartja a hatékony közösségi kommunikáció korlátjainak azonosítását, melyek közül a hatékony katasztrófa kezelés egyik legnagyobb kihívásának tekinthető, ha a pontos információ nem jut el időben az érintettekhez. Annak ellenére, hogy számos szolgáltató megfelelő technológián alapuló kommunikációs csatornát alkalmaz, számos esetben előfordul, hogy a lakosság jelentős része nem értesül a időben az árvíz kockázatáról, nem kap árvízriasztást.

Ez a probléma többnyire olyan egyéneknél fordulhat elő, akik nemrég költöztek az érintett területre, illetve az időbeni információkhoz való hozzájutást jelentősen befolyásolhatja, hogy mely közösségi felületet használja a lakosság az árvíz kockázati információk közzétételére az érintett területen, azaz egyes helyi hatóságok a webes kommunikációt helyezik előtérbe, más kommunikációs csatornák kizárásával [143].

Az érintett közösség a helyi hatóságok weboldalain rengeteg információval találják magukat szemben, melyek értelmezése nehézséget okozhat, különösen az alacsony IT-használattal rendelkező csoportok számára, mint például a 65 év felettek és az alacsonyabb iskolai végzettségű egyének [144].

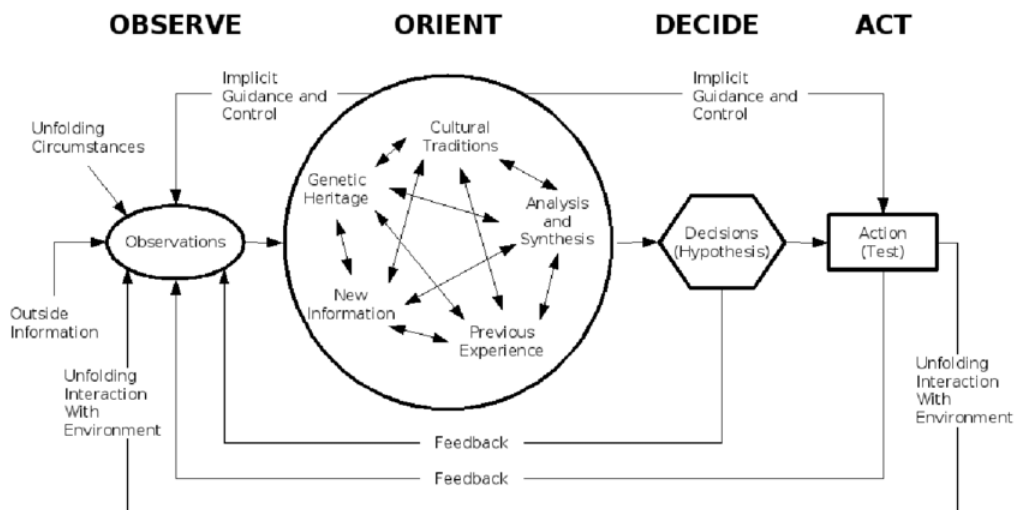
Továbbá az árvízi eseményeket követő károk jelentősen érintik a távközléshez szükséges infrastruktúrát, így ezen eszközök használata korlátozottá válik, mely megnehezíti a gyors és azonnali reagálást a katasztrófák során [145]. A hatékony katasztrófakockázat csökkentése során rendkívül fontos a közintézmények szereplőinek érzelmi reakciója, úgymint a félelem, düh, mely fokozhatja a lakosság aggodalmait, illetve befolyásolhatja a jövőbeli kockázat kommunikációjának sajátosságait és következményeit [146]. A dokumentum a kockázatkezelés egyik legnagyobb hiányosságaként definiálja, a számos esetben tapasztalható, a helyi közösségek érdekeit, igényeit kizáró, felülről vezérelt irányelveket, melyek a hatékonyság hiányán túl, bizalmatlanságot eredményez a hatóságok és a közösségek között, mely az hibás lakossági tájékoztatás és közösségi kommunikáció forrása [147].

3.3 Krízis kommunikáció

A krízis kommunikáció a megfelelő reziliencia megteremtéséhez szükséges bizalmi szint elsődleges eszköze. A krízis kommunikáció értelmezéséhez elengedhetetlen megvizsgálni az információs viselkedés kialakulását és alapjait, mely az evolúció során nemcsak az emberi, hanem számos más életforma életét meghatározta, elősorban a túlélés és a környezeti hatások változására való időbeni felkészülés eszközeként.

Az információs viselkedés elmélete Kardos Lajostól származik, aki megalkotta az információs ciklus modellt, melynek az adiafor determinációs szkéma nevet adta. Elmélete alapján az információs viselkedés lényege, hogy elsőként még alig érzékelhető környezeti jellegű hatás éri az adott egyént, de ez a reakció mely már képes megidézni a későbbi bekövetkező veszélyt. A két folyamat hatása közti idő során az egyénnek lehetősége nyílik a veszélyhelyzetre adható legmegfelelőbb válaszadásra, azaz, a feldolgozásra, az értelmezésre és végül a döntésre és az eredményes cselekvés végrehajtására [148].

További, az információs viselkedés folyamatát vizsgáló jelentős megfigyelés és elmélet John Richard Boyd nevéhez köthető, aki az amerikai légierő egykori ezredeseként megalkotta az OODA-lopp (OODA-hurok) elnevezésű modellt, melynek központi kérdése a folyamatosan változó veszély- és környezet sajátosságainak megfigyelése a hatásos cselekvés és visszacsatolási pályák alkalmazásának vonatkozásában [149]. A modell alapján négy folyamatot különböztethetünk meg, mint a környezet megfigyelése (Observe), a megfigyelések feldolgozása (Orient), döntéshozatal (Decide), cselekvés (Act). Ennek értelmében a viselkedést a külvilág és a belvilág együttes érzékeléséből kialakuló információk és azokhoz köthető jelentések összehasonlításából megszülető döntések eredménye [150].

10. ábra: OODA Loop Diagram modell. Forrás: [149]

Kay és King [151] a „radikális bizonytalanság jelenségét” hangsúlyozza az információs viselkedést illetően, mely alapján feltételezhetjük, hogy a tapasztalati, gyakorlati információ a sikeres előrejelzéshez nem járul hozzá, abban az esetben, amikor csak részleges információ és megértési lehetőség áll rendelkezésre, ennek köszönhetően korlátozottak a megelőző válaszadás az adott veszélyhelyzetre. Ezen elmélet rendkívül jól rámutat a megfelelő információhoz való hozzájutás hiányából eredő zavar és korlátozott cselekvés kapcsolatára. A krízis kommunikáció olyan elméleti és gyakorlati eszköz, mely bármely krízis esetén, a veszélyhelyzet megszüntetése céljából sajátos kommunikációt alkalmaz a krízis előtt, alatt és azt követően. Az általános meghatározás szerint a krízis olyan speciális és egyedi helyzet, mely során olyan váratlan meglepetésszerű fenyegetés és kockázat alakul ki, mely az egyén és közösségek mindennapjainak normál működését befolyásolja és ennek megoldására az az illetékes szervezeteknek rövid időn belül a leghatékonyabban kell válaszolni [152].

További definíció értelmezése alapján a krízis egy olyan előre megjósolhatatlan esemény vagy események sorozata, melynek rendkívül jelentős következményei vannak az érintett egyének és közösségek vonatkozásában, mivel a váratlan helyzet a stabilitás és biztonságot fenyegeti, illetve nagy hatással van a közvélemény formálására is [153]. Az információátvitelre épülő megközelítés szerint pedig a krízis kommunikáció leglényegesebb pontja az információk megfelelő összegyűjtése, tárolása és azok továbbítása [154]. A legtöbb esetben, a krízisek során megvalósíthatatlan a régi rendszer visszaállítása, így ezen helyzetekben sokkal hatékonyabb krízis kommunikációt lehet

kiépíteni, egy ugyanakkor új, de mégis stabil rendszerben. A megfelelő krízis kommunikáció kialakítása érdekében elengedhetetlen megvizsgálni a krízis szintjeit és sajátosságait, melyre [155] elmélete ad választ, mely a krízis szintjeit három szintre osztja fel, mely alapján megkülönböztet krízis előtti, az aktuális krízis állapot és krízis utáni szakaszt.

Turner [156] további szakaszokra osztja fel ezeket a speciális helyzeteket úgy, mint a krízishelyzet, normál működés, a krízis kezdete, kiváltó esemény, a krízis korai szakasza, mentés és helyreállítás, valamint a speciális irányvonalak átalakulása [157]. Az említett modellek és elméletek hangsúlyozzák a válság előtti szakasz jelentőségét, mivel ezen időszakban a szervezetek fel tudnak készülni a jövőbeni fenyegetésekre, azaz preventív jellegű megoldásokat és tréningeket tudnak kialakítani, a krízis helyzethez illeszkedő modellek segítségével, mely hozzájárul a megfelelő kapcsolatok kialakításához az egyének és az illetékes intézmények között. Ennek a szakasznak rendkívül nagy jelentősége van, mivel ez a sikeres krízis kommunikáció alapja. Továbbá az esemény kiváltó okának és a krízist követő későbbi kríziseknek- melyeknek hatása szintén jelentős- megértése is hozzájárulhat a sikeres krízis kommunikációhoz. Ezek alapján elmondható, hogy a hatékony krízis kommunikáció egyenlő azzal, hogy a vezetők hogyan kommunikálnak krízis során a kockázatok értelmezése, azonosítása, megértése és a stratégia vonatkozásában, mellyel már a krízis bekövetkezése előtt is szignifikánsan csökkenthetik a későbbi, krízis által okozott károkat, hiszen ezt követően alakítható ki a hatékony válaszreakció [152].

A hatékony krízis kommunikációnak jelentős szerepe van a krízis utáni szakaszban is, mivel a krízis kialakulásának és hatásának összefoglalása csökkentheti a jövőbeni kríziseket követő károkat, illetve megkönnyítheti az újraépítési szakaszt és a szervezetek stabilitásának visszaállítását.

A károk enyhítésének céljából számos gyakorlati tapasztalatot érdemes alkalmazni, melynek alapvető eszközei a megfelelő kockázattudatosság és menedzsment kialakítása, melynek eszközei a korai veszélyjelző rendszer elemi, úgymint email, a szöveges mobil üzenetek vagy más közösségi fórumok. Ezeket a folyamatokat erősítik a hivatalos szervezetek és egyének közötti, a kockázatok és a krízisek sajátosságairól való kommunikáció [158]. A pontos, megfelelő időben alkalmazott krízis kommunikáció során figyelembe kell venni bizonyos kulturális sajátosságokat, mivel ezek a tényezők

elhanyagolása akár csökkentheti is a krízishelyzetre adott válasz hatékonyságát is mind preventív mind a krízist követő időszakban [159]. Mind a preventív, a kockázat megértésének szakaszában, mind a megfelelő válasz és következményekkel való számolás kialakításának folyamatában rendkívül fontos a hivatalos, illetékes szervek és vezetők szerepe, melynek alapja a megfelelő kommunikáció alkalmazása a krízis ideje alatt és azt követően, a szervezeti alapelvek megerősítésével, az ártalmas és kártékony jövőbeni események megelőzésével [160].

A válság utáni kommunikációs folyamatok nemcsak a válság hatásának megértésére irányuló terv kidolgozását célozzák, hanem kulcsszerepet játszanak a szervezeti stabilitáshoz, sikerhez és megújuláshoz vezető eredmények megértésében is, mivel az újjáépítés szakaszt úgy értelmezik, hogy a válságokat a szervezeti tanulás és változás szempontjából keretezik. A sikeres újjáépítési szakasz lényege, hogy a pusztulásból és nehézségekből tanulás, új normák és a változás lehetőségei születhetnek. A krízist követő eredményes kommunikációnak rendkívül nagy jelentősége van, mivel hatással van a krízis által okozott hatások megértésére és a szervezeti stabilitás és sikeres megújulás lehetőségére. Ezen megközelítés alapján a pusztítás és a nehézségek közepette lehetőség nyílik a tanulásra és a szervezeti vagy egyéni átalakulásra [157].

Ennek értelmében a krízis kommunikáció számos, egymástól eltérő tudományág elméletéből és gyakorlatából meríthet, melyek mind kiegészítik a krízis kommunikáció már létező elméletét és gyakorlatát [153]. Alapvetően a döntéshozatal folyamata rendkívül komplex folyamat, mely magában foglalja szervezetek által készített krízis stratégiát, kockázat elemzést és az illetékes szervezetek tagjainak kiképzését. Fontos kiemelni, hogy az utóbbi évek tapasztalataira építve, a döntéshozatal a krízis kommunikáció alapvető részévé vált, mivel a krízis erőssége és az illetékes szervezetek felkészültségének köszönhetően ez a folyamat az egyik legnagyobb kihívás a krízis során [161].

A krízis kommunikációnak, mely a korai veszélyjelző rendszer kulcsfontosságú eleme számos fajtája és modellje létezik, melynek megfelelő módon való kiválasztása és alkalmazása jelentősen befolyásolhatja a katasztrófák következményeit, a károk enyhítését és az eredményes újjáépítési szakaszt.

4. EMPIRIKUS KUTATÁS - MÓDSZERTAN ÉS EREDMÉNYEK

A fejezet célja a kutatás empirikus eredményeinek bemutatása és értelmezése. Ennek megfelelően első lépésként a kutatási módszert ismertetem, ezt követően a kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatom be, majd a kvalitatív kutatási szakaszban készített szakértői interjúk részletes elemzésére kerül sor.

4.1 Kutatási módszer

A kutatás hipotéziseinek igazolására vegyes módszertani megközelítést alkalmaztam a mintavétel, az adatgyűjtés és az adatelemzés folyamata során. A vegyes kutatási módszer alapvető követelményének megfelelően, kvantitatív és a kvalitatív megközelítést kombináltam az általam megfogalmazott kutatási kérdések és hipotézisek megvizsgálásának érdekében [162]. Ez a kettős megközelítés gazdagítja a kutatási eredmények átfogóságát és mélységét [163].

A teljes empirikus kutatáshoz szükséges adatfelvétel 2025. júniusa és augusztusa között zajlott, az ezt követő adatfeldolgozás 2025. decemberében zárult le.

Az értekezés első fázisa egy kvantitatív, kérdőíven alapuló szakasszal kezdődik, amelynek célja a kutatás alapjának felépítése [164] és a különböző jelenségek közötti kapcsolatok feltárása, a szakirodalomban található összefüggések, valamint a kvalitatív szakasz egy részének kvantifikálása és általánosítása, melyek a második és harmadik hipotéziseket, melyek a reziliencia és az egyéni hatékonyság összefüggéseit vizsgálják humanitárius szervezetek önkénteseinek és alkalmazottainak tapasztalatai alapján, kvantitatív módszer alkalmazásával bizonyítottam, mivel a kutatás elsődleges célja volt a mérhetőség, illetve a statisztikailag elemezhető összefüggéseket feltárása a humanitárius szervezetek tagjainak rezilienciája, felkészültsége és az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonysága között, melyekhez elengedhetetlen a standardizált mérőeszközök használata. Így a kvantitatív adatok révén számszerűsíthetővé vált, hogy mely tényezők milyen mértékben járulnak hozzá a hatékony fellépéshez és a felhasznált kérdőívek alapján olyan mintázatok rajzolódhattak ki, amelyek nem csak egyéni tapasztalatokra, hanem szélesebb körben értelmezhetőek. Az alkalmazott Likert-skála és statisztikai próbák biztosították a hipotézisek empirikus igazolását, mely ennek eredményeként nem nemcsak szubjektív

értelmezést eredményein túlmutat. Összességében a kutatás fő fókuszát, alapját a kvantitatív módszerek segítségével alapoztam meg, melyet gazdagítottam a szakmai interjúk egy részével. Az adatfelvétel a nyári hónapokban zajlott, amely időszak a válaszadási hajlandóságot némileg megnehezítette, ennek ellenére a végső minta nagysága 76 fő lett, amely a célpopuláció korlátozott elérhetősége mellett is megfelelőnek tekinthető. A mintavétel során a bekerülési kritériumot az jelentette, hogy a megkérdezett személy rendelkezzen természeti katasztrófákat követő terepgyakorlati tapasztalattal. Ezt a szűrőkérdések biztosították. A kérdőív terjesztése online formában, Google Forms felületen keresztül történt, elsősorban személyes szakmai kapcsolatokon alapulva. A vizsgálatot tovább korlátozta, hogy a humanitárius szervezetek közül nem mindegyik rendelkezik terepi bevetéssel, így a potenciális válaszadók köre eleve szűkebb volt.

Az adatgyűjtés eszköze egy online kérdőív volt, amely Likert-skálás tételeket tartalmazott. A kérdőív három fő mérőeszközből állt: (1) a Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának (HAWRS) rövidített változatából [165], amely a munkatapasztalat és szervezeti tényezők vizsgálatát tette lehetővé. A skála rövidített itemlistáját használtuk, amelynek tételeit a nemzetközi standardoknak megfelelően magyar nyelvre fordítottuk. A fordítás során a tartalmi ekvivalencia megőrzésére törekedtünk, vagyis arra, hogy a tételek jelentése és pszichológiai tartalma a fordítás után is az eredeti skála szándékát tükrözze [166]. A fordítást követően a tételeket szakértői lektorálással ellenőriztük, majd kismintás előtesztelés révén biztosítottuk, hogy a kérdések a célcsoport számára érthetőek legyenek.

A szakirodalom áttekintése után kiderült, hogy a Humanitarian Aid Worker Resilience Scale (HAWRS) [165] nem számít validált kérdőívnek, és ezen kívül nem találtunk a vizsgálat céljához teljes mértékben illeszkedő, a humanitárius segélyszervezetek tagjainak rezilienciáját mérő mérőeszközt. Ebből következően a HAWRS skála rövidített változatát alkalmaztuk, amely a vizsgálati környezethez jobban illeszthető volt, és lehetőséget adott arra, hogy a kutatás kontextusában releváns itemekre koncentráljunk.

A második mérőeszköz, az emberkereskedelemmel szembeni fellépés képességét és hatékonyságát mérő skála, teljes mértékben saját szerkesztésű. A konstrukció kialakítása a szakirodalom és a releváns szakpolitikai dokumentumok áttekintésén alapult, különös tekintettel az emberkereskedelem megelőzését és azonosítását érintő nemzetközi keretekre [167]. A skála 5 itemet tartalmaz, amelyeket a humanitárius

terep tapasztalatokhoz igazítottunk. Mivel a skála saját fejlesztésű, fordításra nem volt szükség.

A harmadik mérőeszköz a *Connor–Davidson Resilience Scale* rövidített, 10 tételes változata [168], amely a pszichológiai reziliencia mérésére szolgál. Ennek az eszköznek már létezik magyar nyelvre adaptált és validált változata [169], ezért a kutatás során az elfogadott, validált magyar verziót használtuk. Ez a megoldás lehetővé tette, hogy a mérési eredmények összevethetők legyenek a hazai és a nemzetközi szakirodalomban fellelhető adatokkal.

Az adatok feldolgozása több lépésben történt, melynek alapja a leíró statisztikai elemzés, ezt követően a HAWRS esetében feltáró faktorelemzés segítségével azonosítottuk a mögöttes dimenziókat, Az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságát befolyásoló tényezők vizsgálatára hierarchikus regresszióanalízist alkalmaztunk, melynek során a független változókat blokkokban vittem be a modellbe. Az eljárás lehetővé tette annak vizsgálatát, hogy az újonnan bevont változók mennyivel növelik a magyarázott varianciát (ΔR^2) [170]. Az adatelemzéshez a JASP statisztikai szoftvert használtam.

Kvalitatív kutatási fázis

Mivel a kvalitatív kutatás alapvetően nem a mérést, számszerűsítést, hanem a mélyebb megértést szolgálja, nem szigorú szabványok és előírások alapján felépült folyamatokból, hanem rugalmas lépéssorozatokból áll [171].

A narratív megközelítés előnye, hogy sokkal rugalmasabb, sok más kvalitatív módszerhez képest, hiszen ennek a módszernek a lényege a tapasztalatok gyűjtésére fókuszál. Rendkívül fontos tényező, hogy a narratív megközelítés alkalmazása során nemcsak a történetnek van jelentős szerepe, hanem a történetet elmesélő személyének is, azaz, ki és hogyan meséli el azt a történetet. Ezzel a módszerrel a megszólaltatottak életének egy adott, a kutatás szempontjából releváns aspektusát érthetjük meg, valamint betekintést nyerhetünk bizonyos, általuk felvázolt valóságokba [172]. Kvalitatív adatgyűjtésre olyan eszközök használhatók, mint a megfigyelések, az írásos feljegyzések és az interjúk, melyek közül az interjúkat használják a leggyakrabban. Az interjúk megfelelő elkészítésének alapja, hogy a kérdező egy sor egymással összefüggő kérdést tesz fel, amikor is az interjúalanyt azzal támogatja és segíti, hogy figyelmesen meghallgatja, és minimális közbevetést tesz. Az elsődleges cél nem a közvetlen válaszok megszerzése és rögzítése, hanem annak biztosítása, hogy a résztvevő személyes történetei a kutatási

témával kapcsolatban megosztásra kerüljenek [173]. Az interjúk elkészítése folyamán ezeket a szempontokat maradéktalanul követtem és betartottam.

A megközelítés erőforrás-igényes, és a kutató részéről magas szintű szakértelmet igényel etikailag elfogadható folyamatok létrehozásához és bonyolult, néha rendezetlen adatok értelmezéséhez [174]. Az olyan területeken, mint a humanitárius feladatok kutatása és értékelése, a mélyinterjúk népszerűsége nőtt, ami a minőségi kutatási eredmények katasztrófavédelmi, biztonságpolitikai és kapcsolódó kiadványokban való publikálásának növekedéséhez vezetett [175].

A kvalitatív szakaszban mélyinterjúkat készítettem a humanitárius tevékenységet végző szervezetek alkalmazottakkal és önkéntesekkel. A fejezet további részében bemutatom a mintavétellel, az adatgyűjtő eszközökkel és más szempontokkal kapcsolatos részleteket. Az interjúk elkészítése során arra törekedtem, hogy minél több szakértőt megszólítsak, végül három, több éves, a katasztrófák által sújtott térségekben végzett humanitárius jellegű feladatok végzése során szerzett szakmai, és vezetői tapasztalattal rendelkező szakembert szólaltattam meg a Magyar Vöröskereszt, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Katolikus Karitás szakmai vezetői közül.

Az interjúk elkészítése telefonon keresztül történt, melyek 45–60 percet vettek igénybe. A megkérdezettek előzetes engedélyével hangfelvételt készítettem, Voice Memos program segítségével, ezt követően az elhangzott válaszokat transzkripció formájában, azaz szó szerint rögzítettem. Az interjúk szövegének lejegyzése során, a legfontosabb szempont volt az interjúk pontos lejegyzése, ennek céljából a megkérdezettek sajátos kifejezésmódját is megőriztem, hiszen ezek tekinthetőek a legjelentősebb jelentést tartalmazó elemeknek, mely a kvalitatív módszer alapú interjúelemzés alapját képezi [176].

A mélyinterjúk esetében figyelembe kellett venni, hogy a téma rendkívül érzékeny, mivel a résztvevőktől személyes és érzékeny területekről, az őket ért érzelmi jellegű megterhelés és azok feldolgozására irányuló gyakorlatokról, megfelelő reziliencia szintjük fenntartásáról és negatív tapasztalataikról kellett beszélniük. A cél az volt, hogy az interjúalany a narratív interjú során elmesélje az humanitárius területen végzett munkájának útját a szervezethez való csatlakozás kezdetétől az interjú pillanatáig, ezért az interjút a témához kapcsolódó bemelegítő kérdésekkel kezdtem. Az interjú folyamata egy félig strukturált útmutatón alapult, amelyben megkértem az alanyt, hogy emlékezzen vissza és írja le az elejétől kezdve, hogyan hatottak rá érzelmileg a terepen megélt tapasztalatok, volt-e tapasztalata az emberkereskedelem kapcsán, a természeti

katasztrófákat után, ezt követően megkértem, hogy meséljen a meglévő veszélyjelző rendszerek alapvető eszközeiről és azok hiányosságairól, melyek alkalmanként szintén érzelmileg megterhelő helyzetet teremtettek számára. Továbbá az interjúk érintették a veszélyjelző rendszer egyik alapvető eszközét, a kríziskommunikáció jelentőségét, a hatóságok és a szervezet, illetve a szervezet és a lakosság között, melynek megfelelő használata rendkívüli mértékben emeli a pozitív tapasztalatokat eredményező bizalom szintjét.

Az interjúk készítése során alapvető lépés az interjúvezető tesztelése, annak biztosítása érdekében, hogy gyakorlatban a kérdések elérjék a céljukat, azaz elég mélyre ástak-e, ennek érdekében előfordulhat, hogy bizonyos módosításokat kell elvégezni a kezdeti kérdések vagy az egész terven, hogy ösztönözzük a válaszadókat a megnyílásra a beszélgetés során. Ebben a kutatásban az útmutatót egy interjúalannal teszteltem, viszont bizonyos etikai megfontolásból a beszélgetés tartalma az elemzett beszélgetési adatok közé nem került be. A tesztinterjúk során nyilvánvalóvá vált, hogy az első néhány bemelegítő kérdés arra ösztönözte a partnereket, hogy szabadon megvitassák a korábbi kérdések többségét. Ennek megfelelően az interjú készítése közben a fő feladata az volt, hogy ösztönözze az interjúalanyokat a felvetett témák további kifejtésére. Ennek eredményeként az interjúk végleges formája, a félig strukturáltak kérdésekből álló interjútervezet.

A mélyinterjúkhoz készült útmutató az értekezés tervezet függelékeiben található (lásd Függelék: Kvalitatív interjúútmutató). Az interjúk ezt az előre meghatározott és fókuszált szerkezetet követték, ami segített minimalizálni a különböző alanyoktól kapott válaszok miatti torzítás lehetőségét. A bizalom kiépítése az interjú elején kulcsfontosságú volt. Az interjúalany szerepe jelentős volt abban, hogy olyan környezetet teremtett, amely lehetővé tette az interjú készítése alatt, hogy kényelmesen elmerüljenek történeteikben, felidézzék a részleteket, és magabiztosan megosszák nézeteiket a terepen tapasztalt, őket ért stressz és a korai veszélyjelző hiányosságaiból fakadó nehézségek és az érintett lakosság részéről kifejezett együttműködés és hála hatásairól. Így az interjúk hatékonyan félstrukturáltak voltak, lehetővé téve a résztvevők tapasztalatainak átfogó és mélyreható feltárását. Az elemzés során kombinatív megközelítést használtam, azaz az interjúk értelmezése és kódolása ugyan többnyire induktív módszeren alapul, viszont a deduktív megközelítés lehetővé tette, hogy az elemzést követően kapott eredmények szoros kapcsolatban maradjanak a releváns elméleti keretekkel [177].

Az elemzés elkészítéséhez tematikus kódolást alkalmaztam, melynek első lépéseként nyílt kódolással azonosítottam a szövegben megtalálható kulcstémákat, majd ezeket nagyobb kategóriákba gyűjtöttem. Ezt követően az induktív megközelítés alapján olyan kulcstémákat határoztam meg, mint az emberkereskedelem és a természeti katasztrófák összefüggései, az emberkereskedelem azonosítása, humanitárius szervezetek rezilienciája és az alkalmazottak és önkéntesek stresszterhelése, korai veszélyjelzők előnyei és hiányosságai, a megfelelő kríziskommunikáció jelentősége és sajátosságai, valamint a bizalom szerepe a hatékony kríziskommunikáció során, melyeket a kutatáshoz kapcsolódó szakirodalom alapján hoztam létre, így a megkérdezettek válaszait ezen fogalmak mentén vizsgáltam a megalkotott kategóriák és témakörök mentén.

Az interjúelemzéshez alkalmazott módszer választási oka, hogy a humanitárius tevékenységek során átélt egyéni tapasztalatok és narratívák mélyebb betekintést biztosítanak a téma kapcsán megfogalmazott strukturális kérdések és problémák feltárásához és azonosításához, mint önmagában a kvantitatív adatok és azok elemzése. Továbbá a kvalitatív kutatási módszer előnye, hogy bizonyos társadalmi jelenségek mélyebb megértésének lehetőségét biztosítja [178]. Az interjút minden egyes alany esetében egy olyan záró kérdéssel fejeztem be, melyben megkértem, hogy foglalja össze az olyan témához kapcsolódó tapasztalatait és érzéseit, melyet nem tartalmaztak a kérdőív kérdései, így még további válaszokat kaptam a kutatás kvantitatív szakaszára vonatkozó kérdéseimre.

Az interjúk lefolytatása során a kutatás etikai szempontjai kiemelt figyelmet kaptak. A résztvevők személyazonosságát teljes anonimitás védi, a beszélgetések során nem került sor sem név, sem egyéb személyes azonosító adat rögzítésére. A felvett anyagok kizárólag a kutató birtokában vannak, harmadik fél számára nem hozzáférhetők, és semmilyen formában nem kerülnek továbbadásra. Az etikai megfontolások következetes érvényesítése biztosította, hogy az interjúalanyok biztonságban osszák meg tapasztalataikat, hozzájárulva ezzel a kutatás hitelességéhez és tudományos értékéhez.

Az interjúk válaszai kiegészítik a kérdőíves vizsgálat kvantitatív eredményeinek egy részét, így a személyes narratívák árnyaltabb képet adnak a stressz megéléséről, a pszichoszociális támogatás hiányosságairól, a vezetői szerep fontosságáról, míg az emberkereskedelemmel való találkozások konkrét esetei rávilágítanak a tapasztalatok és a felkészítés hiányából adódó azonosítás gyakorlati nehézségeire. E két adatgyűjtési forma összevetése a kérdések kapcsán lehetővé tette a jelenségek mélyebb megértését, és erősítette a kutatás belső validálását azáltal, hogy a kérdőíves tendenciákat az interjúkban

megjelenő tapasztalatok is alátámasztják. Továbbá a kvalitatív fázis igazolta a korai veszélyjelzők és azok eszközeinek és alkalmazási lehetőségeinek kérdéseit.

4.2 Kérdőíves vizsgálat

4.2.1 A minta bemutatása

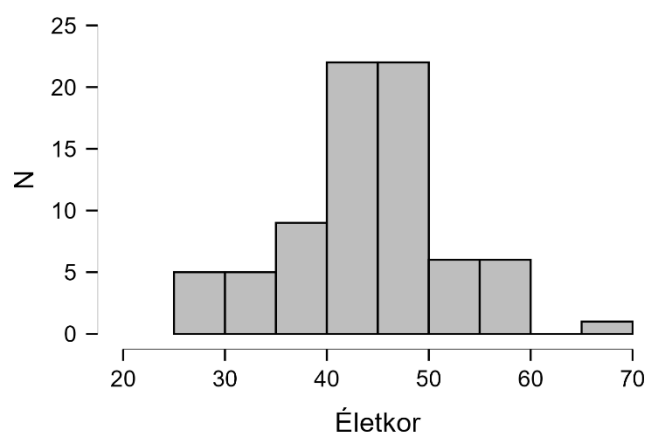
A kérdőívet összesen 82 fő töltötte ki, akik közül a szűrőkérdésen 6 fő azt a választ jelölte meg, hogy nem dolgozott még környezeti katasztrófa helyszínén korábban, ezért ők a jelen kutatásnak nem alanyai. A végső minta ennek megfelelően $n = 76$ főből áll.

Demográfia jellemzőket megvizsgálva a következő megállapítások tehetőek a minta összetételéről. A mintában kis mértékben több férfi van jelen ($n = 41, 53,96\%$), mint nő ($n = 34, 44,74\%$). Családi állapot tekintetében a többség párkapcsolatban él, hiszen vagy házas ($n = 22, 28,95\%$), vagy együtt él valakivel ($n = 18, 23,68\%$), vagy párkapcsolatban él ugyan, de külön laknak ($n = 16, 21,15\%$). A kitöltők többségének ($n = 52, 68,43\%$) nincs kiskorú gyermeke (**Error! Reference source not found.**).

Demográfiai jellemző	kategóriák	N	%
Nem	Férfi	41	53,95%
	Nő	34	44,74%
	Egyéb	1	1,32%
Családi állapot	Egyedülálló	17	22,37%
	Párkapcsolatban vagyok, de nem élünk együtt	16	21,05%
	Párkapcsolatban vagyok, és együtt élünk	18	23,68%
	Házas	22	28,95%
	Elvált	1	1,32%
	Özvegy	1	1,32%
	Nincs válasz	1	1,32%
Van-e kiskorú gyermeke?	igen	23	30,26%
	nem	52	68,42%
	nem szeretnék válaszolni	1	1,32%

2. Táblázat: A minta demográfiai jellemzői. Forrás: [Saját szerkesztés]

Az életkor tekintetében a legfiatalabb kitöltő 26 éves, míg a legidősebb kitöltő 70 éves volt. Az átlagos életkor 44,53 év ($SD = 7,98$). Az életkor eloszlása (**Error! Reference source not found.**) normális eloszlásúnak tekinthető a Shapiro-Wilk teszt alapján ($W = 0,93, p = 0,101$).

11. ábra: A minta életkori eloszlása. Forrás: [Saját szerkesztés]

A humanitárius szervezetekhez kapcsolódóan megállapítható (**Error! Reference source not found.**), hogy a kitöltők több, mint fele ($n = 46$, 60,53%) a Magyar Vöröskereszt munkatársai és önkéntesi közül érkezett. Ezen kívül 9 fő (11,84%) a Katolikus Karitás, 7 fő (9,29%) a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, 7 fő (9,29%) pedig egyéb szervezetek keretein belül végzi a feladatát.

A kitöltők többsége önkéntesként dolgozik a környezeti katasztrófák helyszínén ($n = 46$, 60,53%), kisebbsége pedig munkatársa valamely humanitárius szervezetnek ($n = 28$, 36,84%).

Szakmai jellemző	kategóriák	N	%
Jelenlegi szervezet	Magyar Vöröskereszt	46	60,53%
	Katolikus Karitás	9	11,84%
	Magyar Máltai Szeretetszolgálat	7	9,21%
	Egyéb	7	9,21%
	Nincs válasz	7	9,21%
Státusz	Humanitárius szervezet munkatársa vagyok (alkalmazott)	28	36,84%
	Humanitárius szervezet, vagy egyéb szervezet önkéntese vagyok	46	60,53%
	Nincs válasz	2	2,63%

3. Táblázat: A minta szakmai jellemzői. Forrás: [Saját szerkesztés]

A környezeti katasztrófák helyszínén szerzett tapasztalatok mennyiségének vizsgálata során az látható, hogy a legkevésbé tapasztalnak egy évvel ezelőtt gyűjtöttek először ilyen irányú tapasztalatot, míg a legtöbbet látott segítő már 45 éve szerezte az első mentési

tapasztalatait. Az átlagos mentéssel töltött idő 12,54 év (SD = 8,30). A mentéssel töltött évek száma a Shapiro-Wilk próba alapján nem követ normális eloszlást ($W = 0,90$, $p < 0,001$), ami a **Error! Reference source not found.** alapján is látható, hiszen az eloszlás balra dől, azaz a „rövidebb” tapasztalatú kitöltők dominálják a mintát, azonban meg kell jegyezni, hogy a többség 0-20 év tapasztalattal rendelkezik.

12. ábra: A környezeti katasztrófák helyszínén való munkaévek eloszlása. Forrás: [Saját szerkesztés]

4.2.2 Mérészközök bemutatása

A kérdőív a demográfiai és a szakmai jellemzők mellett három mérőeszközt tartalmaz. Az első mérőeszköz a Humanitarian aid worker resilience scale (HAWRS) [165] “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának” rövidített változata (HAWRS-R.), azaz a (HAWRS-R.), Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájából adaptált, rövidített item lista. A második mérőeszköz az emberkereskedelemmel szembeni fellépés képességét és hatékonyságát mérő, 5 itemből álló saját szerkesztésű skála. A harmadik mérőeszköz a pszichológiai kutatásokból átemelt, validált (Campbell-Sills és Stein, 2007), valamint magyar nyelvre is validált [179] CD-RISC skála 10 itemes változata, amely az egyén reziliencia szintjét méri.

Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálája (HAWRS-R.)

Az eredeti mérőeszköz 31 itemből állt [165], amelynek feltáró faktorelemzését a fejlesztők már elvégezték, azonban a későbbi publikációk során a struktúra megerősítő validálása nem történt meg. A jelen kutatásban – terjedelmi korlátok miatt – egy 18 itemes rövidített változat került alkalmazásra, amelynek mögöttes látens dimenzióit feltáró faktorelemzéssel (EFA) azonosítottam [180].

A faktorelemzés során Varimax rotálást alkalmazva öt dimenzió rajzolódott ki (**Error! Reference source not found.**), amelyek az összvariancia 71,98%-át magyarázzák. A minta faktorelemzésre való alkalmasságát a KMO mutató jelezte (KMO = 0,692).

Faktor	Itemek	Faktorsúlyok
Szervezeti támogatás	Úgy tapasztalom, hogy a szervezet megfelelő élelmet és szállást biztosít a szervezet tagjai számára az érintett helyszíneken	0,833
	Úgy érzem, hogy szervezet megfelelő tervekkel rendelkezik a katasztrófa miatt kialakult helyzetek kezelése kapcsán	0,786
	A szervezet biztosítja a misszió előtti felkészítést a szervezet tagjai számára	0,768
	Korszerű létesítmények és felszerelések állnak a tagok rendelkezésére	0,708
	Úgy érzem, hogy a tagok támogatják egymást	0,672
	A szervezetem vezetőit a missziókban kompetens egyéneknek tartom	0,589
Társas támogatás	Könnyen kommunikálok a csapat tagjaival	0,753
	A családom támogat a katasztrófa kezelés időszaka alatt	0,738
	A családommal való kommunikáció és támogatása pozitív energiát ad	0,686
	Úgy érzem, hogy a csapatként tudjuk kezelni a problémákat	0,675
Katasztrófa helyzet hatása	A katasztrófa helyszínén tapasztalt sérült emberek és az emberek kiszolgáltatottsága megvisel	0,858
	A katasztrófa helyszíne jelentős stresszt vált ki belőlem, mely negatívan hat a teljesítményemre	0,806
	A stresszt relaxációs technikák alkalmazásával csökkentem	0,731
	Részesültem olyan képzés(ek)ben, amely(ek) képessé tesz(nek) a katasztrófa helyszínén megjelenő stressz kezelésére	0,865
	A pszichológia jellegű támogatás elérhető a szervezet tagjai számára a misszió előtt, alatt és utáni időszakok során egyaránt	0,618
Egyéni felkészültség	Tanultam olyan módszereket, amelyek segítségével képes vagyok elfelejteni a misszió során tapasztalt rossz élményeket	0,559
	A szervezet részletes információt nyújt a küldetésről a tagoknak	0,705
Kritikus információ áramlása	Stresszhelyzetben másokkal is egyeztetek, megosztom az átélt tapasztalatot	0,678

4. táblázat: *Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skála rövidített verziója (HAWRS-R.)* faktorok és faktorsúlyok. *Forrás: [Saját szerkesztés]*

A faktorok tartalma és elnevezése a következőképpen foglalható össze:

Szervezeti támogatás (6 item): Ide tartoznak azok az állítások, amelyek a szervezet részéről biztosított előzetes felkészítésre, a megfelelő ellátás és felszerelés rendelkezésre

állására, valamint a vezetők és tagok kompetenciájára és egymás kölcsönös támogatására vonatkoznak. E faktor központi eleme a szervezet által nyújtott formális, infrastrukturális és szakmai támogatás.

Társas támogatás (4 item): A faktor középpontjában a csapattagokkal való hatékony kommunikáció, valamint a családtagoktól érkező érzelmi és pszichológiai támogatás áll. Ezen erőforrások a szociális kapcsolatokból fakadnak, és a misszió során megélt nehézségekkel való megküzdést segítik elő.

Katasztrófa helyzet hatása (3 item): Ebben a dimenzióban olyan állítások kaptak helyet, amelyek a katasztrófa helyszínen tapasztalt súlyos pszichés terhelésekre (pl. sérültek látványa, emberek kiszolgáltatottsága) és ezek következményeire, valamint a megterhelés csökkentésére szolgáló relaxációs technikák és speciális képzések alkalmazására vonatkoznak. Ez a faktor az adott helyzetből fakadó közvetlen pszichológiai hatásokat ragadja meg.

Egyéni felkészültség (3 item): Ide tartoznak azok az állítások, amelyek a katasztrófa helyszínen jelentkező stressz kezelésére irányuló képzésekről, a pszichológiai jellegű támogatás elérhetőségéről, valamint a negatív élmények feldolgozását segítő módszerekről szólnak. Ez a faktor az egyén saját pszichés felkészültségét, valamint a stresszhelyzetekkel való megküzdési kapacitását tükrözi.

Kritikus információ áramlása (2 item): Ide az a két állítás tartozik, amelyek a szervezet részéről érkező részletes missziós információkra, illetve a stresszhelyzetekben megvalósuló kommunikációra és tapasztalattal megosztásra vonatkoznak. Az elnevezés arra utal, hogy e faktor a bevetések során kiemelten fontos információáramlás biztosításának mértékét írja le.

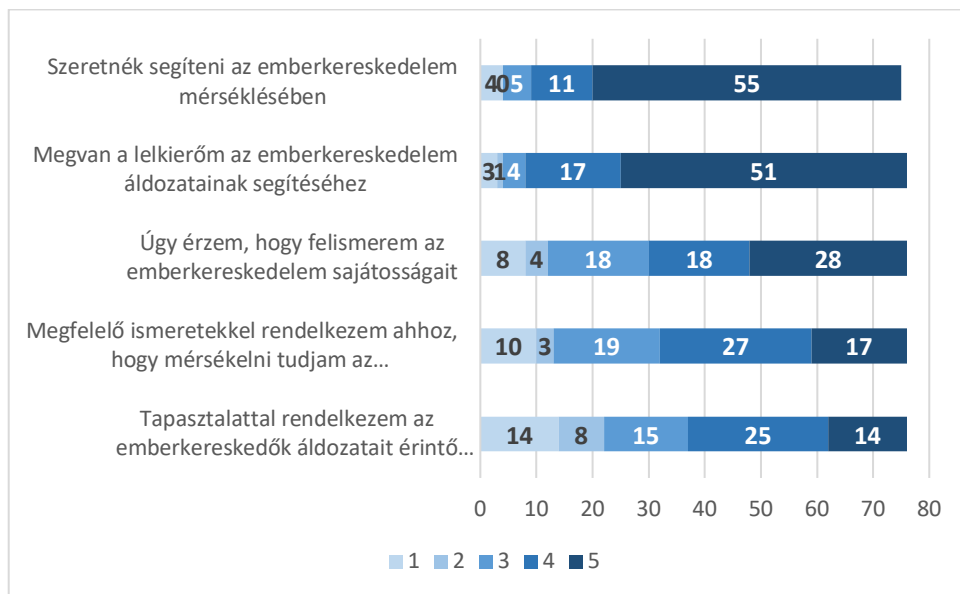
A létrejött faktorok esetében a faktor pontszámokat elmentettem, és a további elemzések során ezen változókat alkalmaztam. A faktor pontszámok standardizált változók, melyek átlaga 0, szórása pedig 1 (ld. **Error! Reference source not found.**).

Az emberkereskedelemmel szembeni fellépés képessége és hatékonysága

A mérőeszköz kialakítása során az állításokat a szándéktól a tapasztalatok fokozódó sorrendben, egyre nagyobb intenzitással tartalmazza a kérdőív. Az alábbi (**Error! Reference source not found.**) ábra szemlélteti, hogy a segíteni akarás a erőteljesen jellemez 55+11 főt (86,94%), lelkierőt is a hasonlóan sokan érznek magukban mindehhez (n = 51+17, 89,47%). A válaszok megoszlását megvizsgálva szembeötlik, hogy a határozottan egyetértők arány nagy mértékben

lecsökken annál az állításnál, ami az emberkereskedelem sajátosságainak a felismerésére irányul (n = 28, 36,84%). Ez az arány még drasztikusabban csökken annál az állításnál, ami a megfelelő ismeretekre (n = 17, 22,37%) és a korábbi tapasztalatokra (n = 14, 18,42%) irányul.

A mérőeszköz létrehozásához összpontszám módszert alkalmaztam, és az így létrehozott változót a további vizsgálatok során felhasználtam.

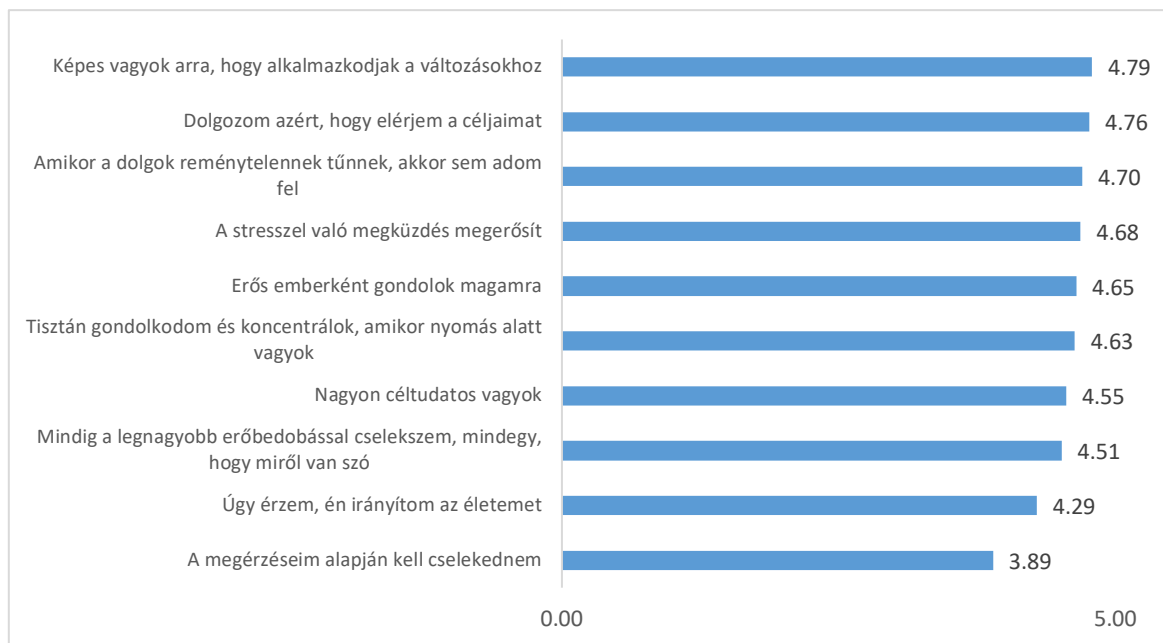

13. ábra: Az emberkereskedelem szembeni fellépés képesség itemeinek megoszlása 1-5-ig terjedő skálán. Forrás: [Saját szerkesztés]

Connor-Davidson Reziliencia kérdőív (CD-RISC)

A 10 ítemes változat belső megbízhatósága jónak mondható (Cronbach alfa = 0,840). Az ítemek vizsgálata során megállapítható, hogy a kitöltők jellemzően a 3, 4 és az 5-ös kategóriákat jelölték a Likert skálán. Ennek megfelelően az ítemekre adott válaszok átlaga 8 ítem esetében 4,5 felett van (**Error! Reference source not found.**). Ez alól kivételek az „Úgy érzem, hogy én irányítom az életem” (M = 4,29, SD = 0,75), és a négyes átlag alatti „A megérzéseim alapján kell cselekednem” (M = 3,89, SD = 0,99) állítások voltak.

A mérőeszközt összpontszám számítással hoztam létre, és az így létrehozott változót a további vizsgálatok során alkalmaztam.

14. ábra: CD-RISC itemek átlaga. Forrás: [Saját szerkesztés]

A mérőeszközök normalitásáról a Shapiro-Wilk próba alapján megállapítható, hogy a normalitás sérül, mely alól kivételt a katasztrófa helyzet hatása jelent ($W = 0,97$, $p = 0,052$). A belső megbízhatóságot mérő Cronbach alfa az elfogadható 0,7 (Hair et al., 2010) feletti jó tartományban van a legtöbb skála esetében. A még elfogadható (Hair et al., 2012) tartományban ($> 0,6$) van a társas támogatás (alfa = 0,68) és az egyéni felkészültség (alfa = 0,67). A kritikus információ áramlása gyenge belső megbízhatósággal rendelkezik (alfa = 0,556), amit a skálavizsgálat feltáró jellege miatt jelen kutatásban elfogadhatónak tekintünk. A mérőeszközök megbízhatóságát, normalitását és leíró statisztikáit a **Error! Reference source not found.** tartalmazza.

Mérőeszköz	Cronbach alfa	M	SD	Shapiro-Wilk	p (S-W)	Min	Max
Szervezeti támogatás	0,862	0,000	1.000	0.699	< .001	-4.434	1.079
Társas támogatás	0,684	0,000	1.000	0.773	< .001	-3.171	1.293
Katasztrófa helyzet hatása	0,741	0,000	1.000	0.968	0.052	-2.300	1.731
Egyéni felkészültség	0,665	0,000	1.000	0.777	< .001	-3.127	1.214
Kritikus információ áramlása	0,556	0,000	1.000	0.953	0.007	-2.235	1.836
Hatékonyság az emberkereskedéssel szemben	0,889	19.355	4.958	0.855	< .001	5.000	25.000
CD-RISC	0,840	45.408	4.296	0.818	< .001	32.000	50.000

5. táblázat: Mérőeszközök leíró statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés]

Emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságát befolyásoló tényezők.

Az emberkereskedelem hatékonyságát két lépcsőben, hierarchikus regressziós eljárással vizsgáltam, amelynek során a független változókat blokkokban vittük be a modellbe. Az eljárás előnye, hogy lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy az újonnan bevont változók mennyivel növelik a magyarázott varianciát (ΔR^2) [170].

1. blokk – A személy rezilienciájának (CD-RISC) hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára

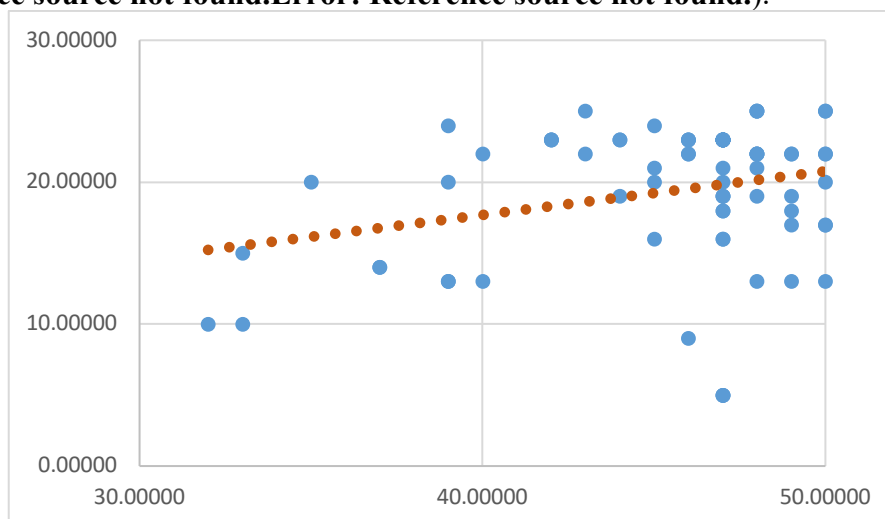
A lineáris regressziós modell (**Error! Reference source not found.**) szignifikáns ($F(1,73) = 5,48$, $p = 0,022$), azonban magyarázó ereje gyengének mondható ($R^2 = 7,0\%$).

MODELL	SS	szf	F	p	R ²
Regresszió	127.726	1, 73	5.478	0.022	0.070

PARAMÉTER	Béta	Std. Beta	t	p	VIF
konstans	5.508		0.930	0.355	-
CD_RISC_10	0.304	0.264	2.340	0.022	1.000

6. táblázat: Regresszió első blokkjának illeszkedési és paraméter statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés]

A regresszió predikciós eredményével kapcsolatban elmondható, hogy a nagyobb mértékű reziliencia (magasabb CD-RISC 10 érték) növeli az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságát ($B = 0,30$, $t = 2,34$, $p = 0,022$), melyet az (**Error! Reference source not found.****Error! Reference source not found.**).

15. ábra: Pontdiagramm és trendvonal – Az egyéni reziliencia hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]

2. blokk – A személy rezilienciájának (CD-RISC) és a Humanitárius Segélymunkások Reziliencia dimenzióinak hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára

A lineáris regressziós modell (**Error! Reference source not found.**) szignifikáns volt ($F(6,68) = 6,24, p < 0,001$), ami arra utal, hogy a bevont magyarázó változók együttesen érdemben magyarázzák az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépés mértékét. A modell magyarázóereje 35,5% ($R^2 = 0,355$), vagyis a regresszió második blokkja a függő változó varianciájának mintegy 35,5%-át képes megmagyarázni. A modellben a multikollinearitás nem okozott problémát.

A bevont magyarázó változók egyedi hatásait tekintve az egyéni felkészültség ($B = 2,12, t = 4,25, p < 0,001$) és a katasztrófhelyzet hatása ($B = 1,70, t = 3,40, p = 0,001$) bizonyultak szignifikáns pozitív előrejelző változóknak. A standardizált béta értékek alapján az is megállapítható, hogy a két tényező közül az egyéni felkészültség (std. beta = 0,42) volt erőteljesebb hatással hatékonyságra a katasztrófhelyzet hatásához képest (std. beta = 3,40).

A többi vizsgált tényező – a pszichológiai reziliencia (CD-RISC_10), a szervezeti támogatás, a társas támogatás, valamint a kritikus információáramlás esetében nem igazolódott szignifikáns hatás a függő változóra.

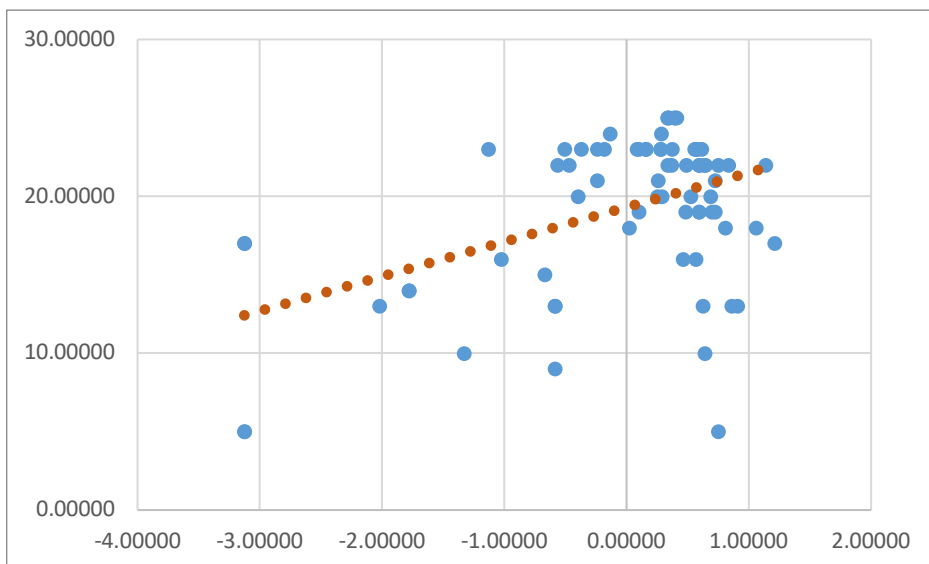
MODEL					
MODELL	SS	szf	F	p	R ²
Regresszió	127.726	6, 68	6.244	< .001	0.355

PARAMÉTER	Béta	Std. Beta	t	p	VIF
konstans	15.242	-	2.471	0.016	-
CD_RISC_10	0.090	0.078	0.661	0.511	1.462
Szervezeti támogatás	0.580	0.117	1.163	0.249	1.062
Társas támogatás	0.137	0.028	0.255	0.800	1.237
Katasztrófa helyzet hatása	1.701	0.342	3.401	0.001	1.067
Egyéni felkészültség	2.124	0.427	4.251	< .001	1.064
Kritikus információ áramlása	-0.397	-0.080	-0.808	0.422	1.032

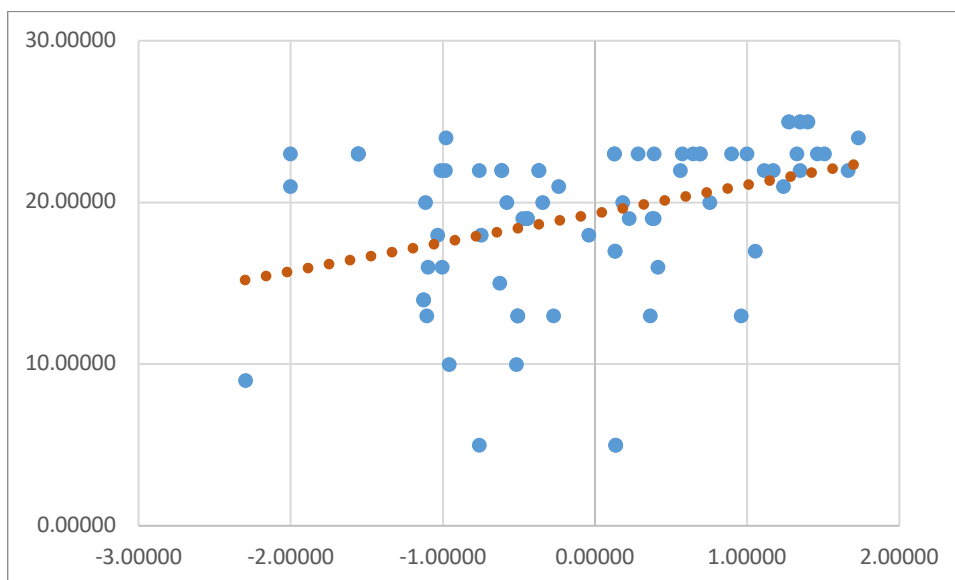
7. táblázat: A regresszió második blokkjának illeszkedési és paraméter statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés]

Tehát a magasabb szintű egyéni felkészültség képes növelni az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságát, lásd a 16. ábrán.

16. ábra: Pontdiagramm és trendvonal – Az egyéni felkészültség hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]

Ugyanakkor a katasztrófahelyzet erőteljesebb észlelt hatása szignifikánsan hozzájárul az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyság növekedéséhez, lásd a 17. ábrán.

17. ábra: Pontdiagramm és trendvonal – A katasztrófahelyzet észlelt hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]

A kétlépcsős hierarchikus regresszió eredményei alapján látható, hogy a modell magyarázóereje jelentősen növekedett az első és a második blokk között. Az első blokkban kizárólag a pszichológiai reziliencia (CD-RISC_10) került bevonásra, amely szignifikáns előrejelzőnek bizonyult, bár a modell magyarázóereje meglehetősen alacsony volt ($R^2 = 0,070$). A második blokkban a CD-RISC_10 mellé bevonásra kerültek a Humanitárius Segélymunkások Reziliencia dimenziói, aminek köszönhetően a modell

magyarázóereje több mint ötszörösére nőtt ($R^2 = 0,355$). Ez a $\Delta R^2 = 0,285$ növekedés azt jelzi, hogy a Segélymunkások Reziliencia dimenzióinak bevonása lényegesen hozzájárul a modell illeszkedéséhez.

Az eredmények értelmezésében külön figyelmet érdemel, hogy a második blokkban a CD-RISC_10 kezdeti szignifikáns hatása eltűnt ($t = 0,661$, $p = 0,511$). Míg az első modellben a reziliencia globális mutatója volt szignifikáns, addig a második modellben az egyéni felkészültség és a katasztrófahelyzet észlelt hatása a legfontosabb tényezők az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságának előrejelzésében.

A hierarchikus vizsgálat a modell magyarázóerejét jelentősen növelte, és pontosabb képet is adott arról, hogy mely dimenziók játszanak kulcsszerepet a hatékony fellépésben.

4.3. Interjúk vizsgálata

A kvalitatív adatelemzés során először a tartalmi egységek elkülönítésére, majd a kulcstémák meghatározására került sor. Az így kialakított témakörök mentén kódoltam az interjúk szövegét, és a kódokhoz hozzárendeltem a releváns interjúrészeket. Ezzel a módszerrel vált lehetővé a résztvevők tapasztalatainak és nézőpontjainak rendszerezett bemutatása, valamint azok mélyebb értelmezése a kutatás céljainak megfelelően. A kvalitatív vizsgálati szakaszban az interjúk tartalmát a következő témakörök és kódok alapján elemeztem:

Témakör	Kódok / kategóriák
1. Emberkereskedelem és a természeti katasztrófák összefüggései	Kód 1 – Kiszolgáltatottság Kód 2 – Tömeges népmozgások Kód 3 – Nők és gyermekek kiemelt veszélyeztetettsége Kód 4 – Emberkereskedők álcázása Kód 5 – Dokumentumok hiánya Kód 6 – Nem mindig látható, de mindig számolni kell a kockázattal
2. Emberkereskedelem azonosítása, felismerése és kezelése	Kód 1 – Az emberkereskedelem felismerésének nehézségei Kód 2 – Traumák és pszichés következmények az áldozatoknál
3. Humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek rezilienciája és stresszterhelése	Kód 1 – Pszichés terhelés és másodlagos trauma a humanitárius munka során Kód 2 – Pszichoszociális segítségnyújtás és szakmai támogatás Kód 3 – Szervezeti és egyéni reziliencia, felkészültség

	Kód 4 – Korai figyelmeztetés és információátadás a stressz csökkentésének céljából
4. Korai veszélyjelző rendszerek előnyei és hiányosságai, valamint kapcsolatuk a rezilienciával	Kód 1 – Korai figyelmeztetés szerepe a felkészültségben Kód 2 – Kommunikációs csatornák és hatékonyság Kód 3 – Hiányosságok és nehézségek Kód 4 – Kapcsolat a rezilienciával
5. A kríziskommunikáció jelentősége és sajátosságai, valamint a bizalom szerepe a hatékony kríziskommunikáció során	Kód 1 – Időbeliség és hitelesség Kód 2 – Kríziskommunikációs csatornák és hozzáférhetőség Kód 3 – Bizalom és reziliencia

8. táblázat: A kvalitatív elemzés fő témakörei és kódjai. Forrás: [Saját szerkesztés]

1. témakör: Emberkereskedelem és a természeti katasztrófák összefüggései

A természeti katasztrófák követő kihívások és következmények kapcsán többségében jelentős anyagi és emberi veszteségek tapasztalatairól hallhatunk, viszont a jelenség során megjelenő társadalmi sebezhetőségéről kevés szó esik. A megkérdezett interjúalanyok válaszaik világosan jelzik, hogy a katasztrófák eredményeként elinduló tömeges népvándorlás, a dokumentumok elvesztése, az érintett családok szétszakadása olyan speciális helyzetet eredményeznek, mely elősegíti az emberkereskedelem zavartalan működését. Az interjúalanyok ugyan egymástól eltérő sajátosságokat emeltek ki a jelenség vonatkozásában, de egybehangzóan megerősítették a kockázat megjelenésének lehetőségét.

A témakörhöz tartozó kódok és interjú szövegek tartalma

Kód 1 – Kiszolgáltatottság

A kód jelentése:

A katasztrófák által sújtott térségek lakói elveszítik az állandó környezetüket, otthonukat, biztonsági hátterüket, így sebezhetőbbé válhatnak, hiszen a lehetséges áldozatok bizonytalanná és kiszolgáltatottá válnak, nem tudják, hogy kiben bízhatnak meg, így könnyen válhatnak visszaélések célpontjává.

„...nem véletlenül vannak olyan akár képzési anyagok, akár kampányok, amik felhívják a figyelmét elsősorban a humanitárius munkásoknak arra, hogy bármilyen katasztrófa utáni tömeges népmozgás kiszolgáltatottabbá teszi az embereket az emberkereskedőknek. Tehát ez egy létező jelenség. Ott van a személyes biztonságod, amit a hazád, az otthonod, a környezeted jelent, és abban a pillanatban, hogyha te ebből a biztonságos burokból

kiszakadni kényszerülsz, abban a pillanatban kiszolgáltatottá válsz mindenféle egyéb kockázatra, veszélyre. Többek között arra is, hogy jóhiszeműként, nem ismerve más ország szokásait, nem ismerve más kultúrák szándékait, kiszolgáltatottá válsz, mert nem feltételezed, hogy valaki visszaél a helyzetteddel.” (Interjú 1)

Az interjúalany az alkalmazott kód alapján kiemeli, hogy az érintettek személyes biztonságának megszűnése fizikai és pszichológiai jellegű sebezhetőséget okoz, továbbá hangsúlyozza, hogy ezzel együtt, a biztonságos háttér elvesztése jelentősen hozzájárul az emberkereskedelem kockázatának felerősödéséhez.

Kód 2 – Tömeges népmozgások

A kód jelentése:

A tömeges népmozgások olyan speciális “káosz-helyzetet” teremtenek, melynél megszűnik a regisztrációs rendszer, a hatóságok által képviselt és alkalmazott kontroll meggyengül, így beszivároghat a vándorló tömeg közé, az emberkereskedők láthatatlanná válnak a hatóságok számára.

„...természeti katasztrófákat követően gyakrabban fordulhat elő ez az emberkereskedelem. Volt olyan tapasztalat, hogy a terepen segélyszervezetnek adta ki magát az illető csoport, tehát 'egyenruhát, pólót' viselve jelentek meg, és vitték el a gyerekeket a természeti katasztrófákat követően, amikor ugye nincsen regisztrációs rendszer, határokat sem ellenőrzi senki, könnyen lehet hozni-vinni a gyerekeket. Ezt is nehezíti az, hogy ma már annyi a karitatív szervezet, tömeges a civil szervezetek száma, hogy néha kapkodom a fejem, nem tudom megállapítani sem, hogy tulajdonképpen hányan vagyunk az adott terepen.” (Interjú 3)

„Én inkább ugye az időjárással kapcsolatos dolgokat emelném ki, tehát az elhúzódozó hőhullám, szárazság, különösen az afrikai kontinensen váltja ki azt, hogy az élőhelyek, ahol bizonyos embercsoportok, közösségek korábban megtalálták azt az élelmet vagy mit tudtak megtermelni, milyen növényeket, milyen állatokat tudtak tenyészteni, milyen körülmények között, azok egyszerűen már nem léteznek, mert elsivatagosodott a környezet. Ez egy elég jellemző dolog.” (Interjú 1)

„...az Ukrajnában kialakult humanitárius válság kapcsán, igen tapasztaltunk ilyet, ugyanakkor mi azért hozzáférünk nemzetközi Vöröskereszt (IFRC) forrásokhoz és adatokhoz és nem véletlenül vannak olyan akár képzési anyagok akár kampányok, amik felhívják a figyelmét, elsősorban a humanitárius munkásoknak arra, hogy bármilyen katasztrófa utáni tömeges népmozgás kiszolgáltatottabbá teszi az embereket az emberkereskedőknek.” (Interjú 1)

A tömeg tehát egyszerre jelent védelmet és veszélyt, azaz a menekülők elbújhatnak a hatóságok elől a tömegben, de egyúttal könnyen válhatnak az emberkereskedők áldozataivá. Így ezen környezeti és társadalmi kényszerek jelentős mértékben átalakítják a migráció mintázatait. Továbbá a hosszú hóhullámok, szárazság és háborús válságok destabilizálják a közösségek hagyományos életmódját, mely növeli az érintettek sebezhetőséget és kiszolgáltatottságát. Ez a kiszolgáltatottság az emberkereskedők számára előnyös lehetőséget teremt, különösen a katasztrófák idején, amikor az érintett közösségek tagjai gyors döntésre kényszerülnek, és gyakran nem rendelkeznek megbízható információval a biztonságos útvonalak és más lehetőségeket illetően. Ennek köszönhetően a humanitárius szervezetek számára kulcsfontosságú a migráció motivációinak és az ehhez kapcsolódó olyan kockázatoknak, mint az emberkereskedelemnek a megértése a megelőzés és az áldozatok védelmének vonatkozásában.

Kód 3 – Nők és gyermekek kiemelt veszélyeztetettsége

A természeti katasztrófákat követően a leginkább kiszolgáltatott csoportok, többségében a fiatal nők, lányok és a gyermekek fokozottan ki vannak téve a szexuális kizsákmányolás és a szervkereskedelem veszélyének. Ezen sérülékeny csoportok azonosítása minden megkérdezett interjúalany esetében visszatérő elem. Az egyik interjúalany röviden, de határozottan fogalmaz a kérdés kapcsán:

„Fiatal nők és kiskorú lányok.”

„...a gyerekek esete úgy merült föl legtöbbször, hogy sokkal durvább kontextusban szervkereskedelem, hogy már nem kimondottan a szexuális kizsákmányolás áldozataivá válnak a gyerekek, hanem a szervkereskedelem legnagyobb áldozatai a gyerek. De ez nem zárja ki azt, hogy előtte szexuális kizsákmányolásra használták őket, ezek a bűnözői körök vagy akik ezt irányítják, nem gondolom, hogy bármilyen erkölcsi gátlással rendelkeznek, tehát akár mindkét kizsákmányolási formát is alkalmazhatják.”

„Egy-két esetről hallottam, az ukrainai krízis idején, amikor munka reményében elvittek egy férfit, akik utána bezárva tartottak és rabszolgamunkát végeztettek vele, azaz fizetést nem kapott, de zömmel olyan helyzetek jellemzőek, hogy fiatal dekoratív hölgyeknek ajánlottak fel szállást, munkalehetőséget.” (Interjú 1)

Az interjúkban megfogalmazott válaszok alapján megállapítható, hogy az emberkereskedők kizsákmányolási formái, különösen a szexuális kizsákmányolás és a szervkereskedelem a nőket és gyerekeket veszélyezteti, illetve hangsúlyozzák, ezen áldozatok gyakran a társadalmilag kiszolgáltatottak, könnyen manipulálhatók akár a

szexuális kizsákmányolás céljából. A férfi áldozatokat érintően, az interjúalanyok tapasztalati alapján megállapítható, hogy a férfiak elsősorban kényszermunka révén válnak áldozattá. Így a célcsoportok azonosítása rendkívül megnehezíti a prevenció és a beavatkozás folyamatát.

Kód 4 – Emberkereskedők álcázása

A katasztrófák által sújtott térségekben, a kizsákmányolás szándékával megjelenő emberkereskedők gyakran humanitárius szervezet tagjainak álcázzák magukat, hogy megtévesszék az áldozatokat és elnyerjék a bizalmukat, akár a szervezetek ismert jelképeit használva, mely rendkívül erős bizalmat kelthet az érintettekben.

„Volt olyan tapasztalat, hogy a terepen segélyszervezetnek adta ki magát az illető csoport, tehát egyenruhát-pólót viselve jelentek meg... amikor ugye nincsen regisztrációs rendszer, határokat sem ellenőrzi senki, könnyen lehet hozni, vinni a gyerekeket.” (Interjú 1)

Tehát az emberkereskedők számos esetben a humanitárius szervezet látszatát keltve tévesztik meg a lehetséges áldozatokat, mivel ezen szervezetek szimbólumai bizalmat keltenek az érintettekben, így a lehetséges áldozatok kevésbé válnak gyanakvóvá.

Kód 5 – Dokumentumok hiánya

A katasztrófákat követően az egyik legnagyobb és leggyakoribb problémaként merül fel a dokumentumok hiánya vagy elvesztése, mely megnehezíti az érintettek pontos, életkor szerinti azonosítását.

„A legnagyobb probléma, hogy ezek a menekültek, illegális menekültek alapvetően nem rendelkeznek semmilyen dokumentummal, azaz nem lehet őket azonosítani. Sőt, ha egy 17 éves az illető, aki azt állítja magáról, hogy 18 éves, ennek nehéz megállapítani az ellenkezőjét. Anno Münchenben egy nagyszabású konferencián is elhangzott, hogy a dokumentumhiány miatt rendkívül nehéz bizonyítani a származást, a kort és a valós veszélyeztetettséget.” (Interjú 2)

A dokumentumok elvesztése vagy hiánya komoly kockázatot jelent, mivel megnehezíti a kiskorú áldozatok védelmét.

K6 – Nem mindig látható, de mindig számolni kell a kockázattal

Alapvetően nem jelenthető ki, hogy minden egyes katasztrófát követően megjelenik az emberkereskedelem, de a jelenség speciális sajátossága miatt a megjelenési kockázata fennáll minden esetben, mellyel veszélyezteti az alapvető humanitárius műveletek ellátást, ezért a humanitárius szervezeteknek felkészültnek kell lenni az ilyen

kihívásokkal járó helyzetekre. Azaz egyik interjúalany elmondása alapján az emberkereskedelem kockázata akkor is valós, ha nem jelenik meg minden helyzetben:

„Azt nem mondhatjuk ki, hogy a természeti katasztrófát követően egyértelműen és határozottan mindig megjelenik az emberkereskedelem, de azt igen, hogy számolni kell a következményével. Egy katasztrófánál kaotikusabb helyzetet nehéz elképzelni, és ebben mindig ott rejlik a magasabb kockázati tényező, mely tapasztalatink alapján kimondható, hogy a természeti katasztrófákat követő alapvető ellátást is veszélyezteti.” (Interjú 3)

Az interjúalany a megelőzés igényét és fontosságát emeli ki a természeti katasztrófák és az emberkereskedelem összefüggése alapján.

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A megkérdezett interjúalanyok tapasztalatai alapján az emberkereskedelem és a természeti katasztrófák összefüggése rendkívül szerteágazó és komplex. Bár a jelenség nem minden esetben jelenik meg nyíltan, de a biztonságos környezet elvesztése, a tömeges népmozgások, a sérülékeny csoportok kiszákmányolása, az emberkereskedelem álcázása és a dokumentumok hiánya mind hozzájárulnak a kockázatok növekedéséhez, így minden egyes humanitárius katasztrófa esetén szükséges felkészülni rá, mivel az alapvető humanitárius ellátások biztonságát is veszélyezteti.

2. témakör: Emberkereskedelem azonosítása, felismerése és kezelése

A témakörhöz tartozó kódok és interjú szövegek tartalma:

Kód 1- Az emberkereskedelem felismerésének nehézségei

Ez a kód azon akadályokra utal, amelyek megnehezítik az emberkereskedelem felismerését a humanitárius szervezetek tagjai számára. Ennek egyik jelentős oka az erre vonatkozó felkészítés hiánya és az áldozatok kiszolgáltatottságának nehéz azonosítása.

“Szerintem mindenképpen pontosabb ismeretek, mivel a magyarországi segélyszervezetek, általános segélyszervezetek többségében nincsenek erre edukálva, felkészítve.” (Interjú 2)

„Ha azt nézzük, hogy a nagy humanitárius szervezetek mit tudnak hozzátenni az emberkereskedelem kezeléséhez, én úgy gondolom, hogy talán most először, az ukrajnai válság kapcsán lettünk erre jobban felkészítve, hogy ennek megjelenésére tudatosan figyeljünk oda.” (Interjú 1)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

Az interjúk alapján elmondható, hogy az emberkereskedelem azonosításának egyik fő oka a humanitárius szervezet felkészítésének hiánya. Az emberkereskedelemre jellemző

sajátosságok ismeretét és tudatosságát növelő képzések szervezése és alkalmazása rendkívül fontos, annak érdekében, hogy a szervezetek tagjai felismerjék a kockázat jeleit, melyekre időben és a leghatékonyabban reagáljanak.

Kód 2-Traumák és pszichés következmények az áldozatoknál

Az alkalmazott kód az emberkereskedelem áldozatait érintő pszichés és fizikai traumákat vizsgálja, melyek többnyire a kizsákmányolás, kiszolgáltatottság és bizonytalanság eredményeként megjelenő pszichés tünetek. Az áldozatok komplex traumáinak feldolgozása hosszútávú kezelést igényelnek, melyhez elengedhetetlen a szakértői támogatás és pszichoszociális beavatkozás bevonása.

“Hozzánk már nem kerülnek ilyen emberek, hiszen nekünk nem ez a profilunk, volt olyan tehát, hogy kollégáktól, akik területi szervezetenél dolgoznak és menekült szállón láttak el humanitárius feladatokat, volt olyan, hogy tipikus ilyen jellegű tüneteket tapasztaltak.”

(Interjú 1)

“Tehát igen, volt dolga a munkatársaknak súlyosan traumatizált emberekkel.” (Interjú 2)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

Mivel az áldozatok traumái nem csupán a közvetlen kizsákmányolás következményei, hanem a menekülés, bizonytalanság és kiszolgáltatottság komplex élményeiből adódnak a humanitárius szervezetek számára kiemelten fontos, hogy rendelkezzenek pszichoszociális támogatási gyakorlattal és az ehhez szükséges és irányelvekkel, ezzel segítve az áldozatok jólétét.

3. témakör: Humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek rezilienciája és stresszterhelése

A témakörhöz tartozó kódok és interjú szövegek tartalma:

Kód 1 – Pszichés terhelés és másodlagos trauma a humanitárius munka során

A kód a szervezet tagjait ért pszichés megterhelést és a másodlagos traumát összegzi, illetve hangsúlyozza, hogy a humanitárius jellegű munka egyik alapvető sajátossága, hogy a másokat érintő szenvedés és súlyos helyzetek tapasztalatai érzelmi stresszt okoznak a humanitárius szervezet tagjai számára, szupervíziós segítséget igényel szakmai támogatás révén.

„Azok a munkatársak és önkéntesek, akik bármilyen katasztrófa krízishelyzet elszenvedőivel dolgoznak, ők másodlagos traumát élnek át. Innentől kezdve azoknak a szervezeteknek, akik ilyen embereket foglalkoztatnak, kötelességük, hogy valamilyen

módon felkészítsék a munkatársaikat erre, illetve legyen szupervízió, visszacsatolási lehetőség satöbbi.” (Interjú 2)

„Néhány kollégát nagyon megviselték a tapasztaltak, látottak, hallottak. Így szerencse, hogy volt szupervíziós lehetőség, mert kellett öngyilkossági szándékot is kezelni, kellett bántalmazást is kezelniük, kellett olyan súlyos pszichiátriai beteggel is foglalkozniuk, akit nem tudjuk, hogy miért, de sehova nem voltak hajlandóak, egy idős ukrán menekült asszonyt befogadni, fia nem akarta otthonba adni, tehát szeretett volna róla gondoskodni, viszont újabb traumát okozott a menekült szálló többi lakójának, tehát borzasztóan nehéz volt ezt kezelni és ez bizony megviselte a munkatársainkat.” (Interjú 1)

Tehát a humanitárius jellegű munkát végző alkalmazottak és önkéntesek nemcsak közvetlen fizikai veszélynek, hanem pszichésen is megterhelő helyzeteknek vannak kitéve. Az úgynevezett másodlagos trauma a látott szenvedés hatása és bántalmazott személyekkel való interakciónak köszönhetően alakul ki. Az interjúk alapján elmondható, hogy a szupervízió és más visszacsatolásra lehetőséget adó eszközök és módszerek létfontosságúak a humanitárius szervezeti tagok és önkéntesek mentális egészségének fenntartásában.

Kód 2 – Pszichoszociális segítségnyújtás és szakmai támogatás

A kód a pszichoszociális támogatás és a szakmai segítségnyújtás formáit mutatja be. A munkatársak jólétének biztosítása érdekében fontos a szakemberek bevonása, a prevenció tréningek és a megküzdési stratégiák alkalmazása.

„Volt olyan, hogy tipikus ilyen jellegű tüneteket tapasztaltak. Nyilván ilyenkor szakemberhez továbbírányítjuk az illetőt, de elsősorban mi is tudunk segíteni, mivel vannak a laikus pszichoszociális segítségnyújtók, megfelelő ismeretekkel rendelkező munkatársaink, szociális munkások, illetve alkalmaztunk pszichológusokat is ezeken a helyeken, de pszichiáter bevonására is szükség volt, amikor az érintettek nagyon súlyos trauma tüneteket mutattak.” (Interjú 3)

„Alap pszichoszociális felkészítő tréningünk egyik modulja a megküzdési stratégiák, és abban az egyik fontos elem a hit, ami szintén segíthet a stressz és a traumák feldolgozásában.” (Interjú 1)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A pszichoszociális támogatás több szinten valósul meg a szervezet keretein belül, melynek alapvető része a prevenció és felkészítés a mentális terhelés feldolgozása és csökkentése céljából, valamint olyan megküzdési stratégiák, amelyek erősítik a szervezet

tagjainak és önkénteseinek rezilienciáját. Továbbá a hit és szervezeti támogatás is kulcsfontosságú részét képezi a pszichés jóllét fenntartásának.

Kód 3 – Szervezeti és egyéni reziliencia, felkészültség

Ez a kód a szervezeti és egyéni rezilienciát, valamint a felkészültséget tartalmazza. Hangsúlyozza, hogy a csapatkohézió, vezetői támogatás és tréningek erősítik a szervezet ellenállóképességét az intenzív mentális megterhelést jelentő helyzetekben.

„Minden katasztrófa és krízis helyzetnek a jól kezelésének a kulcsa a reziliencia. Az alap pszichoszociális felkészítő tréningünk egyik modulja a megküzdési stratégiák, és abban az egyik fontos elem a hit, ami szintén segíthet a stressz és a traumák feldolgozásában. Ez azért is lehet fontos, mert alapvetően az egész szervezet szervezeti rezilienciáját fejleszti az, ha a tagoknak a pszichoszociális jóllétéről gondoskodunk.” (Interjú 1)

„A vezető támogatása és a csapatkohézió mindenképpen segít, tehát hogy vannak olyan rezilienciát növelő programok, amik a csapat kohézióra fókuszálnak, és hogyha úgy nézzük, akkor persze nyilván a vezetőknek meg még plusz szupervízió kell, hiszen látjuk azt, hogy a munkatársak vagy a mellé beosztott önkéntesek problémáit is ők kezelik.” (Interjú 2)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A megfelelő szervezeti reziliencia alapvető követelménye a tagok és önkéntesek egyéni rezilienciája, mentális állapotának, a tagok kapcsolatának, összetartozásának és a vezetői támogatásnak a függvénye. Ennek értelmében a szervezet által biztosított tréningek nemcsak az egyéni, hanem a kollektív ellenálló képességet is növelik, azaz a felkészültség és a mentális típusú támogatás erősíti a szervezet tagjainak és önkénteseinek kríziskezelő képességét.

Kód 4 – Korai figyelmeztetés és információátadás a stressz csökkentésének céljából

A kód a korai figyelmeztető rendszerek és az információátadás szerepét foglalja össze. Hangsúlyozza, hogy a gyors és pontos tájékoztatás növeli a felkészültséget, csökkenti a stresszt, és erősíti a munkatársak és a szervezet rezilienciáját.

„Abszolút, teljes mértékben. Azt szoktuk mondani, hogy akkor lehetünk reziliensek, ha megfelelően felkészültek vagyunk, megfelelően felkészültek pedig akkor vagyunk, hogyha minél hamarabb tájékoztatást kapunk arról, hogy mi várható és arról, hogy hogyan tudunk mi erre felkészülni.” (Interjú 1, 2025)

„A korai veszélyjelző rendszernek az egyik lényeges pontja a kríziskommunikáció, és az első és legfontosabb az időbeliség, tehát hogy ‘ne eső után köpönyeg legyen’, hanem hogy

minél hamarabb a pontos és hiteles és időbeli információ legyen mind a szervezetek, mind a lakosság számára.” (Interjú 1, 2025)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A stressz és pszichés megterhelés csökkentésében kulcsszerepet játszik a korai információátadás és a veszélyjelző rendszerek működése. A gyors, pontos és hiteles tájékoztatás növeli a szervezet felkészültségét és a munkatársak biztonságérzetét, ezáltal erősítve a rezilienciát. A kríziskommunikáció időbeli pontossága elengedhetetlen a hatékony pszichoszociális munkához.

A három interjú alapján a humanitárius szervezeteknél dolgozó munkatársak és önkéntesek számára a legnagyobb kihívást a pszichés megterhelés és a másodlagos trauma jelenti, amelyet a súlyos szenvedéssel találkozó munka okoz. A szervezeti reziliencia, a felkészítő tréningek, a csapatkohézió, a vezetői támogatás és a pszichoszociális segítségnyújtás kulcsfontosságú az áldozatok és a munkatársak jólétének biztosításában. A korai figyelmeztető rendszerek és a kríziskommunikáció hatékony működése jelentősen csökkenti a stresszt és erősíti a szervezeti ellenálló képességet.

4. témakör: korai veszélyjelzők előnyei és hiányosságai, valamint a reziliencia kapcsolata

A témakörhöz tartozó kódok és interjú szövegek tartalma:

Kód 1: Korai figyelmeztetés szerepe a felkészültségben

Ez a kód a korai figyelmeztető rendszerek szerepét és fontosságát írja le a humanitárius szervezetek és munkatársaik felkészültségében. Rávilágít arra, hogy a gyors és pontos információ elengedhetetlen a szervezet hatékony működéséhez és a munkatársak rezilienciájának erősítéséhez.

„Abszolút, teljes mértékben. Azt szoktuk mondani, hogy akkor lehetünk a reziliensek, ha megfelelően felkészültek vagyunk, megfelelően felkészültek pedig akkor vagyunk, hogyha minél hamarabb tájékoztatást kapunk arról, hogy mi várható és arról, hogy hogyan tudunk mi erre felkészülni.” (Interjú 1)

„A korai veszélyjelző rendszernek az egyik lényeges pontja ugye a kríziskommunikáció, és véleményed szerint milyen az igazán hatékony megfelelő krízis kommunikáció, mik a legfontosabb elemei? Az első és legfontosabb az időbeliség, tehát, hogy ‘ne eső után köpönyeg legyen’, hanem hogy minél hamarabb a pontos és hiteles és időbeli információ legyen mind a szervezetek, mind a lakosság számára.” (Interjú 3)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A korai figyelmeztetések kulcsfontosságúak a szervezeti és egyéni felkészültség szempontjából. Minél előbb érkezik a pontos információ, annál jobban fel tudnak készülni a szervezetek, ami növeli a rezilienciát és a válságkezelési hatékonyságot.

Kód 2: Kommunikációs csatornák és hatékonyság

Ez a kód a kommunikációs csatornák változatosságát és hatékonyságát vizsgálja, valamint azt, hogy a különböző csoportokhoz hogyan lehet eljuttatni az információkat. Részletezi a közösségi média, az infografikák és a személyes házról-házra kommunikáció szerepét a korai figyelmeztetések terjesztésében.

„A lakossági kommunikációban most már közösségi média a legerőteljesebb médium, ugyanakkor nekünk azt is figyelembe kell venni, hogy vannak olyan idős emberek vagy olyan mélyszegénységben élők, akik nem rendelkeznek hozzáféréssel, tehát nekünk, amikor információt szeretnénk megosztani, akkor sajnós az a bevett tevékenység, hogy az önkéntesek végigjárják a házakat és mindenhol bekopognak, becsöngetnek és átadják az információt.” (Interjú 2)

„Már egy jó ideje használjuk az IFRC-nek a kommunikációs anyagait, akik sokszor infografika jellegű, egyszerű kommunikációt kezdeményeznek. Ezt igyekeztünk lekövetni, azt hiszem a covid óta működik ez a fajta kommunikáció, ahol nagyon szükség volt arra, hogy a rengeteg egymásnak ellentmondó információk között legyenek olyan tartalmak, amelyek egyszerűek, letisztultak, bárki számára befogadhatóak.” (Interjú 3)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A hatékony kommunikáció a korai figyelmeztető egyik alapfeltétele. A különböző csatornák és módszerek biztosítják, hogy az üzenet eljusson minden érintetthez, ezzel növelve a felkészültséget és a rezilienciát.

Kód 3: Hiányosságok és nehézségek

Ez a kód a korai figyelmeztető rendszerek működésében felmerülő problémákat és hiányosságokat mutatja be. Részletezi az összehangolatlanságot, az információhoz való hozzáférés korlátait és a kommunikációs csatornák problémáit, amelyek akadályozhatják a felkészülést.

„Találkoztál-e már olyan esettel, amikor ez a bizonyos korai veszélyjelző rendszer és az azt alkalmazó kommunikáció nem volt kellően összehangolt, tehát a korai veszélyjelzés és a kríziskommunikáció között nem volt meg az összhang és ennek mi volt a következménye? Igen, tapasztaltam ilyen esetet.” (Interjú 2)

„Azt látom, hogy a lakossági kommunikációban most már közösségi média a legerőteljesebb médium, ugyanakkor nekünk azt is figyelembe kell venni, hogy vannak

olyan idős emberek vagy olyan mélyszegénységben élők, akik nem rendelkeznek hozzáféréssel, tehát nem lehet mindig mindenkihez eljutni a rendszeres üzenetekkel.”(Interjú 1)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A korai figyelmeztető rendszerek hiányosságai a csatornák korlátozottságából, a nem megfelelő összehangoltságból és az elérhetőségi problémákból adódnak. Ezek akadályozhatják a hatékony felkészülést és csökkenthetik a szervezet rezilienciáját.

K4: Kapcsolat a rezilienciával

Ez a kód bemutatja, hogyan támogatják a korai figyelmeztetők a szervezeti és egyéni rezilienciát. Kiemeli a csapatkohézió, a vezetői támogatás és a szupervízió szerepét a stresszkezelés és a hatékony válságkezelés szempontjából.

„Mindenképpen segítik, tehát hogy vannak olyan rezilienciát növelő programok, amik a csapat kohézióra fókuszálnak, és hogyha úgy nézzük, akkor persze nyilván a vezetőknek még plusz szupervízió kell, hiszen látjuk azt, hogy a munkatársak vagy a mellé beosztott önkénteseknek is ők kezelik a problémáit.”

„Abszolút, teljes mértékben. Azt szoktuk mondani, hogy akkor lehetünk a reziliensek, ha megfelelően felkészültek vagyunk, megfelelően felkészültek pedig akkor vagyunk, hogyha minél hamarabb tájékoztatást kapunk arról, hogy mi várható és arról, hogy hogyan tudunk mi erre felkészülni.”

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A korai figyelmeztetések és a jól szervezett információáramlás közvetlenül támogatja a szervezet és a munkatársak rezilienciáját, erősítve a csapatkohéziót, a stresszkezelést és a hatékony válságreakciót. A korai veszélyjelző rendszerek jelentős mértékben növelik a humanitárius szervezetek és a munkatársak felkészültségét, erősítve a szervezeti rezilienciát. A hatékony rendszerek kulcsa a gyors, pontos és hiteles információ, a jól összehangolt kommunikáció és a megfelelő csatornák alkalmazása. A hiányosságok, például a csatornák korlátozottsága vagy az összehangolatlanság, csökkenthetik a hatékonyságot. A reziliencia növelését támogatja a csapatkohézió, vezetői támogatás és szupervízió, valamint a folyamatos fejlesztés és adaptáció.

5. témakör: A megfelelő kríziskommunikáció jelentősége és sajátosságai, valamint a bizalom szerepe a hatékony kríziskommunikáció során

A témakörhöz tartozó kódok és interjú szövegek tartalma:

Kód 1: Időbeliség és hitelesség

Ez a kód a kríziskommunikáció időbeli pontosságát és hitelességét írja le. A szövegekben hangsúlyozzák, hogy a tájékoztatásnak minél előbb és pontosan kell történnie, hogy a szervezet, a hatóságok és a lakosság felkészülhessen a várható eseményekre. A hiteles információk átadása erősíti a bizalmat és csökkenti a káoszt.

„Az első és legfontosabb az időbeliség, tehát, hogy ‘ne eső után köpönyeg legyen’, hanem, hogy minél hamarabb a pontos és hiteles és időbeli információ legyen mind a szervezetek, mind a lakosság számára.”(Interjú3)

„Az első és legfontosabb, amit megtanítanak minden humanitárius dolgozónak a Vöröskeresztnél, hogy ne tegyél olyan ígéretet, amit utána esetleg nem tudsz betartani. Tehát mindig maradjunk hitelesek, hiszen nem azt fogják mondani, hogy az ‘XY’ megígért az érintetteknek valamit, hanem azt, hogy a Vöröskereszt segít neki. Tehát csak olyat mondjunk, amit utána 100%-ig tudunk tartani, és ezért borzasztóan fontos a pontos és hiteles szavahihetőség.”(Interjú 1)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

Az idézetek alapján a kríziskommunikáció kulcsa az időben történő, megbízható és hiteles információátadás, ami lehetővé teszi a szervezet és a lakosság felkészülését, minimalizálva a káoszt. A hitelesség és az ígéret betartása közvetlenül befolyásolja a bizalom kialakulását.

Kód 2: Kríziskommunikációs-csatornák és hozzáférhetőség

Ez a kód a kommunikációs eszközök sokféleségére és azok elérhetőségére fókuszál, kiemelve a lakossági hozzáférés különbségeit. Fontos, hogy a kríziskommunikáció minden érintetthez eljusson, figyelembe véve a digitális szakadékot, a közösségi médiát, a helyi önkéntesek közvetítését és a hagyományos kommunikációs csatornákat.

„A lakossági kommunikációban most már közösségi média a legerőteljesebb médium, ugyanakkor nekünk azt is figyelembe kell venni, hogy vannak olyan idős emberek vagy olyan mélyszegénységben élők, akik nem rendelkeznek hozzáféréssel, tehát nekünk, amikor információt szeretnénk megosztani, akkor sajnos az a bevett tevékenység, hogy az önkéntesek végig járnak a házakat és mindenhova bekopognak, becsöngetnek és átadják az információt.”(Interjú2)

„Már egy jó ideje használjuk az IFRC-nek a kommunikációs anyagait, akik sokszor infografika jellegű, egyszerű kommunikációt kezdeményeznek. Ezt igyekeztünk lekövetni, azt hiszem a covid óta működik ez a fajta kommunikáció, ahol nagyon szükség volt arra, hogy a rengeteg egymásnak ellentmondó információk között legyenek olyan tartalmak, amelyek egyszerűek, letisztultak, bárki számára befogadhatóak.”(Interjú1)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

A kríziskommunikáció hatékonysága nagyban függ a megfelelő csatornák kiválasztásától és az információhoz való hozzáférhetőségtől. A szervezeteknek törekedniük kell arra, hogy mindenkihez eljusson a szükséges információ, különösen a digitális hozzáférés hiánya vagy hátrányos helyzet miatt.

Kód 3: Bizalom és reziliencia

Ez a kód a bizalom szerepét írja le a hatékony kríziskommunikáció és a szervezeti reziliencia szempontjából. A bizalom kiépítése a hatóságokkal és a lakossággal erősíti a szervezet ellenálló képességét és hatékonyságát, mivel a bizalmi kapcsolatok csökkentik a bizonytalanságot, elősegítik az együttműködést és támogatják a gyors reagálást krízishelyzetekben.

„Ez egy nagyon fontos kérdés, amit feltettél és most visszautalnék 2015-re, amikor is a déli migrációs útvonalakon érkeztek a menekültek az országhatárhoz. Nekünk egy nagyon együttműködésünk volt a rendőrséggel igen, ugyanis ők is belátták azt, hogy ezek az emberek hány országban átjöttek, ahol esetleg mondjuk egyenruhás testületektől nem jó bánásmódot tapasztaltak, ezért mire ideérték már bizalmatlan vártak és megnyitották számukra a lehetőséget, hogy mi ezekhez az emberekhez szólhassunk, hogy mi ezeket az embereket elláthassuk foglalkozhassunk velük, hiszen ők is látnák, hogy felénk megvan a bizalom. Ahonnan ők jöttek, Vöröskereszt vagy Vörös Félhold mindenhol volt és mire Magyarországhoz értek mi voltunk már a 4. vagy 5. Vöröskereszt, Vörös Félhold, ahonnan támogatást, segítséget kaptak, tehát a bizalom felénk már sokkal inkább megvolt, mint a hatóságok felé, akiktől többnyire visszatoloncolás miatt féltek.”(Interjú 1)

„Maximálisan egyetérték ezzel, és ezért nagyon fontos, hogy hiteles maradjon, amit mi kommunikálunk, úgy is végezzük azt a feladatot.”(Interjú2)
„És azt is látni kell, hogy amikor a hatóságokkal kialakul egy folyamatos bizalom, és a lakosság felé is, az hosszú távon reziliensebbé teszi a szervezetet. Hiszen, ha tudjuk, hogy a hatóságok együttműködnek, és a lakosság bízik bennünk, akkor a szervezet hatékonyabban tud reagálni bármilyen krízishelyzetre, kevésbé lesz zavaró a bizonytalanság és a konfliktus.”(Interjú 3)

A témakörhöz tartozó kódok, tartalmak és idézetek összefoglalása:

Az idézetekből látszik, hogy a bizalom központi szerepet játszik a szervezeti reziliencia kialakításában. A hatóságokkal és a lakossággal kiépített bizalmi kapcsolatok lehetővé teszik, hogy a szervezet gyorsabban és hatékonyabban reagáljon a krízisekre, csökkentve

a bizonytalanság és a stressz hatását. A hiteles és következetes kommunikáció révén a szervezet ellenállóbbá válik, és a krízishelyzetek kezelése során jobban képes megőrizni a működőképességét.

5. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás kiindulópontja az éghajlatváltozás következtében egyre gyakrabban, váratlanul bekövetkező természeti katasztrófák, amelyek olyan komplex társadalmi, gazdasági, humanitárius biztonsági kihívásokat generálnak, mint az emberkereskedelem jelensége, melynek kockázata jelentősen megnő a kialakuló káosz helyzetek következtében.

Az értekezéstervezet empirikus vizsgálatának alapját a kvalitatív módszerek által vizsgált interjúk egy részének tartalma és azok eredményei adták, mely szerint a természeti katasztrófát követően nem minden esetben jelenik meg az emberkereskedelem, viszont az empirikus tapasztalatok és a korábbi kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy az ilyen helyzetek megnövelik a veszélyeztetettség és a kizsákmányolás esélyét, ezzel is növelve a humanitárius szervezetek által végzett ellátások biztonságának kockázatát.

A kutatás fő célja ezért annak feltárása volt, hogyan lehet a humanitárius szervezeteket felkészíteni nemcsak a katasztrófák általános következményeinek kezelésére, hanem az emberkereskedelem azonosítására és megelőzésére is. Ennek érdekében a felkészülés fejlesztését két, egymást kiegészítő irányban vizsgáltam.

Az első vizsgálati irány a speciális felkészítési programok fejlesztési lehetőségeit vizsgálta, amelyek elsősorban a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek egyéni reziliencia szintjét erősítését és az emberkereskedelemmel szembeni tudatosságot szolgálják. Ebben a részben kvantitatív módszerekkel – a CD-RISC kérdőív általános rezilienciaértékeit, valamint egy, a humanitárius szervezetekre szabott “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának” rövidített változata (HAWRS-R.), illetve egy saját készítésű az emberkereskedelem felismerésére irányuló kérdőív eredményeit – hasonlítottam össze. Az elemzések feltárták, hogy bizonyos reziliencia-dimenziók (egyéni felkészültség és katasztrófa hatásának tényezői) lényegesen meghatározóbbak az emberkereskedelem elleni felkészülés szempontjából, mint az általános reziliencia szintjéhez köthető elemek. Ebből következik, hogy a speciális tréningprogramoknak nemcsak a stressz csökkentésére, hanem az emberkereskedelem felismerését és kezelését segítő készségek fejlesztésére is célszerű fókuszálniuk.

A második vizsgálati irány során a korai veszélyjelző rendszerek alkalmazását, mint technológia lehetőségeket és azok társadalmi hatásait elemeztem kvalitatív módszerekkel.

E rendszerek megfelelő használata lehetővé teszi a hivatalos és humanitárius szervezetek közötti hatékony információcserét, valamint a humanitárius szervezetek és az érintett lakosság közötti kommunikáció erősítését. A kutatás eredményei rámutattak, hogy ezen interakciók révén többszintű bizalmihálózat épülhet ki, amely elősegíti a gyors reagálást, csökkenti a bizonytalanságot, és ezzel közvetlenül növeli az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség szintjét. Ez a bizalom alapú együttműködés a természeti katasztrófák utáni emberkereskedelem megelőzésének egyik legfontosabb pillérének tekinthető.

Az interjúk alapján közvetett kapcsolat látszik a korai veszélyjelző rendszerek és az emberkereskedelem kezelése között, azaz a megkérdezett humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei hangsúlyozták, hogy a korai veszélyjelző rendszerek alapvetően olyan kockázatok és veszélyhelyzetek előrejelzésére szolgálnak, mint a természeti katasztrófák, és más hasonló humanitárius krízisek, mégis hozzájárulhatnak az emberkereskedelemmel szembeni felkészültséghez, mivel a tapasztaltok alapján a természeti katasztrófák követően megnő a jelenség megjelenésének kockázata, így a szervezetek gyorsabban felismerhetik a fokozott kiszolgáltatottságot teremtő helyzetet a sérülékeny csoportok körében. Tehát az interjúk alapján megállapítható, hogy a reziliencia erősítése, a gyors reagálás és az eredményes korai figyelmeztetés, veszélyjelzés között jelentős összefüggés van, vagyis, ha egy adott humanitárius szervezet időben értesül a krízishelyzetek alkalmával megjelenő kockázatokról, kellő hatékonysággal tud fellépni a sérülékeny csoportok védelmében, így ezzel közvetve csökkenti az emberkereskedelem kockázatát, továbbá biztosítja a humanitárius szervezetek részéről biztosított szükségletek biztonságát.

Az interjúalanyok válaszait vizsgálva világosan látható, hogy a hatékony kríziskommunikáció alapja az időben történő, pontos és hiteles információátadás. A gyors és következetes kommunikáció lehetővé teszi, hogy mind a szervezetek, mind a lakosság időben felkészülhessen a várható veszélyhelyzetekre, mely csökkenti a bizonytalanság szintjét. Az interjúkban alkalmazott bizalom szerepét vizsgáló kérdések alapján kijelenthető, hogy a hatóságokkal és a lakossággal kialakított folyamatos bizalom hosszú távon reziliensebbé teszi a mind az illetékes hatóságokat, mind a humanitárius szervezeteket, mivel növeli azok hatékonyságát a krízishelyzetek során, csökkenti a konfliktusok és bizonytalanság következtében megjelenő stresszt, ezzel erősítve a

rugalmas együttműködés lehetőségét. A kommunikációs csatornák megfelelő használata és a hatóságokkal való szoros együttműködés a sikeres kríziskezelés kulcsfontosságú eleme. Összességében a megfelelő kríziskommunikáció és a bizalom egymást erősítve segítik a humanitárius szervezetek rezilienciájának növelését, a hatékony válaszadás és az érintett közösségek biztonságának vonatkozásában.

A két kutatási irány – a technológiai alapú korai veszélyjelző rendszerek és a speciális, kompetenciafejlesztő tréningprogramok – egymást erősítő hatású. A korai információáramlás és a többszintű bizalom elősegíti a szervezeti felkészültség növekedését, míg a célzott képzések az egyéni és csoportszintű reziliencia dimenzióit erősítik. E folyamatok összességében azt eredményezik, hogy a humanitárius szervezetek hatékonyabban ismerik fel és kezelik az emberkereskedelem kockázatait, mely magasabb felkészültségi szintet eredményez.

A kutatás igazolta, hogy az emberkereskedelem kockázatának mérséklése a természeti katasztrófák utáni káoszhelyzetekben csak integrált, többszintű megközelítéssel lehetséges, azaz a technológiai eszközök által kialakított bizalmi hálózatok és a célzott, reziliencia alapú képzési programok összehangolt működése biztosíthatja az emberkereskedelemmel szembeni hatékony és fenntartható felkészültségi szintet, melyek összessége megteremti a humanitárius szervezetek által végzett ellátások megfelelő és zavartalan biztonságához szükséges feltételeket.

Kutatási kérdés	Hipotézis	Kutatási eredmény	Tézis
1. Milyen mértékben növeli a természeti katasztrófák utáni káosz az emberkereskedelem- mint a humanitárius szervezetek által biztosított ellátások biztonságát veszélyeztető tényező- megjelenésének kockázatát, különösen a nők és kiskorúak esetében, illetve hogyan készülhetnek fel erre hatékonyan a humanitárius szervezetek tagjai és önkéntesei?	H1. A természeti katasztrófákat követő káosz helyzet következtében megnő a humanitárius szervezetek által biztosított ellátások biztonságát veszélyeztető, a leginkább a kiskorúakat és nőket érintő emberkereskedelem megjelenésének kockázata. Ennek értelmében elengedhetetlen a jelenség azonosítására és kezelésére való felkészítés.	Igazoltam, hogy a természeti katasztrófákat követő instabilitás növeli a humanitárius szervezetek által biztosított ellátások biztonságát veszélyeztető emberkereskedelem kockázatát, ezért a humanitárius szervezetek célzott	A természeti katasztrófákat követő instabilitás növeli a humanitárius szervezetek által végzett ellátások biztonságát veszélyeztető emberkereskedelem kockázatát, ezért a célzott felkészítés alapvető jelentőségű.

		felkészítése nélkülözhetetlen a megelőzéshez és a hatékony beavatkozáshoz.	
2. Milyen szerepet játszanak a korai veszélyjelző rendszerek a humanitárius szervezetek beavatkozási kapacitásának erősítésében, a bizalomépítésben és az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépésben?	H2: A korai veszélyjelző rendszerek a hatékony kríziskommunikáció alkalmazásával elősegítik a humanitárius szervezetek pontos és időbeli beavatkozását, mely mind a humanitárius szervezetek tagjainak, mind az érintett közösségek emberkereskedelemmel szembeni felkészültségének egyik alapjaként értelmezhető.	Bizonyítottam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek megfelelő kríziskommunikáció alkalmazásával és információmegosztással növelik a humanitárius szervezetek által végzett ellátás hatékonyságát.	A korai veszélyjelző rendszerek és megfelelő a kríziskommunikáció alkalmazásával erősítik a humanitárius szervezetek által végzett ellátások hatékonyságát.
2. Milyen szerepet játszanak a korai veszélyjelző rendszerek a humanitárius szervezetek beavatkozási kapacitásának erősítésében, a bizalomépítésben és az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépésben?	H2a: Feltételezem, hogy az emberkereskedelem hatékony kezelésének alapja, hogy a korai veszélyjelző rendszerek vizsgálata ne korlátozódjon pusztán technológiai megközelítésre, hanem kiterjedjen a többszintű bizalom kiépítésén keresztül azok társadalmi dimenzióinak vizsgálatára is. A korai veszélyjelző rendszerek ezen hatásainak integrált elemzése és alkalmazása együttesen elősegítheti a humanitárius szervezetek eredményesebb emberkereskedelem elleni felkészültségének kialakítását.	Igazoltam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek társadalmi és humán hatásai, köztük a többszintű bizalom kiépítése jelentősen befolyásolják működésük hatékonyságát, és ezek integrált vizsgálata és alkalmazása javítja az emberkereskedelem megelőzését.	A korai veszélyjelző rendszerek társadalmi dimenzióinak, a többszintű bizalom kiépítésének integrált vizsgálata és alkalmazása növeli azok hatékonyságát.
3. Hogyan befolyásolja az általános (CD-RISC) és helyzet-specifikus reziliencia "Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának" rövidített változata (HAWRS-R. dimenziók) az emberkereskedelemmel szembeni felkészültséget és védekezőképességet?	H3: Feltételezem, hogy az egyén általános reziliencia szintje (CD-RISC) meghatározó az emberkereskedelemmel szembeni hatékony fellépés vonatkozásában.	Feltártam, hogy az általános reziliencia szignifikáns, pozitív kapcsolatban áll a felkészültséggel, ugyanakkor önmagában nem elegendő; hatása speciális tréningekkel erősíthető.	Az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség szintjének vonatkozásában az általános reziliencia önmagában nem elegendő, de célzott fejlesztéssel erősíthető.
4. Hogyan hatnak a humanitárius szervezetek	H4: Igazolni kívánom, hogy a humanitárius	Igazoltam, hogy a tereptapasztalatra	A helyzetspecifikus reziliencia-

tagjainak és önkénteseinek helyzetspecifikus reziliencia-dimenziói az emberkereskedelemmel szembeni védekezőképességre?	szervezetek tagjainak és önkénteseinek rezilienciájának “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skálájának” rövidített változata (HAWRS-R.) egyes helyzet-specifikus dimenziói erősítik az emberkereskedelemmel szembeni hatékony felkészültséget.	épülő reziliencia-dimenziók erősebben járulnak hozzá a felkészültséghez, mint az általános reziliencia.	dimenziók meghatározóbbak a felkészültség szempontjából, mint az általános reziliencia.
Önálló kutatási eredmény	—	Kidolgoztam egy folyamatmodellt, amely bemutatja a korai veszélyjelző rendszerek és a reziliencia-dimenziók együttes szerepét az emberkereskedelemmel szembeni felkészültségben.	A korai veszélyjelző rendszerek és a reziliencia integrált alkalmazása új elméleti és gyakorlati keretet biztosít a felkészültség fejlesztése során.

9. táblázat: Kutatási eredmények összefoglalása. Forrás: [Saját szerkesztés]

Közvetlen alkalmazhatóság

A terepen felmerülő speciális helyzetek gyors, konkrét döntéseket igényelnek, mely helyzetben a jól begyakorolt protokoll és a helyzet-specifikus készségek meghatározóbbak az általános reziliencia készségekkel szemben. Tehát a felkészítő tréningek jelentősen hozzájárulhatnak a terepen szükséges gyors és megfelelő döntéshozatal folyamatához, azaz, ha a szervezet tagjai vagy önkéntesei képesek azonosítani a jelenség sajátosságait, akkor sokkal eredményesebben tudnak fellépni az emberkereskedelemmel szemben, mintha pusztán az általános reziliencia készségeikre támaszkodnak. Továbbá a tréningek által elsajátított protokollok és gyakorlatok elősegítik a hatékony döntéshozatalt a jelentős stresszt eredményező természeti katasztrófák során. A kutatás hozzájárul a humanitárius szervezetek működésének mélyebb megértéséhez, és empirikus módszereken alapján igazolja, hogy a reziliencia fejlesztése nem elsősorban pszichológiai tréningek, hanem specifikus, helyzetorientált képzések és felkészítő

programok formájában, a katasztrófhelyzetek tapasztalatainak strukturált feldolgozásával a leghatékonyabb.

Az elemzések eredményei alapján végeztem el a hipotézisek vizsgálatát, és alkottam meg a téziseket, a kutatási eredményeket és az ajánlásokat.

5.1 Új tudományos eredmények

Tézis 1. Igazoltam, hogy a természeti katasztrófákat követő instabilitás növeli a humanitárus szervezetek által végzett ellátások biztonságát veszélyeztető emberkereskedelem kockázatát, ezért a célzott felkészítés alapvető jelentőségű.

A természeti katasztrófák és az emberkereskedelem közötti kapcsolat empirikus vizsgálatának keretében feltártam, hogy a természeti katasztrófákat követő instabilitás növeli az emberkereskedelem kockázatát, ezért a humanitárius szervezetek célzott felkészítése nélkülözhetetlen a megelőzéshez és a hatékony beavatkozáshoz.

A kutatás kvalitatív szakaszában elemzett szakirodalmi adatok és a szakértőkkel készített és felhasznált interjúk bizonyították, hogy a természeti katasztrófák által kiváltott káosz helyzetek után megjelenő társadalmi instabilitás, a közösségi struktúrák meggyengülése növelik az emberkereskedelem megjelenésének esélyét, mely körülmények között az érintett, kiszolgáltatott egyének, különösen a nők és kiskorúak fokozottan ki vannak téve az emberkereskedelem kockázatának és a kizsákmányolás veszélyének, mely a humanitárus szervezetek által végzett ellátások biztonságát veszélyeztető tényezőként értelmezhető.

Tézis 2. Bizonyítottam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek a megfelelő kríziskommunikáció alkalmazásával erősítik a humanitárius szervezetek által végzett ellátások hatékonyságát.

A kvalitatív vizsgálatok alapján feltártam a korai veszélyjelző rendszerek és a célzott kríziskommunikáció rezilienciát erősítő hatását, azaz bizonyítottam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek a kríziskommunikáció eszközével, a pontos információmegosztással növelik a humanitárius ellátások hatékonyságát.

A szakértőkkel készített interjúk elemzésének eredménye megerősítette, hogy a korai veszélyjelző rendszerek megfelelő alkalmazása a célzott kríziskommunikáció eszközével

kulcsszerepet játszik az emberkereskedelemmel szembeni megfelelő szintű felkészültség kialakításában kulcsszerepet játszik.

Tézis 2.a Bizonyítottam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek társadalmi dimenzióinak, a többszintű bizalom kiépítésének integrált vizsgálata és alkalmazása növeli azok hatékonyságát.

A kvalitatív vizsgálatok további eredményei alapján megállapítottam, hogy a korai veszélyjelző rendszerek társadalmi és humán hatásai jelentősen befolyásolják működésük hatékonyságát, és ezek integrált vizsgálata javítja az emberkereskedelem elleni felkészültség mértékét.

A kutatás újszerű hozzájárulásaként igazoltam, hogy a korai veszélyjelző rendszereket nem csupán technológiai, hanem társadalmi dimenzióban is szükséges értelmezni, rámutatva arra, hogy ezek a rendszerek jelentős társadalmi hatást képesek kiváltani, a megfelelő információáramlás a kríziskommunikáció révén, különösen a bizalom megerősítése terén mely a a természeti katasztrófákkal és az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség mértékének egyik fontos elemének értelmezhető mind az illetékes hatóságok és a humanitárius szervezetek, mind az érintett lakosság és a humanitárius szervezetek között. A kutatás korábbi szakaszában feltárt természeti katasztrófa és emberkereskedelem közötti összefüggés meghatározása alapján a korai veszélyjelző rendszerek részét képező kríziskommunikáció így nemcsak a természeti katasztrófák, hanem az azzal járó emberekereskedelem megejelenésének kockázatára is felhívja a figyelmet, ezzel hozzájárulva a megfelelő felkészültségi szint megteremtéséhez az érintett lakosság és a humanitárius ellátásokat végző szervezetek tagjainak és önkénteseinek körében.

Tézis 3. Igazoltam, hogy emberkereskedelemmel szembeni felkészültség szintjének vonatkozásában az általános reziliencia (CD-RISC) önmagában nem elegendő, de célzott fejlesztéssel erősíthető.

A kutatás kvantitatív módszertani részeként, feltártam, hogy a terep tapasztalatra épülő reziliencia-dimenziók erősebben járulnak hozzá a felkészültséghez, mint az általános reziliencia, ennek alapján bizonyítottam a hierarchikus regressziós modell első szintjének eredményei alapján, hogy az általános reziliencia szignifikáns, pozitív kapcsolatot mutat az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség szintjével, ami igazolja azt a

feltételezést, hogy az általános reziliencia az emberkereskedelemmel szembeni felkészültség egyik meghatározó tényezője.

Tézis 4. Bizonyítottam, hogy a helyzetspecifikus reziliencia-dimenziók meghatározóbbak a felkészültség szempontjából, mint az általános reziliencia.

A helyzet-specifikus reziliencia, a “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skála” rövidített változata (HAWRS-R.) dimenzióinak erősítő hatásának vizsgálata alapján igazoltam, hogy a terep tapasztalatra épülő reziliencia-dimenziók erősebben járulnak hozzá a felkészültséghez, mint az általános reziliencia. A hierarchikus regressziós modell második szintje feltárta, hogy a “Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skála” rövidített változata (HAWRS-R.) skála két dimenziója- az egyéni felkészültség és a katasztrófa hatása- erősíti a humanitárius szervezetek tagjainak és önkénteseinek a terepen végzett hatékonyságát. A kutatás tudományos újdonsága abban rejlik, hogy rámutatott, hogy az általános rezilienciához viszonyítva, a speciális helyzethez kapcsolódó dimenziók, a katasztrófhelyszínen tapasztalt súlyos pszichés terhelésekre, úgymint a sérültek látványa, emberek kiszolgáltatottsága és ezek következményeire, valamint a megterhelés csökkentésére szolgáló relaxációs technikák és speciális képzések alkalmazásáról, illetve a katasztrófhelyszínen jelentkező stressz kezelésére irányuló képzésekről, a pszichológiai jellegű támogatás elérhetőségéről, azaz az egyén saját pszichés felkészültségét, a stresszhelyzetekkel való megküzdési kapacitását tükrözi. Ezek a feltárt faktorok és dimenziók fontosabb szerepet játszanak abban, hogy a szervezet tagjai és önkéntesei felkészültebbnek érezzék magukat az emberkereskedelem azonosítása és kezelése során.

Az eredmények megerősítik, hogy míg az általános reziliencia kevésbé fejleszthető, addig a terepi tapasztalatokon alapuló, specifikus reziliencia-dimenziók tudatos tréningek révén erősíthetőek, ezért a felkészítő programoknak elsősorban ezekre a dimenziókra kell összpontosítaniuk.

Tézis 5. A korai veszélyjelző rendszerek és a reziliencia integrált alkalmazása új elméleti és gyakorlati keretet biztosít a felkészültség fejlesztése során.

Az értekezéstervezet egyik legfontosabb tudományos eredménye az emberkereskedelem elleni hatékony fellépéshez szükséges felkészültség két folyamatát egy egységes, integrált fejlesztési modellben kapcsolja össze, amely rendszerezi a természeti katasztrófák, a

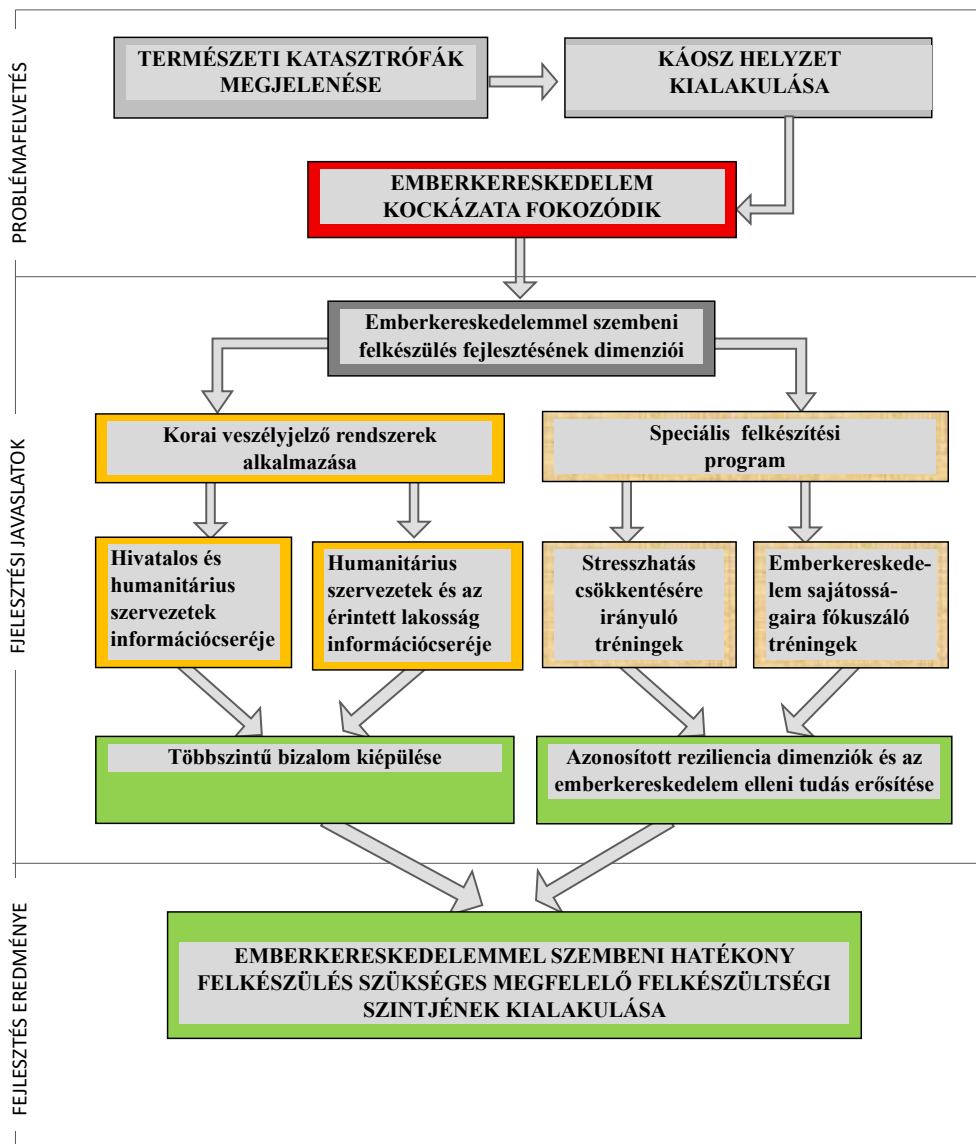
káosz helyzetek, az emberkereskedelem kockázatai, illetve a humanitárius szervezetek felkészültsége és a többszintű bizalom, a reziliencia azonosított dimenziói közötti összefüggéseket.

A modell a kvalitatív és kvantitatív eredmények szintézise alapján jött létre, és új koncepcionális keretet fogalmaz meg a rendkívül összetett kutatási téma megértésének céljából, valamint elősegíti a megelőző és beavatkozási stratégiák fejlesztéséhez szükséges feltételeket.

A modell alapján igazoltam, hogy a hatékony emberkereskedelemmel szembeni fellépés megteremtéséhez nem elegendő a vizsgálat kvantitatív szakaszában azonosított reziliencia dimenziók fejlesztése, hanem a kvalitatív fázisban vizsgált többszintű bizalom erősítése is szükséges, azaz a korai veszélyjelző rendszerek által biztosított megfelelő kríziskommunikáció egyidejű alkalmazása, az időben eljuttatott információk átadása mind a hivatalos szervek, hatóságok és a humanitárius szervezetek, mind a humanitárius szervezetek és az érintett lakosság között. A modell gyakorlati alkalmazhatósága a humanitárius szervezetek képzési és krízisprotokolljainak továbbfejlesztése terén jelentős eredményeket fogalmaz meg, amely új, interdiszciplináris szemléletnek tekinthető a természeti katasztrófák és az emberkereskedelem összefüggései alapján elemzett humanitárius tevékenységeket vizsgáló kutatások területén.

Katasztrófa helyzet kihívásai a természeti katasztrófák és az emberkereskedelem összefüggésének vonatkozásában

Forrás: saját kutatás a kérdőíves lekérdezés és az interjúk eredményei alapján

18. ábra: a humanitárius szervezetek reziliencia fejlesztésének integrált modellje

5.2 A kutatás korlátai

A vizsgálat eredményeit érdemes a kutatás korlátjainak figyelembevételével értelmezni. Elsőként említendő a minta nagysága és összetétele: a 76 főből álló a humanitárius szervezetek teljes populációjára, így az eredmények általánosíthatósága korlátozott. A kutatás önbevalláson alapuló kérdőíves módszert alkalmazott, amely érzékeny lehet a válaszadók szubjektív torzításaira és a szociális elvárásoknak való megfelelésre. További korlátot jelent, hogy a vizsgálat keresztmetszeti jellegű volt, így nem alkalmas ok-okozati összefüggések feltárására, csupán együttjárásokra. Végül meg kell jegyezni, hogy a kutatás magyarországi humanitárius szervezetek tagjaira korlátozódott, ezért az eredmények nem minden esetben általánosíthatók más országok vagy kulturális kontextusok sajátosságaira.

5.3 Ajánlások

A kutatás eredményei alapján számos elméleti és gyakorlati ajánlás fogalmazható meg a humanitárius szervezetek emberkereskedelem elleni fellépésének vonatkozásában. Ezek alapján olyan javaslatok fogalmazhatók meg, amelyek hozzájárulhatnak a szervezetek tagjainak és önkénteseinek képzéséhez, támogatásához és szervezeti hátterének fejlesztéséhez, ezáltal a humanitárius beavatkozások sikerességéhez.

Képzési programok fejlesztése

A szervezetek tagjaink és önkénteseinek hatékonyságát célzott, helyzet-specifikus képzésekkel szükséges erősíteni, melyek keretében olyan tréningek ajánlottak, amelyek a katasztrófhelyzetek pszichés terheléseinek kezelésére, valamint a stressz- és kríziskezelési technikák elsajátítására fókuszálnak.

Speciális gyakorlatok bevezetése

A terepen hozott döntések gyorsaságának és pontosságának növelése érdekében érdemes rendszeresen alkalmazni speciális, gyakorlati protokollokat, amelyek segítik a fontos készségek automatizálását, és csökkentik a kognitív terhelést a terepen végzett munka során.

Tapasztalatok feldolgoása és szupervízió

A krízishelyzetek megéléséből adódó élmények és tapasztalatok strukturált feldolgoása (szupervízió, pszichológiai támogatás, csoportos megbeszélések) növeli a jövőbeni felkészültséget és csökkenti a „kiégés” kockázatát.

Szervezeti háttértámogatás erősítése

Bár a kutatás szerint a szervezeti és társas támogatás közvetlen hatása korlátozott, hangsúlyozni kell, hogy közvetetten mégis jelentősen hozzájárulnak a hatékonyság növeléséhez. Így ajánlott a szervezetek részéről a folyamatos, többszintű kommunikáció, a szervezeti támogatást erősítő speciális protokollokhoz, irányelvekhez való hozzáférhetőség és átláthatóság biztosítása, valamint a szakmai és infrastrukturális támogatás megerősítése.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] UNISDR, "Terminology on Disaster Risk Reduction," United Nations International Strategy for Disaster Reduction, Geneva, 2009, p. 9.
- [2] "2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról," Magyar Közlöny, 2011, 3. § 5. pont.
- [3] Á. Muhoray, *Katasztrófavédelem I.*, Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016, p. 68.
- [4] A. A. Aronowitz, "Smuggling and trafficking in human beings: The phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it," *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 9, no. 2, pp. 163–195, 2001.
- [5] R. L. Dalla, J. DeFrain, and J. Johnson, "Identifying and assisting human trafficking survivors: A post-training analysis of first responders," *Journal of Sociology and Social Welfare*, vol. 47, no. 4, pp. 5–36, 2021.
- [6] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto*, United Nations, 2004.
- [7] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), "Global report on trafficking in persons," United Nations, 2020, pp. 10–12. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf
- [8] Z. Bowersox, "Does human trafficking extend conflict duration?," *Journal of Human Trafficking*, vol. 5, no. 4, pp. 267–280, 2018.
- [9] S. Póczik and Sz. Dunavölgyi, Eds., *Nemzetközi migráció, nemzetközi kockázatok*, HVG-ORAC, 2008.
http://www.okri.hu/images/stories/kutatok/poczikszi/veszter/ekonyvek/migr_full_sec_2_013.pdf

- [10] R. Nagy, "Járványok és kihívások napjainkban," in Természeti katasztrófák csökkentésének világnapja nemzetközi tudományos konferencia, konferenciakiadvány.
- [11] P. Holt, 21st century slavery and human trafficking: Stories, statistics and solutions (GFA Special Report), GFA, 2018. <https://www.gfa.org/special-report/21st-century-slavery-human-trafficking/>
- [12] O. Bamgbose, "Teenage prostitution and the future of the female adolescent in Nigeria," International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 2002.
- [13] S. W. Tiefenbrun, "Child soldiers, slavery, and the trafficking of children," SSRN Electronic Journal, 2007. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1007479>
- [14] J. Jones, "Human trafficking in the UK: A focus on children," Child and Family Law Quarterly, vol. 24, no. 1, pp. 77–94, 2012.
- [15] S. Bhalotra and Z. Tzannatos, "Child labor: What have we learnt?," Social Protection Discussion Paper Series, World Bank, 2003.
- [16] International Labour Organization (ILO), "What is child labour," 2012. Available: <https://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>
- [17] International Labour Organization (ILO), Training manual: Fight trafficking in children, forced labour, sexual and other forms of exploitation: Understanding child trafficking, Geneva, Switzerland, 2009. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_308704.pdf
- [18] United Nations (UN), Glossary on sexual exploitation and abuse: Thematic glossary of current terminology related to sexual exploitation and abuse (SEA) in the context of the United Nations, 2nd ed., United Nations, 2017.
- [19] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Global report on trafficking in persons, United Nations, 2020.
- [20] G. Vermeulen, Missing and sexually exploited children in the enlarged EU, Antwerp–Apeldoorn: Maklu, ChildOscope, 2005.

- [21] A. Kielland, "The exploitation equation: Distinguishing child trafficking from other types of child mobility in West Africa," in *Human trafficking: Interdisciplinary perspectives*, M. C. Burke, Ed., Routledge, 2013, pp. 34–46.
- [22] I. Mbakogu and J. Hanley, "The quest for education as a factor of vulnerability to child trafficking: Reflections on 'child rescue' from the perspective of West African children," in *The Palgrave international handbook of human trafficking*, J. A. Winterdyk and J. Jones, Eds., Palgrave Macmillan, 2019, pp. 953–968. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63058-8_59
- [23] J. Besenyő, "Low-cost attacks, unnoticeable plots? Overview on the economical character of current terrorism," *Strategic Impact*, vol. 2, no. 1, pp. 83–100, 2017. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=531307>
- [24] Walk Free Foundation, *Global Slavery Index 2016*, The Minderoo Foundation Pty Ltd, 2016 <https://www.globalslaveryindex.org/region/asia-pacific/>
- [25] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global report on trafficking in persons 2016*, United Nations, 2016.
- [26] United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Situation of human rights of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar*, United Nations, 2016. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc3250-situation-human-rights-rohingya-muslims-and-other-minorities>
- [27] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global report on trafficking in persons 2016*, United Nations, 2016. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf
- [28] D. Davy, *Regional overview: Sexual exploitation of children in Southeast Asia*, ECPAT International, 2017.
- [29] International Organization for Migration (IOM), *Migrant vulnerability to human trafficking and exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean*, IOM, 2017. <https://publications.iom.int/books/migrant-vulnerability-human-trafficking-and-exploitation-evidence-central-and-eastern>

- [30] N. Tesfay, *Impact of livelihood recovery initiatives on reducing vulnerability to human trafficking and illegal recruitment: Lessons from Typhoon Haiyan*, International Organization for Migration and International Labour Organization, 2015. <https://publications.iom.int/books/impact-livelihood-recovery-initiatives-reducing-vulnerability-human-trafficking-and-illegal>
- [31] International Labour Organization and Walk Free Foundation, *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*, 2017. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf
- [32] M. Lee, *Trafficking and global crime control*, Sage Publications, 2011.
- [33] U.S. Department of State, *Trafficking in Persons Report 2018: Philippines*, Washington, DC, USA: U.S. Department of State, 2018. <https://www.state.gov/reports/2018-trafficking-in-persons-report/philippines>
- [34] J. Song, *Australia and the anti-trafficking regime in Southeast Asia*, Sydney, Australia: Lowy Institute for International Policy, Nov. 15, 2016. <https://www.lowyinstitute.org/sites/default/files/documents/Song%2C%20Australia%20and%20the%20anti-trafficking%20regime%20in%20Southeast%20Asia%2C%20WP1%5B1%5D.pdf>
- [35] M. Ives, "Mental health of trafficking victims overlooked," *SciDev.Net*, Mar. 11, 2015. <https://www.scidev.net/global/vulnerability/news/mental-health-trafficking-victims.html>
- [36] UNICEF, *Child protection in the digital age: National responses to online child sexual abuse and exploitation in ASEAN member states*, Bangkok, Thailand: UNICEF East Asia and Pacific Regional Office, 2016. <https://www.unicef.org/eap/media/1961/file>
- [37] Centers for Disease Control and Prevention, "The great flood of 2011, Thailand: A firsthand account," Feb. 14, 2012. <https://blogs.cdc.gov/publichealthmatters/2012/02/the-great-flood-of-2011-thailand-a-firsthand-account-3/>

- [38] Association of Southeast Asian Nations, *ASEAN Convention against Trafficking in Persons, Especially Women and Children*, Jakarta, Indonesia, Nov. 2015. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2015/12/ACTIP.pdf>
- [39] UNICEF East Asia and Pacific Regional Office, *Child trafficking in East and South-East Asia: Reversing the trend*, Bangkok, Thailand: UNICEF, 2009.
- [40] D. R. Conner, *Managing at the speed of change: How resilient managers succeed and prosper where others fail*, New York, NY, USA: Random House, 2006.
- [41] S. M. Southwick, G. A. Bonanno, A. S. Masten, C. Panter-Brick, and R. Yehuda, "Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives," *European Journal of Psychotraumatology*, vol. 5, 2014, doi: 10.3402/ejpt.v5.25338.
- [42] C. Folke, "Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses," *Global Environmental Change*, vol. 16, no. 3, pp. 253–267, 2006.
- [43] A. S. Masten, "Ordinary magic: Resilience processes in development," *American Psychologist*, vol. 56, no. 3, pp. 227–238, 2001.
- [44] L. H. Gunderson and C. S. Holling, *Panarchy: Understanding transformations in human and natural systems*, Washington, DC, USA: Island Press, 2002.
- [45] R. Costanza *et al.*, "The value of the world's ecosystem services and natural capital," *Nature*, vol. 387, no. 6630, pp. 253–260, 1997.
- [46] R. A. Rappaport, *Pigs for the Ancestors: Ritual in the ecology of a New Guinea people*, New Haven, CT, USA: Yale University Press, 1967.
- [47] M. Ungar and A. Roy, "Resilience in the context of child maltreatment: Definitions and debates," *Child Abuse & Neglect*, vol. 32, no. 3, pp. 275–286, 2008.
- [48] M. D. Seery, E. A. Holman, and R. C. Silver, "Whatever does not kill us: Cumulative lifetime adversity, vulnerability, and resilience," *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 99, no. 6, pp. 1025–1041, 2010.

- [49] N. Garmezy and A. Tellegen, "Studies of stress-resistant children: Methods, variables, and preliminary findings," in *Stress, coping, and development in children*, N. Garmezy and M. Rutter, Eds., New York, NY, USA: McGraw-Hill, 1983, pp. 231–287.
- [50] E. J. Anthony, "The syndrome of the psychologically invulnerable child," in *The child in his family: Children at psychiatric risk*, vol. 3, E. J. Anthony and C. Koupernik, Eds., New York, NY, USA: Wiley, 1974, pp. 529–545.
- [51] E. E. Werner and R. S. Smith, *Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery*, Ithaca, NY, USA: Cornell University Press, 2001.
- [52] M. Rutter, "Protective factors in children's responses to stress and disadvantage," in *Primary prevention of psychopathology: Social competence in children*, vol. 3, M. W. Kent and J. E. Rolf, Eds., Hanover, NH, USA: University Press of New England, 1979, pp. 49–74.
- [53] M. Rutter, "Resilience, competence, and coping," *Child Abuse & Neglect*, vol. 31, no. 3, pp. 205–209, 2007.
- [54] I. N. Sandler, "Quality and ecology of adversity as common mechanisms of risk and resilience," *American Journal of Community Psychology*, vol. 29, no. 1, pp. 19–61, 2001.
- [55] M. Rutter, "Resilience concepts and findings: Implications for family therapy," *Journal of Family Therapy*, vol. 21, no. 2, pp. 119–144, 1999.
- [56] P. Ribiczey, "A reziliencia fogalmának értelmezése és alkalmazási lehetőségei," *Hadtudomány*, vol. 18, no. 1–2, pp. 42–51, 2008.
- [57] G. A. Bonanno, S. Galea, A. Bucciarelli, and D. Vlahov, "What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 75, no. 5, pp. 671–682, 2007.
- [58] P. H. Longstaff, N. J. Armstrong, K. Perrin, W. M. Parker, and M. A. Hidek, "Building resilient communities: A preliminary framework for assessment," *Homeland Security Affairs*, vol. 6, no. 3, 2010.

- [59] B. L. Fredrickson, M. M. Tugade, C. E. Waugh, and G. R. Larkin, "What good are positive emotions in crises? A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September 11, 2001," *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 84, no. 2, pp. 365–376, 2003.
- [60] K. Challen, S. Machin, and T. Gillham, "The UK resilience programme: A review of effectiveness and implementation," *Journal of Public Mental Health*, vol. 13, no. 2, pp. 79–89, 2014.
- [61] N. Garmezy, "Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments," *Pediatric Annals*, vol. 20, no. 9, pp. 459–466, 1991.
- [62] N. Garmezy, "Stress-resistant children: The search for protective factors," in *Recent research in developmental psychopathology*, J. E. Stevenson, Ed., Oxford, UK: Pergamon Press, 1987, pp. 213–233.
- [63] N. Garmezy, "The study of competence in children at risk for severe psychopathology," in *The child in his family: Children at psychiatric risk*, vol. 3, E. J. Anthony and C. Koupernik, Eds., New York, NY, USA: Wiley, 1984, pp. 77–97.
- [64] D. Cicchetti and F. A. Rogosch, "Equifinality and multifinality in developmental psychopathology," *Development and Psychopathology*, vol. 8, no. 4, pp. 597–600, 1996.
- [65] E. E. Werner, J. M. Bierman, and F. E. French, *The children of Kauai: A longitudinal study from the prenatal period to age ten*, Honolulu, HI, USA: University of Hawaii Press, 1971.
- [66] E. E. Werner and R. S. Smith, *Kauai's children come of age: A longitudinal study from early childhood to young adulthood*, Honolulu, HI, USA: University of Hawaii Press, 1977.
- [67] E. E. Werner and R. S. Smith, *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*, New York, NY, USA: McGraw-Hill, 1982.

- [68] E. E. Werner, "Resilience in development," *Current Directions in Psychological Science*, vol. 4, no. 3, pp. 81–85, 1995.
- [69] E. E. Werner and R. S. Smith, *Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery*, Ithaca, NY, USA: Cornell University Press, 2001.
- [70] E. E. Werner, "Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the Kauai longitudinal study," *Development and Psychopathology*, vol. 11, no. 3, pp. 503–515, 1999.
- [71] E. E. Werner, "What can we learn about resilience from large-scale longitudinal studies?" in *Handbook of resilience in children*, S. J. Goldstein and R. B. Brooks, Eds., New York, NY, USA: Springer, 2009, pp. 87–102.
- [72] R. Berger, "Community resilience: A conceptual framework and its application," *Social Work*, vol. 62, no. 3, pp. 219–227, 2017.
- [73] R. J. Shaw and P. Janulis, "Understanding resilience in the context of community and systems-level factors," *American Journal of Community Psychology*, vol. 56, no. 1–2, pp. 1–10, 2015.
- [74] R. Martin and P. Sunley, "On the notion of regional economic resilience: Conceptualization and explanation," *Journal of Economic Geography*, vol. 15, no. 1, pp. 1–42, 2015.
- [75] V. Cerra and S. C. Saxena, "Growth dynamics: The myth of economic recovery," *American Economic Review*, vol. 98, no. 1, pp. 439–457, 2008.
- [76] W. D. Callister Jr. and D. G. Rethwisch, *Materials science and engineering: An introduction*, 9th ed., Hoboken, NJ, USA: Wiley, 2014.
- [77] Y. Sheffi, *The resilient enterprise: Overcoming vulnerability for competitive advantage*, Cambridge, MA, USA: MIT Press, 2005.

- [78] T. J. Vogus and K. M. Sutcliffe, "Organizational resilience: Towards a theory and research agenda," in 2007 IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics, Montreal, QC, Canada, 2007, pp. 3418–3422.
- [79] N. McDonald, "Organizational resilience and industrial risk," in Resilience Engineering: Concepts and Precepts, E. Hollnagel, D. D. Woods, and N. Leveson, Eds., Aldershot, UK: Ashgate, 2006, pp. 155–179.
- [80] Y. Sheffi, *The resilient enterprise: Overcoming vulnerability for competitive advantage*, Cambridge, MA, USA: MIT Press, 2005.
- [81] J. Gropman, *The anatomy of hope: How people prevail in the face of illness*, New York, NY, USA: Random House, 2004.
- [82] T. J. Vogus and K. M. Sutcliffe, "Organizational resilience: Towards a theory and research agenda," in 2007 IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics, Montreal, QC, Canada, 2007, pp. 3418–3422.
- [83] C. A. Lengnick-Hall, T. E. Beck, and M. L. Lengnick-Hall, "Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management," *Human Resource Management Review*, vol. 21, no. 3, pp. 243–255, 2011.
- [84] H. E. Whitson, S. Cohen, and J. B. Schmader, "Physical resilience in older adults: Systematic review and development of an emerging construct," *The Journals of Gerontology: Series A*, vol. 73, no. 4, pp. 489–497, 2018.
- [85] A. Baum and S. Posluszny, "Health psychology: Mapping biobehavioral contributions to health and illness," *Annual Review of Psychology*, vol. 50, pp. 137–163, 1999.
- [86] M. D. Seery, E. A. Holman, and R. C. Silver, "Whatever does not kill us: Cumulative lifetime adversity, vulnerability, and resilience," *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 99, no. 6, pp. 1025–1041, 2010.

- [87] D. Cicchetti and F. A. Rogosch, "Adaptive coping under conditions of extreme stress: Multilevel influences on the determinants of resilience," *Development and Psychopathology*, vol. 21, no. 3, pp. 799–819, 2009.
- [88] R. S. Lazarus, *Stress and emotion: A new synthesis*, New York, NY, USA: Springer, 1999.
- [89] M. Olf, "Stress, depression and immunity: The role of defense and coping styles," *Psychiatry Research*, vol. 85, no. 1, pp. 7–15, 1999.
- [90] D. Cicchetti and F. A. Rogosch, "Adaptive coping under conditions of extreme stress: Multilevel influences on the determinants of resilience," *Development and Psychopathology*, vol. 21, no. 3, pp. 799–819, 2009.
- [91] G. Hornor, "Childhood trauma exposure and toxic stress: What the PNP needs to know," *Journal of Pediatric Health Care*, vol. 29, no. 2, pp. 191–198, 2015.
- [92] S. E. Taylor, *Health psychology*, 8th ed., New York, NY, USA: McGraw-Hill, 2010.
- [93] B. S. McEwen, "Protective and damaging effects of stress mediators," *New England Journal of Medicine*, vol. 338, no. 3, pp. 171–179, 1998.
- [94] International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Psychological first aid for Red Cross and Red Crescent Societies*, Geneva, Switzerland: IFRC, 2018.
- [95] B. Sáfár, "A WHO EMT irányelveinek kialakulása, minimumkövetelményei és a minősítés folyamata: The development of WHO EMT guidelines, minimum standards, and the classification process," *Védelem Tudomány: Katasztrófavédelmi Online Tudományos Folyóirat*, vol. 10, special issue, pp. 17–23, 2025.
- [96] S. E. Hobfoll et al., "Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence," *Psychiatry*, vol. 70, no. 4, pp. 283–315, 2007.

[97] B. Sáfár, "A katasztrófákra való felkészülés és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás az emberi magatartás dimenziójában: Human behaviour dimension of disaster preparedness and climate change adaptation," *Védelem Tudomány: Katasztrófavédelmi Online Tudományos Folyóirat*, vol. 9, special issue, pp. 124–129, 2024.

[98] L. A. Mallak, "Measuring resilience in health care provider organizations," *Health Manpower Management*, vol. 23, no. 4–5, pp. 148–152, 1997.

[99] K. M. Connor and J. R. T. Davidson, "Development of a new resilience scale: The Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC)," *Depression and Anxiety*, vol. 18, no. 2, pp. 76–82, 2003.

[100] J. H. Gittell, K. Cameron, S. Lim, and V. Rivas, "Relationships, layoffs, and organizational resilience: Airline industry responses to September 11," *Journal of Applied Behavioral Science*, vol. 42, no. 3, pp. 300–329, 2006.

[101] S. Cohen and T. A. Wills, "Stress, social support, and the buffering hypothesis," *Psychological Bulletin*, vol. 98, no. 2, pp. 310–357, 1985.

[102] T. Kawada and T. Otsuka, "Relationship between job stress, coping and mental health among workers," *Environmental Health and Preventive Medicine*, vol. 16, no. 6, pp. 395–402, 2011.

[103] J. J. Lanz and V. Bruk-Lee, "Resilience as a moderator of the relationship between stress and work outcomes: A meta-analysis," *Journal of Occupational Health Psychology*, vol. 22, no. 4, pp. 407–420, 2017.

[104] N. A. Bowling and C. Kirkendall, "Workload: A review of causes, consequences, and potential interventions," in *Handbook of Occupational Health Psychology*, 2nd ed., J. C. Quick and L. E. Tetrick, Eds., Washington, DC, USA: American Psychological Association, 2012, pp. 221–238.

- [105] N. A. Bowling, C. J. Alarcon, S. A. Bragg, and J. B. Hartman, "A meta-analytic examination of the potential correlates and consequences of workload," *Work & Stress*, vol. 29, no. 2, pp. 95–113, 2015.
- [106] F. Hadadian and A. Sayadpour, "Relationship between resilience and job performance among employees," *Journal of Occupational Health Psychology*, vol. 23, no. 2, pp. 250–260, 2018.
- [107] D. Chandler, *Resilience: The governance of complexity*, London, UK: Routledge, 2014.
- [108] I. Gy. Tóth, "Trust and social capital in Hungary," in *Társadalmi riport 2009*, T. Kolosi and I. Gy. Tóth, Eds., Budapest, Hungary: TÁRKI, 2009, pp. 284–299.
- [109] I. Székely, "Social capital and resilience in communities," *Society and Economy*, vol. 37, no. 3, pp. 361–377, 2015.
- [110] N. Luhmann, *Trust and power*, Chichester, UK: Wiley, 1979.
- [111] G. Möllering, *Trust: Reason, routine, reflexivity*, Oxford, UK: Elsevier, 2006.
- [112] O. Renn and D. Levine, "Credibility and trust in risk communication," in *Communicating risks to the public*, R. E. Kasperson and P. J. M. Stallen, Eds., Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1991, pp. 175–217.
- [113] D. Chandler, *Resilience: The governance of complexity*, London, UK: Routledge, 2014.
- [114] D. Balog-Way, K. McComas, and M. Besley, "The evolving field of risk communication," *Risk Analysis*, vol. 40, no. 11, pp. 2240–2262, 2020.
- [115] M. P. White and J. R. Eiser, "Marginal trust in risk managers: Building and losing trust following decisions under uncertainty," *Risk Analysis*, vol. 26, no. 5, pp. 1187–1203, 2006.
- [116] Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2013.

- [117] E. J. Plate, "Flood risk and flood management," *Journal of Hydrology*, vol. 267, no. 1–2, pp. 2–11, 2002.
- [118] D. A. Wilhite, M. V. K. Sivakumar, and R. Pulwarty, "Managing drought risk in a changing climate: The role of national drought policy," *Weather and Climate Extremes*, vol. 3, pp. 4–13, 2014.
- [119] J. G. Leskens, M. C. J. De Jong, M. C. J. B. B. van der Meer, and M. F. Goodchild, "Why are decisions in flood disaster management so difficult?," *Journal of Flood Risk Management*, vol. 7, no. 1, pp. 22–35, 2014.
- [120] J. Basher, "Global early warning systems for natural hazards: Systematic and people-centred," *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, vol. 364, no. 1845, pp. 2167–2182, 2006.
- [121] V. V. Krzhizhanovskaya, M. Lees, B. P. Slood, and S. V. Slood, "Flood early warning system: Design, implementation and computational modules," *Procedia Computer Science*, vol. 4, pp. 106–115, 2011.
- [122] M. Werner, J. Schellekens, and J. Gijsbers, "The Delft-FEWS flow forecasting system," *Environmental Modelling & Software*, vol. 40, pp. 65–77, 2013.
- [123] United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), *Words into action guidelines: Multi-hazard early warning systems*, Geneva, Switzerland: UNDRR, 2017.
- [124] A. Zia and C. H. Wagner, "Mainstreaming early warning systems in development and planning processes," *Environmental Science & Policy*, vol. 48, pp. 1–10, 2015.
- [125] United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR), *Global survey of early warning systems*, Geneva, Switzerland: UNISDR, 2006.
- [126] V. Marchezini, "The role of community participation in disaster risk reduction initiatives," *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 44, Art. no. 101416, 2020.

- [127] J. G. Leskens, M. C. J. De Jong, M. C. J. B. B. van der Meer, and M. F. Goodchild, "Why are decisions in flood disaster management so difficult?," *Journal of Flood Risk Management*, vol. 7, no. 1, pp. 22–35, 2014.
- [128] United Nations, *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*, Geneva, Switzerland: UNISDR, 2015.
- [129] D. Aitsi-Selmi, V. Murray, C. Wannous, C. Dickinson, A. Johnston, A. Kawasaki, and V. Stevance, "The Sendai framework for disaster risk reduction: Renewing the global commitment to people's resilience, health, and well-being," *International Journal of Disaster Risk Science*, vol. 6, no. 2, pp. 164–176, 2015.
- [130] L. Bérczi and K. Kállai, "A klímaváltozás következtében megjelenő természeti katasztrófák kezelése a Sendai Keretegyezmény által megfogalmazott irányelvek alapján," *Védelem Tudomány*, vol. 7, no. 1, pp. 142–151, 2022.
- [131] United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), "Chart of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030," 2015. [Online]. Available: https://www.preventionweb.net/files/44983_sendaiframeworkchart.pdf
- [132] A. Boshier and D. Dainty, "The alignment of Australia's National Construction Code and the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction in achieving resilient buildings and communities," *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, vol. 8, no. 3, pp. 256–268, 2017.
- [133] S. Choy, J. Xu, and M. K. Lim, "Resilient communication systems for disaster management: Challenges and opportunities," *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 68, Art. no. 102730, 2022.
- [134] Everbridge, 2022 Critical Event Management Report, Burlington, MA, USA: Everbridge, 2022. <https://www.everbridge.com>
- [135] S. Kogure, "Disaster and crisis management using the Quasi-Zenith Satellite System (QZSS)," *Acta Astronautica*, vol. 181, pp. 464–471, 2021.

- [136] T. Suzuki, "Disaster information dissemination using QZSS emergency warning service," *Journal of Disaster Research*, vol. 16, no. 2, pp. 310–318, 2021.
- [137] GNSS Asia, Report on QZSS Early Warning Services in the Asia-Pacific Region, Tokyo, Japan: GNSS Asia, 2021. <https://www.gnss.asia>
- [138] A. Piragas, "RAINMAN Toolbox: Tools and methods for heavy rainfall risk management," Interreg CENTRAL EUROPE Programme, 2019. <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/RAINMAN.html>
- [139] D. D. Woods, K. A. Boring, and E. S. Patterson, "Resilience engineering: Concepts and precepts," in *Resilience Engineering in Practice*, E. Hollnagel, J. Pariès, D. D. Woods, and J. Wreathall, Eds., Farnham, UK: Ashgate, 2012, pp. 1–11.
- [140] C. Höppner, S. Whittle, N. Bründl, and M. Buchecker, "Linking social capacities and risk communication in Europe: A gap between theory and practice?," *Natural Hazards*, vol. 58, no. 2, pp. 629–650, 2011.
- [141] C. Twigger-Ross, S. Coates, and G. Deeming, *Community resilience research: Final report on theoretical research and analysis of case studies*, UK Department for Environment, Food and Rural Affairs (DEFRA), London, UK, 2014.
- [142] V. Meyer, D. N. Priest, and D. Kuhlicke, "Economic evaluation of structural and non-structural flood risk management measures: Examples from the European Union," *Natural Hazards*, vol. 58, no. 2, pp. 773–792, 2011.
- [143] K. Burningham, J. Fielding, and D. Thrush, "It'll never happen to me: Understanding public awareness of local flood risk," *Disasters*, vol. 32, no. 2, pp. 216–238, 2008.
- [144] J. J. O'Sullivan, I. Bradford, and C. Bonaiuto, "Enhancing flood resilience through improved risk communication," *Natural Hazards and Earth System Sciences*, vol. 12, no. 7, pp. 2275–2288, 2012.
- [145] Department for Environment, Food and Rural Affairs (DEFRA), *The National Flood Emergency Framework for England*, London, UK: DEFRA, 2013.

- [146] T. L. Tinker and T. Galloway, "Risk communication and public health," *Journal of Health Communication*, vol. 13, no. 2, pp. 127–140, 2008.
- [147] Inter-Departmental Liaison Group on Risk Assessment (ILGRA), *Risk communication: A guide to communicating about risks to the public*, London, UK: Health and Safety Executive, 1998.
- [148] L. Kardos, *Az információs viselkedés elmélete*, Budapest, Hungary: Akadémiai Kiadó, 1976.
- [149] S. A. Frost, "The OODA loop: A strategic model for decision making," *Military Review*, vol. 92, no. 3, pp. 80–87, 2012.
- [150] L. Z. Karvalics, "Az információs társadalom és a döntéshozatal új modelljei," *Információs Társadalom*, vol. 22, no. 2, pp. 5–18, 2022.
- [151] J. Kay and M. King, *Radical uncertainty: Decision-making beyond the numbers*, London, UK: The Bridge Street Press, 2020.
- [152] R. R. Ulmer, T. L. Sellnow, and M. W. Seeger, *Effective crisis communication: Moving from crisis to opportunity*, 3rd ed., Thousand Oaks, CA, USA: SAGE Publications, 2015.
- [153] K. E. Weick and K. M. Sutcliffe, *Managing the unexpected: Resilient performance in an age of uncertainty*, 2nd ed., San Francisco, CA, USA: Jossey-Bass, 2007.
- [154] W. T. Coombs and S. J. Holladay, *The handbook of crisis communication*, Malden, MA, USA: Wiley-Blackwell, 2010.
- [155] W. T. Coombs, *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*, 2nd ed., Thousand Oaks, CA, USA: SAGE Publications, 2007.
- [156] B. A. Turner, "The organizational and interorganizational development of disasters," *Administrative Science Quarterly*, vol. 21, no. 3, pp. 378–397, 1976.
- [157] B. Reynolds and M. W. Seeger, "Crisis and emergency risk communication as an integrative model," *Journal of Health Communication*, vol. 10, no. 1, pp. 43–55, 2005.

- [158] C. Perrow, *Normal accidents: Living with high-risk technologies*, updated ed., Princeton, NJ, USA: Princeton University Press, 1999.
- [159] L. Aldoory, "The status of crisis communication research in public relations," *Public Relations Review*, vol. 36, no. 2, pp. 111–114, 2010.
- [160] K. M. Hearit, "Mistakes were made: Organizations, apologia, and crises of social legitimacy," *Communication Studies*, vol. 46, no. 1–2, pp. 1–17, 1995.
- [161] K. E. Weick, *Sensemaking in organizations*, Thousand Oaks, CA, USA: SAGE Publications, 1995.
- [162] V. L. Plano Clark and N. V. Ivankova, *Mixed methods research: A guide to the field*, Thousand Oaks, CA, USA: SAGE Publications, 2016.
- [163] R. B. Johnson and A. J. Onwuegbuzie, "Mixed methods research: A research paradigm whose time has come," *Educational Researcher*, vol. 33, no. 7, pp. 14–26, 2004.
- [164] D. Horváth and A. Mitev, *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*, Budapest, Hungary: Alinea Kiadó, 2015.
- [165] A. Ghodsi, M. K. Lim, and S. S. Ali, "A systematic review of early warning systems for natural hazards," *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 36, Art. no. 101104, 2019.
- [166] D. E. Beaton, C. Bombardier, F. Guillemin, and M. B. Ferraz, "Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures," *Spine*, vol. 25, no. 24, pp. 3186–3191, 2000.
- [167] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global report on trafficking in persons 2020*, Vienna, Austria: UNODC, 2020.
- [168] K. M. Connor and J. R. T. Davidson, "Development of a new resilience scale: The Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC)," *Depression and Anxiety*, vol. 18, no. 2, pp. 76–82, 2003.

- [169] R. Járαι, B. Vajda, and Z. Lippai, "A Connor–Davidson Reziliencia Skála (CD-RISC) magyar adaptációja," *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, vol. 16, no. 1, pp. 93–113, 2015.
- [170] J. F. Hair, W. C. Black, B. J. Babin, and R. E. Anderson, *Multivariate data analysis*, 7th ed., Upper Saddle River, NJ, USA: Pearson, 2010.
- [171] D. Horváth and A. Mitev, *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*, Budapest, Hungary: Alinea Kiadó, 2015.
- [172] C. Squire, M. Andrews, and M. Tamboukou, *Doing narrative research*, 2nd ed., London, UK: SAGE Publications, 2013.
- [173] M. Allen, S. J. Smith, and R. S. Wetherell, "Interview-based qualitative research in social sciences," *Qualitative Research in Psychology*, vol. 12, no. 2, pp. 160–175, 2015.
- [174] S. Osborne and D. Grant-Smith, "Qualitative research in complex environments: Ethical and methodological challenges," *Qualitative Research in Organizations and Management*, vol. 16, no. 3, pp. 412–428, 2021.
- [175] M. Sundberg, "Qualitative methods in humanitarian research: Increasing relevance and application," *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 35, Art. no. 101078, 2019.
- [176] V. Braun and V. Clarke, "Using thematic analysis in psychology," *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, no. 2, pp. 77–101, 2006.
- [177] J. Fereday and E. Muir-Cochrane, "Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development," *International Journal of Qualitative Methods*, vol. 5, no. 1, pp. 80–92, 2006.
- [178] D. Silverman, *Qualitative research*, 5th ed., London, UK: SAGE Publications, 2020.
- [179] L. Campbell-Sills and M. B. Stein, "Psychometric analysis and refinement of the Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC): Validation of a 10-item measure of resilience," *Journal of Traumatic Stress*, vol. 20, no. 6, pp. 1019–1028, 2007.

[180] T. Simon, A. Goldberg, and B. Adini, "Social media in the age of disasters: The use of social media in disaster management," *International Journal of Information Management*, vol. 74, Art. no. 102631, 2024.

A JELÖLT ÉRTEKEZÉSEL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI

[1] J. Besenyő and K. Kállai, "Political violence," in *Elsevier Reference Module in Social Sciences*, Amsterdam, Netherlands: Elsevier, 2022, Art. no. B9780443266294000095.

[2] J. Besenyő and K. Kállai, "Psychological impact of globalization on gender and sustainability in diaspora: Study of Thai women living in diaspora in Hungary," in *Navigating Globalization, Diaspora, Foreign Policy and Sustainability*, A. Anshu, Ed., Singapore: Springer, 2025, pp. 11–30.

[3] K. Kállai, "The early warning system's significance in the information society and the revision of information literacy during natural disaster operations," *Információs Társadalom*, vol. 25, no. 3, pp. 50–60, 2025.

[4] J. Besenyő and K. Kállai, "Management of humanitarian operations and situation in Sahel by applying resilience-based methods in relation to human trafficking," in *NATO's Regional Challenges: Terrorism and Counter-terrorism in Sahel*, J. Besenyő, Ed., Ankara, Turkey: Centre of Excellence Defence Against Terrorism, 2025, pp. 421–438.

[5] K. Kállai and B. Sáfár, "A reziliencia elméletek mint az egyén és a közösségek alapvető képességének vizsgálata a krízishelyzetek és természeti katasztrófák kapcsán," *Védelem Tudomány*, vol. 9, no. 3, pp. 45–51, 2024.

[6] R. Nagy, L. Bérczi, B. Sáfár, and K. Kállai, "The relationship of environmental migration and human trafficking concerning natural hazards at the affected regions of Africa," *Journal of Central and Eastern European African Studies*, vol. 3, no. 1, pp. 17–46, 2023.

[7] L. Bérczi and K. Kállai, "A klímaváltozás következtében megjelenő természeti katasztrófák kezelése a Sendai Keretegyezmény által megfogalmazott irányelvek alapján," *Védelem Tudomány*, vol. 7, no. 1, pp. 142–151, 2022.

[8] K. Kállai, "The significance of resilience-based approach regarding the tackling of human trafficking," in *Third International Conference on Effective Response: Conference Proceedings*, Budapest, Hungary: Hungarian Red Cross, 2022, pp. 121–125.

[9] B. Sáfár and K. Kállai, "Resilience-based approach and management of human trafficking at the regions of natural disasters in Africa," *Journal of Central and Eastern European African Studies*, vol. 1, no. 1–2, pp. 139–155, 2021.

[10] K. Kállai, "The relationship between human trafficking and migration based on the messages of Pope Francis," *Central European Political Science Review*, vol. 20, no. 75, 2019.

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: A stressz és a kiégés jeleinek és tünetei. Forrás: [94]	40
2. Táblázat: A minta demográfiai jellemzői. Forrás: [Saját szerkesztés]	68
3. Táblázat: A minta szakmai jellemzői. Forrás: [Saját szerkesztés].....	69
4. táblázat: Humanitárius Segélymunkások Reziliencia Skála rövidített verziója (HAWRS-R.) faktorok és faktorsúlyok. Forrás: [Saját szerkesztés]	71
5. táblázat: Mérőeszközök leíró statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés].....	74
6. táblázat: Regresszió első blokkjának illeszkedési és paraméter statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés].....	75
7. táblázat: A regresszió második blokkjának illeszkedési és paraméter statisztikái. Forrás: [Saját szerkesztés]	76
8. táblázat: A kvalitatív elemzés fő témakörei és kódjai. Forrás: [Saját szerkesztés]	79
9. táblázat: <i>Kutatási eredmények összefoglalása. Forrás: [Saját szerkesztés].....</i>	97

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Adaptív ciklus modell. Forrás: [44].....	24
2. ábra: Ökológiai alapú modell. Forrás: [46].....	24
3. ábra: A közösségi reziliencia aspektusai. Forrás: [59]	27
4. ábra: A regionális gazdasági reziliencia dimenziói és reakciófolyamata. Forrás: [75]	32
5. ábra: Szervezeti reziliencia elméleti modellje. Forrás:[83]	34
6. ábra: A „Multi-hazard early warning system”, több veszélyforrásra irányuló korai riasztási rendszer. Forrás: [123].....	48
7. ábra: Emberközponú korai veszélyjelző rendszernek (PEWS). Forrás: [125]	49
8. ábra: Sendai Keretrendszer. Forrás: [132]	53
9. ábra: Quasi-Zenith Satellite rendszer. Forrás: [136].....	54
10. ábra: OODA Loop Diagram modell. Forrás: [149]	59
11. ábra: A minta életkori eloszlása. Forrás: [Saját szerkesztés].....	69
12. ábra: A környezeti katasztrófák helyszínén való munkaévek eloszlása. Forrás: [Saját szerkesztés]	70
13. ábra: Az emberkereskedelem szembeni fellépés képesség itemeinek megoszlása 1-5- ig terjedő skálán. Forrás: [Saját szerkesztés]	73
14. ábra: CD-RISC itemek átlaga. Forrás: [Saját szerkesztés]	74
15. ábra: Pontdiagram és trendvonal – Az egyéni reziliencia hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]75	
16. ábra: : Pontdiagram és trendvonal – Az egyéni felkészültség hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]77	
17. ábra: Pontdiagram és trendvonal – A katasztrófhelyzet észlelt hatása az emberkereskedelemmel szembeni fellépés hatékonyságára. Forrás: [Saját szerkesztés]77	
18. ábra: a humanitárius szervezetek reziliencia fejlesztésének integrált modellje.....	102

FÜGGELÉK

Kérdőív kérdések

1. Melyik humanitárius szervezet keretein belül dolgozik jelenleg?

Magyar Vöröskereszt

Magyar Máltai Szeretetszolgálat

Katolikus Karitás

Baptista Szeretetszolgálat

Egyéb:

2. Mi az ön szerepköre a terepmunkák során?

3. Hány éve volt először természeti katasztrófa által érintett terepen?

kevesebb, mint 1 éve

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

4. Jelenleg milyen státuszban vesz részt a terepen a feladatokban?

Humanitárius szervezet munkatársa vagyok (alkalmazott)

Humanitárius szervezet önkéntese vagyok

Egyéb:

5. Kérem, értékelje, hogy az alábbi állításokat milyen mértékben gondolja jellemzőn a környezeti katasztrófák helyszínén való munkavégzés során.

(1 – egyáltalán nem gondolom igaznak, ... 5 – teljes mértékben igaznak gondolom)

A katasztrófa helyszíne jelentős stresszt vált ki belőlem, mely negatívan hat a teljesítményemre.

A katasztrófa helyszínén tapasztalt sérült emberek és az emberek kiszolgáltatottsága megvisel.

Részesültem olyan képzés(ek)ben, amely(ek) képessé tesz(nek) a katasztrófa helyszínen megjelenő stressz kezelésére.

Könnyen kommunikálok a csapat tagjaival.

Tanultam olyan módszereket, amelyek segítségével képes vagyok elfelejteni a misszió során tapasztalt rossz élményeket.

A stresszt relaxációs technikák alkalmazásával csökkentem.

Stresszhelyzetben másokkal is egyeztetek, megosztom az átélt tapasztalatot.

A szervezetem vezetőit a missziókban kompetens egyéneknek tartom.

Úgy érzem, hogy szervezet megfelelő tervekkel rendelkezik a katasztrófa miatt kialakult helyzetek kezelése kapcsán.

Úgy tapasztalom, hogy a szervezet megfelelő élelmet és szállást biztosít a szervezet tagjai számára az érintett helyszíneken.

A szervezet biztosítja a misszió előtti felkészítést a szervezet tagjai számára.

A pszichológia jellegű támogatás elérhető a szervezet tagjai számára a misszió előtt, alatt és utáni időszakok során egyaránt.

Korszerű létesítmények és felszerelések állnak a tagok rendelkezésére.

A szervezet részletes információt nyújt a küldetésről a tagoknak.

Úgy érzem, hogy a tagok támogatják egymást.

Úgy érzem, hogy a csapatként tudjuk kezelni a problémákat.

A családom támogat a katasztrófa kezelés időszaka alatt.

A családommal való kommunikáció és támogatása pozitív energiát ad.

6. Kérem, jelölje, hogy az alábbi állításokat milyen mértékben érzi igaznak saját magára!

(1 – egyáltalán nem igaz rám, ... 5 – teljes mértékben igaz rám)

Szeretnék segíteni az emberkereskedelem mérséklésében.

Megvan a lelkierőm az emberkereskedelem áldozatainak segítségéhez.

Úgy érzem, hogy felismerem az emberkereskedelem sajátosságait.

Megfelelő ismeretekkel rendelkezem ahhoz, hogy mérsékelni tudjam az emberkereskedelemmel járó kizsákmányolást.

Tapasztalattal rendelkezem az emberkereskedők áldozatait érintő traumák mérséklésében.

8. Kérjük, jelölje meg minden állításnál, hogy milyen mértékben jellemző Önre a következő állítás

– Egyáltalán nem igaz ..... 5 – Szinte mindig igaz.

Képes vagyok arra, hogy alkalmazkodjak a változásokhoz.

A stresszel való megküzdés megerősít.

Mindig a legnagyobb erőbedobással cselekszem, mindegy, hogy miről van szó.

Amikor a dolgok reménytelennek tűnnek, akkor sem adom fel.

Tisztán gondolkodom és koncentrálok, amikor nyomás alatt vagyok.

Erős emberként gondolok magamra.

A megérzéseim alapján kell cselekednem.

Nagyon céltudatos vagyok.

Úgy érzem, én irányítom az életemet.

Dolgozom azért, hogy elérjem a céljaimat.

9. Az Ön neme:

Férfi

Nő

Egyéb

Nem kívánok válaszolni

10. Az Ön életkora (év):

Kérem, egész számot adjon meg!

11. Családi állapota:

Egyedülálló

Párkapcsolatban vagyok, de nem élünk együtt

Párkapcsolatban vagyok, és együtt élünk

Házasság

Elvált

Özvegy

Egyéb:

12. Van Önnek kiskorú gyermeke?

igen

nem

nem szeretnék válaszolni

Interjúalanyok főbb jellemzői

Interjúalany neme	Interjúalany kora	Interjúalany szervezete
Nő	40 év	Magyar Vöröskereszt
Férfi	45 év	Magyar Máltai Szeretetszolgálat
Férfi	51 év	Katolikus Karitás

Interjúkérdések

Bemelegítő kérdések

Kérem, a felvételen is járuljon hozzá az interjú rögzítéséhez.

Kérem, röviden mutakozzon be (mióta dolgozik humanitárius szervezeteknek, jelenleg milyen

pozícióban tevékenykedik, stb.)

Milyen típusú környezeti kényszerek (pl. aszály, áradás, földrengés, földcsuszamlás) váltanak ki elvándorlást?

Mi jellemzi ezt az elvándorlást? (ha nem mondja: mértéke, időtartama, stb.)

Az Ön tapasztalatai alapján milyen mértékű kockázatot jelent az emberkereskedelem a természeti katasztrófák után kialakuló migrációs helyzetekben?

Az Ön tapasztalatai szerint kik a leginkább veszélyeztetettek az emberkereskedelem szempontjából a katasztrófa sújtotta területeken?

Találkozott olyan esetekkel, ahol gyermekek váltak emberkereskedelem áldozatává?

Ha igen, milyen körülmények között?

Volt már olyan eset, amikor az emberkereskedelem közvetlen veszélyt jelentett az Ön által segített közösségekre és a humanitárius szervezet tagjaira?

Milyen konkrét formában jelent meg ez a fenyegetés – például toborzás, eltűnés, kényszermunka, szexuális kizsákmányolás stb.?

Mennyire jellemző, hogy az emberkereskedelem szexuális célú kizsákmányolás formájában jelenik meg a katasztrófa utáni helyzetekben?

Van tapasztalata arról, hogy ezek az áldozatok milyen típusú pszichológiai vagy fizikai traumákat élnek át, és hogyan lehet segíteni nekik?

Hogyan tudja a humanitárius szervezetek azonosítani és támogatni az áldozatokat, különösen a kiskorúakat?

Milyen akadályokba ütköznek az emberkereskedelem észlelésében vagy a beavatkozás során, illetve milyen mértékben akadályozta az alapvető ellátások biztonságát?

Hogyan terheli meg pszichésen a munkatársakat a terepen végzett munka?

(különösen az emberkereskedelemmel kapcsolatos esetek – ha nem beszél róla magától)

Mit tesz a szervezet, hogy a terepen dolgozó munkatársak és önkéntesek rezilienciáját megerősítse? (felkészítés során, helyszínen)

Kapnak-e speciális képzést a munkatársak az emberkereskedelem felismerésére, kezelésére vagy megelőzésére?

Milyen szerepe van a csapatkohézióknak és a vezetői támogatásnak a munkatársak rezilienciájában?

Van-e tapasztalata arról, hogy a munkatársak rezilienciájának megerősítése hozzájárult az emberkereskedelem visszaszorításához? Tapasztalt-e olyat, hogy egy jól felkészült, reziliens csapat hatékonyabban tudott fellépni emberkereskedelemmel kapcsolatos esetekben?

Milyen elvárásokat tudna megfogalmazni egy korai veszélyjelző rendszerrel kapcsolatban, illetve létezik-e létezik-e ilyen rendszer jelenleg, amit használnak? Mik a tapasztalatok? stb.)

Egy ilyen optimális veszélyjelző rendszer Ön szerint milyen hatással van/lenne a munkatársak, önkéntesek rezilienciájára?

Hogyan teszi/tudná ez hatékonyabbá tenni a munkát?

Hogyan határozná meg a megfelelő krízis kommunikációt, melyek a legfontosabb elemei?

Hogyan biztosítják, hogy a lakosság a figyelmeztetéseket valóban megértse és megfelelően reagáljon?

Találkozott-e már olyan esettel, amikor a korai jelzés és a kommunikáció nem volt kellően összehangolt? Mi volt ennek a következménye?

Milyen kihívásokat lát a különböző kommunikációs csatornák (pl. SMS, rádió,

közösségi média) használatában veszélyhelyzetben, hogyan lehetne ezt fejleszteni?

Milyen szerepet játszik a bizalom a hatóság és a lakosság között egy riasztás során?

Hogyan befolyásolja a bizalom szintje a lakosság viselkedését egy krízis során (pl.

evakuáció, szabályok betartása)? Illetve mi a következménye annak, ha a lakosság

nem bízik a kommunikáló szervezetben vagy annak üzenetében?

Milyen szerepet játszik az előzetes kommunikáció, megfelelő információk átadása(pl.

válság előtti tájékoztatás, felkészítés) a bizalom megalapozásában?

Tapasztalt már olyan helyzetet, amikor a bizalom hiánya miatt nem volt hatékony a

kríziskommunikáció? Ha igen, mi okozta a bizalomvesztést?

Milyen fejlesztéseket tartana szükségesnek a bizalom növelése érdekében a

kríziskommunikációs gyakorlatban?

Köszönöm.

Mielőtt befejeznénk az interjút, ha bármit fontosnak tart a természeti katasztrófák,

migrációs, emberkereskedelem és a munkatársak rezilienciája témakörben és nem

beszéltünk még róla, kérem, ossza meg velem. (CSÖND)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném kifejezni hálámat a Doktori Iskolának a támogató, hallgatóbarát szakmai környezet biztosításáért. Külön köszönettel tartozom a Doktori Iskola vezetőjének, Prof. Dr. Goda Tibornak a megértő rugalmasságáért, valamint témavezetőmnek, Dr. Sáfár Brigittának a folyamatos szakmai iránymutatásért, támogatásért és inspiráló szakmai hozzáállásáért.

Hálásan köszönöm a Doktori Iskola titkárnak, Farkasné Hronyecz Erikának a több éves, határidőkkel és adminisztratív feladatokkal kapcsolatos segítségét és határtalan türelmet. Ezúton fejezem ki köszönetemet Prof. Dr. Besenyő Jánosnak is az értékes szakmai észrevételekért és a kutatás során nyújtott támogatásáért és barátnőmnek, Dr. Lőwi Ildikónak, aki lelki támaszt nyújtott a hallgatói évek alatt.

Végül, de nem utolsósorban köszönöm családomnak a türelmet és a támogatást, különösen kislányomnak, akivel a dolgozat elkészítésének időszakában kevesebb időt tudtam együtt tölteni.

